Uri Asaf

Fekete tűzzel fehér tűzre

A Tánhumá midrás

מדרש תנחומא

SCOLAR

Uri Asaf

Fekete tűzzel fehér tűzre

A Tánhumá midrás

מדרש תנחומא

Az előszót írta, válogatta,
héberből fordította és magyarázatokkal ellátta
Uri Asaf

SCOLAR

A fordításhoz felhasznált héber nyelvű szövegforrás:
Sefer Midrás Tánhumá, Jerusalajim, 5760 (1999/2000) 2 vols.
http: //kodesh.snunit.k12.il

Fordította: Uri Asaf
Szaklektor: Zsom Dorottya

© Uri Asaf, 2021
© Scolar Kiadó, 2021

Minden jog fenntartva. A mű egyetlen részlete sem használható fel, nem tárolható és nem sokszorosítható a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül.

Tartalom

Bevezetés 8

A bibliai könyvek nevének rövidítése 11

A TÁNHUMÁ MIDRÁS 13

Kezdetben 14
(héb. beresit)

Noé 18
(héb. Noáh)

Menj el a te országodból 22
(héb. lech-lechá)

És megjelent neki 25
(héb. vájérá)

Sára élete 29
(héb. hájé Szárá)

Ezek Izsák utódai 32
(héb. toldot)

És elhagyta Jákob Beer Sevát 36
(héb. vájecé)

És küldött Jákob követeket 39
(héb. vájisláh)

Lakott Jákob apja országában 42
(héb. vájésev)

Történt két év múltán 45
(héb. mikéc)

Ekkor Júda József elé lép 50
(héb. vájigás)

És élt Jákob Egyiptomban tizenhét évig 55
(héb. vájehi)

Ezek a nevei Izrael fiainak 60
(héb. smot)

Megjelentem Ábrahámnak 63
(héb. váerá/1,2)

Menj be a fáraóhoz 67
(héb. bo)

Midőn elbocsátotta a fáraó a népet 71
(héb. Besáláh)

Midőn hallotta Jitró 74
(héb. Jitró)

És ezek a rendeletek 77
(héb. váéle hámispátim)

Hozzanak nekem ajándékot 80
(héb. trumá)

Te pedig parancsold meg 83
(héb. tecáve)

Mikor megszámlálod Izrael fiait 86
(héb. ki tiszá)

Mózes egybegyűjtötte 90
(héb. vájákhél)

Ezek a Hajlék tartozékai 93
(héb. pekudé)

És szólította Mózest 96
(héb. vájikrá)

Parancsold meg Áronnak 100
(héb. cáv)

És lőn a nyolcadik napon 104
(héb. smini)

Ha egy asszony megtermékenyül 107
(héb. tázriá)

Ez legyen a bélpoklos törvénye 110
(héb. mecorá)

Áron két fiának halála után 112
(héb. áháré mot)

Szentek legyetek 116
(héb. kedosim)

Szólj a papoknak 118
(héb. emor)

Szináj hegyén 122
(héb. behár)

Ha az én rendeléseim szerint jártok 125
(héb. behukotáj)

Szináj pusztájában 128
(héb. bámidbár)

Számold meg Kehát fiait 131
(héb. nászo)

Mikor meggyújtod a mécseseket 135
(héb. beháálotechá)

Küldjél magadnak embereket 138
(héb. sláh lechá ánásim)

Koráh 141
(héb. Koráh)

Ez a tannak törvénye 144
(héb. hukát)

Bálák 147
(héb. Bálák)

Pinhász 150
(héb. Pinhász)

És szólt Mózes a törzsek fejeihez 154
(héb. mátot)

Ezek Izrael fiainak utazásai 157
(héb. mászé)

Ezek a szavak 160
(héb. dvárim)

És könyörögtem 163
(héb. váethánán)

És lesz jutalmául 167
(héb. ekev)

Lásd 170
(héb. re'e)

Bírákat és felügyelőket 173
(héb. softim)

Ha kivonulsz 176
(héb. ki técé)

Amikor bemész 179
(héb. ki távo)

Itt álltok 182
(héb. nicávim)

Mózes ment 184
(héb. vájelech)

Figyeljetek egek 186
(héb. háázinu)

Ez pedig az áldás 189
(héb. ve zot hábrachá)

Bevezetés

A Kivonulás könyve tudni véli, hogy Jákob népe, az izraeliták, alighogy megszabadultak az egyiptomi szolgaságból, örök érvényű törvényt kaptak a Szináj hegyén. A kutatás mai állása szerint valójában nem tudjuk, kik voltak ezek az izraeliták, hányan voltak, és azt sem, hogy valóban Kánaán, az ígéret földje felé tartottak. Ezek a mélységes időkbe burkolt titkok régóta kísértenek minket, de a törvény, amelyet a Szentírás elénk tár, ismert és valós, hiszen itt van a kezünkben, és annak szellemi pillérein nyugszik az egész zsidó–keresztény világ. A törvényadás eseményét a Szináj (vagy Hóreb) hegyének sűrű felhőzete rejti. Azt sem tudjuk, hogy mi volt ennek az értékes szellemi hagyatéknak a pontos tartalma és mi volt a mózesi kőtáblákra írva. Az idők során tudós emberek úgy vélték, hogy a kőtáblákon a Tízparancsolat szövege szerepelt, a kőtáblákat pedig a hordozható frigyládában őrizték. A frigyláda elkísérte a kivonulás nemzedékét, megélte Józsua és a Bírák idejét, és még a nép birtokában volt az első szentély idején is, a Dávid-házi királyság időszakában Jeruzsálemben. A frigyláda és tartalma idővel elveszett, de előtte a nép még jó időben magáévá tette azt a tanítást, amelynek magját és tartalmát a frigyláda hordozta.

A hagyomány szerint a törvény szellemi hagyatéka, melyet héberül Tórának (magyarul: tan) neveznek, részben írásos szöveget tartalmazott és részben szóbeli tanítást. Így mondja a hagyomány: a kétféle tanítás, az írott Tóra és annak szóbeli magyarázata egy időben jutott Mózes és a nép kezébe. A Tóra Mózes Öt Könyvét tartalmazza, és ennek teljes szövege feltehetően ezer évig vagy ennél is tovább formálódott ismeretlen írók és szerkesztők kezében. A Tóra az idők során kiegészült saját korpuszának szóbeli magyarázataival, amelyek Misna és Midrás néven ismertek. Arra, ahogy a hagyomány az írásbeli, valamint a szóbeli tan átadását elképzeli, példát ad a középkorban élt filozófus, Maimonidész (Rabbi Mose ben Maimon) a Bevezetés a Misnába című könyvében:

„Mózes belépett a sátrába, majd elsőnek Áron csatlakozott hozzá, akinek Mózes elmondta azt a parancsolatot, amelyet kapott, és ugyanakkor annak a magyarázatát is elmondta. És így folytatódott: Áron kiment és visszatért Mózeshez, a mi tanítómesterünkhöz, és helyet foglalt az ő jobbján. Utána Áron fiai, Elázár és Itámár is beléptek, és Mózes elmondta nekik is ugyanazt, amit korábban Áronnal megosztott. Ennek során úgy alakult, hogy Áron négyszer is hallhatta ezt a parancsolatot Mózes szájából, a fiai háromszor, a nép öregei kétszer és a nép egyszer."[1]

Mind a Misna, mind pedig a Midrás a bibliai szövegekhez írt héber nyelvű kommentár műfaji neve. Mindkét műfaj nemcsak Mózes Öt Könyve (a Tóra) interpretációjára törekszik, hanem a teljes Bibliát értelmezi. A Héber Biblia nem egy könyv, hanem huszonnégy könyvből álló könyvtár. Ezt a „könyvtárat" magyarázó és kiegészítő midrások első megjelenése időszámításunk kezdetére tehető, de a tizedik században is írtak midrásokat. Midrások még a holt-tengeri tekercsek között is előfordulnak. A Midrás héber kifejezés és levezethető a „magyarázni, tanítani" szavakból. Az egyes magyarázatokat, és a magyarázatok összességét, tehát az azokból összeállított gyűjteményt is midrásnak nevezik, a különbséget köztük a kis, illetve nagy kezdőbetű teszi. A kis kezdőbetűvel írt midrás szó egy adott szövegmagyarázatot, hagyományt jelöl, a nagybetűvel írt Midrás pedig a gyűjteményes művet, valamint a műfajt jelöli. A Midrás két csoportja a törvénnyel foglalkozó és az elbeszélő jellegű (héberül halachikus és aggadikus) szöveg.

Könyvünk ízelítőt ad a római kori midrásirodalomból. Forrásnak a Tánhumá midrásokat választottuk. A Tánhumá midrások szerzője Tánhumá bár Ábá, aki a szóbeli tan jelentős részének (Misna, Midrás stb.) szerzőinek hatodik nemzedékében, a negyedik században élt. Midrásai az ősi, babilóniai fogságban kialakult hagyományt, az évi, ciklikus bibliaolvasást követik. Ez a hagyomány Mózes Öt Könyvét, a Tórát ötvennégy fejezetre

1 Rabénu Mose ben Maimon: Hákdámot le-Perus há-Misná, Hocáát Moszád há-Ráv Kook, Jerusalajim, 1971 (10. oldaltól).

osztja – az ún. heti szakaszok sorrendje szerint –, melyek a zsinagógában felolvasásra kerülnek. Három Tánhumá-válogatás létezik, jelen kötethez a „Tánhumá Jelámedenu" Midrás-gyűjteményből választottunk. Válogatásunkban minden heti szakaszból egy vagy két midrás szerepel (esetenként nem a teljes szöveg, hanem annak egy részlete). A midrások számát feltüntettük, a fejezetcímek pedig megegyeznek a heti szakaszok hagyományos neveivel. Minden heti szakasz elé magyarázó, bevezető szöveget írtunk. A szövegben szereplő nagyszámú bibliaidézet forrása a kétnyelvű IMIT Héber Biblia.

A bibliai könyvek neveinek rövidítése

Teremtés könyve (Ter)
Kivonulás könyve (Kiv)
Leviták könyve (Lev)
Számok könyve (Szám)
Második Törvénykönyv (MTörv)
Józsué könyve (Józs)
Bírák könyve (Bír)
Ruth könyve (Ruth)
Sámuel I. könyve (1Sám)
Sámuel II. könyve (2Sám)
Királyok I. könyve (1Kir)
Királyok II. könyve (2Kir)
Krónikák I. könyve (1Krón)
Krónikák II. könyve (2Krón)
Ezdrás könyve (Ezd)
Nehemiás könyve (Neh)
Eszter könyve (Esz)
Jób könyve (Jób)
Zsoltárok könyve (Zsolt)
Példabeszédek könyve (Péld)
Prédikátor könyve (Préd)
Énekek Éneke (Én)
Ézsaiás könyve (Ésa)
Jeremiás könyve (Jer)
Jeremiás siralmai (Sir)
Ezékiel könyve (Ez)
Dániel könyve (Dán)
Hóseás (Hosea)
Joel könyve (Joel)
Ámos könyve (Ámos)
Abdiás könyve (Abd)
Jónás könyve (Jón)
Mikeás könyve (Mik)
Náhum könyve (Náh)
Habakuk könyve (Hab)
Szofoniás könyve (Sof)
Aggeus könyve (Agg)
Zakariás könyve (Zak)
Malakiás könyve (Mal)

A TÁNHUMÁ MIDRÁS

Kezdetben
(héb. beresit)

A „Kezdetben" heti szakasz midrásának nyitánya (1. fejezet) platóni hangzású: Isten a teremtés művelete előtt a „Tórával" tanácskozik". A Tóra eszmei léte megelőzi a teremtett világot. Ezután a midrás azt kérdi, hogyan íródott az örökkévaló Tóra, és felel: „fekete tűzzel, fehér tűzre". Elképzelni is nehéz. A tűz elpusztítja az anyagot, a betűket mégis belerótták. Íme, a héber betűk misztikája, mely előremutat a kabbalára. Továbbiakban szó esik a lélek erejéről, a midrási kozmológiáról, a Teremtő, az angyalok és az ember világának méretarányairól.

„Kezdetben" heti szakasz, 5. fejezet

Kezdetben teremté az Isten. Így mondta az Írás, „cádik fején áldás, a gonoszak száján erőszak" (Péld 10,6). Miért kezdte a világ teremtését b betűvel, [héb. *bét*] és nem az első betűvel, az a-val [héb. *álef*]? Azért, mert az „álef" az „átkozott"-ra [héb. *árur*] vonatkozik, míg a „bét" az „áldott"-ra [héb. *baruch*]. Így szólt a Szent, áldott legyen,[3] „a világot áldással teremtem". De még így is, hogy a világot áldással teremti, az emberek megharagítják a Teremtőt. [Ha a világ] az „átok" jegyében [foganna], még inkább megharagítanák!

Még egy oka van annak, hogy a világot „bét"-tel teremtette: hogy megtudják a teremtmények, hogy két világ létezik [mivel a „bét" számértéke kettő], az evilág és az eljövendő világ. Aki jót cselekedett az evilágban, annak gyümölcsét [a jót], most és a jövőben fogyasztja. A cádokiak (Cádok főpap követői, a szadduceusok) ezt tagadják,[4] és így vélekednek: „ahogy a felhő jön és eltűnik, úgy száll [az ember] a sírba, és nem jön fel többé" (Jób 7,9). [Róluk] mondta a Szent, áldott legyen, hogy „gonoszak száján erőszak".

2 Tóra: Mózes öt könyve.
3 Szent, áldott legyen (héb. *há Kádos, báruch hu*): talmudi megnevezés Isten neve helyett.
4 A cádokiak (szadduceusok) tagadják az eljövendő világ létét.

בראשית

Hadrianus megkérdezte Ákilászt,[5] mitől marad fenn a világ? A lélektől. Ha tudni [érteni] akarod, hozass egy tevét. Hozott, és terhet rakott rá. Felszólította, állj fel. Felállt. Ülj le, mondta neki, és az leült. Még több terhet rakott rá, a nyakára kötelet, mondván [Ákilász a császárnak], húzd. Húzta egyikük egyfelől, a másik másfelől, és megfojtották a tevét. Ekkor azt mondta: mondd a tevének, álljon fel. Hadrianus azt válaszolta: hiszen megfojtottad, hogy álljon fel? Megfojtottam, vagy talán valami hiányzik a testéből? Azt mondta [a császár]: kiölted belőle a lelket. Így szólt [Ákilász]: mi van akkor, ha nem a teve cipeli a terhet, hanem a benne levő lélek, hát nem a Szent, áldott legyen, a Királyok Királya lelke az, mely az egész világ [terhét] hordja? Hadrianus hallgatott.

Lásd a Szent, áldott legyen, dicsőségét a földtől az égig. Az ember termet épít, mely olyan magas, mint a hosszának és a szélességének a fele. Az égi magasság a mennyek hosszúságának és szélességének fele, ahogy írva van, „hisz Isten égi magasság, lásd, a csillagok feje meddig ér" (Jób 22,12). A Nap egy óra alatt a Föld fölé emelkedik, és nincs egyetlen ember a világon, aki ne látná a feje felett, pedig az égen kisujjnyinak látszik, mert az ég magas. Széles a Nap, mikor felkel. Ugyanígy, mikor lenyugszik. Amikor az égbolt tetején van, kisujjnyinak látod, az ég magassága miatt, mégsem mondanád, hogy a Nap nagyobb a Földnél. Csillag, mely az alatta lévőknek [fényt] ad. [Ha] egy csillag félreáll, jön a másik, mely az alatta lévőknek ad fényt. Amint a fejed felett látod, ugyanúgy látja minden létező a feje felett. És akkora, mint egy gyertya, hiszen „Isten égi magasság" (Jób 22,12). A menny vastagságát, a földtől az égig lemérheted azokból a csillagokból, amelyek lejöttek Siserával[6] hadakozni. Elszabadultak a mennyből, és lejöttek

5 Ákilász feltehetően Onkelosz, aki a Tórát arámi nyelvre fordította.
6 Ellenséges hadvezér, Bír 4.

a földre háborúzni. Ahogy az ajtóba vert szegből, melyet ha kihúznak, megtudod belőle az ajtó vastagságát, úgy az égre rögzített csillagból, ha lejön a földre háborúzni, megtudod, milyen vastag a menny, a földtől az égig. Ha ilyenek a teremtményei, milyen lehet Ő, a Szent, áldott legyen! Így mondja: „hatalmas az Úr és nagy a dicsősége" (Zsolt 145,3), nagyobb a teremtményeinél.

Hús-vér király ül a trónján, a lába alig éri el az alant lévő deszkát. A Szent, áldott legyen, „széke az ég, zsámolya a föld" (Ésa 66,1). Hús-vér király ül a padon, mások a jobbján és a balján. A Szent, áldott legyen, királyként ül a trónján, betölti azt és a világ a lábai előtt hever. Ahogy az Írás mondja: „vajon nem töltöm be az eget és a földet, mondja az Úr" (Jer 23,24). Hús-vér király, a jobbján és a balján ülnek a vele egyenlők, a Szent, áldott legyen, a trónján ül, és mindenki előtte áll. „Láttam az Örökkévalót, ahogy a trónján ül, az égi nagyságok jobbján és balján mellette állnak" (1Kir 22,19). Másutt, „tízezerszer tízezer áll előtte" (Dán 7,10). „És felette szeráfok álltak" (Ésa 6,2), „az egyikhez közelítettem, aki előtte állt" (Dán 7,16). Magas termetű, hús-vér király, szolgái között akad hozzá hasonlóan magas. De nagy az Isten, „dicsősége mértékét nem tudhatjuk" (Zsolt 145,3). Bölcs hús-vér király, de a szolgái között is akad hozzá hasonlóan hős és bölcs, de ki olyan, mint a Szent, áldott legyen? „Nagy vagy és nagy a neved a hősiességben" (Jer 10,6). Vagy ugyanott: „a nemzetek bölcsei között és királyságaikban nincs hozzád hasonló" (Jer 10,7).

Angyalai nagyok, de Hozzá nem mérhetők. Történt, hogy egy angyal kinyúlt a mennyből, és megragadta Ezékiel hajfürtjét, „kéz formája nyúlt felém, hajam fürtjét megragadva" (Ez 8,3). Máshonnan azt tanuljuk, hogy a mennytől a földig a távolság nem nagyobb, mint az angyal keze, „kéz nyúlt

elénk és felírta a szöveget" (Dán 5,24). Tudatja veled, hogy szolgái [angyalai] mértéken felül állnak, de a Szent, áldott legyen, sokszorosan mértéken felüli. Nagy az Isten dicsősége, „mértékét nem tudhatjuk" (Zsolt 145,3). „Kezem világot teremtett, a jobbom eget" (Ésa 40,12). A Szent székhelyéből, áldott legyen, megtudod, ki Ő. Az egek, melyek a tenger, a lakott föld és a sivatag fölé borulnak, és nem töltik be a trónját. Egy lépéséből megtudod, „ki Ő, ki mérne lépésével vizet és eget" (Ésa 40,12). Ugyanott: kisujjából megérted, ki Ő, aki a föld porát az ujjával méri. Jaj a bűnös hús-vér (embernek), ki előtte vétkezik. Boldog az, aki előtte ártatlan. Jaj annak, akinek számadást kell adni. Boldog, aki jutalmát elnyeri, lám, „tűzben jön az Örökkévaló" (Ésa 66,15).

Noé
(héb. Noáh)

Noé történetében szó esik az emberiség bűneiről és a büntetésről. Az özönvíz a teremtést követő örökös javító folyamat része. A katasztrófa után Noé, háza népe és az állatok elhagyják a bárkát. Noé oltárt épít, és áldoz. Isten megbékélni látszik azzal, ami a teremtésben megváltoztathatatlan: „nem átkozom (büntetem) többet a földet az ember miatt, akinek szíve ösztöne ifjúkorától fogva rossz" (Ter 8,21). Ezért még inkább csodálkozunk, ha valakiről elmondható, hogy igaz és tökéletes. Ki az igaz, és ki a tökéletes? Noé. Az emberek azonban nem, ezért a megbékélés időleges.

„Noé" heti szakasz, 5. és 19. fejezet

„Ezek Noé nemzetségei, Noé igaz és tökéletes ember volt az ő nemzedékében, Noé az Istennel járt" (Ter 6,9). [Noé][7] neve háromszor szerepel a mondatban. Miért? Ő egy azok közül, akik három világot láttak. Ezek Noé, Dániel és Jób. Noé látta a világ benépesülését, látta a pusztulását, és ismét látta, amint benépesül, Dániel látta az Első Szentélyt, látta annak pusztulását, majd látta a Második Szentélyt. Jób látta saját háza épülését és pusztulását, és látta, amint újból felépül és benépesül.

*Noé **igaz** ember* [igaz, héb. *cádik*]. Igaz embernek nevezik, mivel a Szent, áldott legyen, teremtményeit táplálja. Két embert neveztek igaznak, akik az emberiséget tápláltak, Noét és Józsefet. Így írnak róla [Józsefről]: „mivel pénzért eladták a cádikot" (Ámos 2,6). Másutt: „és táplálta József" (Ter 47,12). Rabbi Áhvá, Rabbi Zéirá fia szerint Noé fiai is, akik a bárkában voltak, és az állatok, a vadak, a szárnyasok, mind cádikok, mivel az özönvíz előtti nemzedékben, „minden élő romlott volt a földön" (Ter 6,12). A háziállat vaddal párosodott, a vad háziállattal, az állatok az emberrel, az ember mindegyikkel. Ezért írták erről: „íme, elpusztítom őket a

7 Noé 5,19.

földdel együtt" (Ter 6,13). Honnan tudjuk, hogy a teremtéskor a háziállatoknak, a vadaknak, a szárnyasoknak és a csúszómászóknak megparancsolták, hogy ne párosodjanak idegen fajokkal? Írva van: „és teremtette az Isten az állatot a fajtája szerint" (Ter 1,25). Azt mondta nekik a Szent, áldott legyen; minden egyes fajta párosodjon a saját fajtájával, amelyik pedig nem az ő fajtája, az tiltott.

Tökéletes. Egy, a hét körülmetélt közül a világon, akik így születtek. Az első ember körülmetélve született, fia, Sét is körülmetélve született; „nemzette hasonlatossága és képmása szerint és nevezte Sétnek" (Ter 5,3). Noé körülmetélve született, amint írva van; tökéletes volt az ő nemzedékében. Jákob körülmetélve született: „Jákob tökéletes ember és sátorlakó" (Ter 25,27). József is körülmetélve született: ezek Jákob nemzetségei, József, aki az apjára hasonlított.[8] Mózes körülmetélve született; „látta őt, hogy szép" (Kiv 2,2). Jób körülmetélve született; „tökéletes és egyenes" (Jób 1,1).

A [saját] *nemzedékeiben.* Nem a másokéban. Rabbi Jehudá és Rabbi Nehémiá. Egyikük azt mondta: Tökéletes volt az özönvíz és a Bábeli Torony nemzedékében, de Ábrahám nemzedékében elveszett ember lett volna. A balzsamolaj példája: piszkos „környezetben" (a saját helyén) erősen párolog, de más helyen nem érződik az illata. A másik szerint [Rabbi Nehémia], Noé tökéletes volt a saját korában, de még inkább ez lett volna más nemzedékben, hasonlóan ahhoz a rózsaolajos fiolához, mely rossz helyen jó illatot terjeszt, de a jó illatok között még inkább.

Az Istennel járt. A Szent, áldott legyen, támogatta [Noét], hogy ne süllyedjen le az özönvíz nemzedék [erkölcseihez].

8 A héber nyelvű idézetben Jákob és József neve egymás mellett áll.

Mint az a király, akinek a fia, apja küldetésében iszappal elárasztott helyre kerül. A király segít rajta, hogy ne merüljön el a sárban. Ábrahámnak az Isten azt mondta: „járj előttem" (Ter 17,1). Úgy tett, mint a többi (ős)atya; „az Isten, aki előtt atyáim jártak" (Ter 48,15). A Sechiná [Isten „földi" jelenléte] elé siettek, előtte jártak, hogy akaratát teljesítsék.

„Csinálj magadnak bárkát gófer fából [cédrusból]". Ráv Huna, Rabbi Joszi nevében így tanította: a Szent, áldott legyen, százhúsz éven át figyelmeztette az özönvíz nemzedékét, hogy bánják meg bűneiket. Mivel nem tértek meg, azt mondta Noénak, csinálj magadnak bárkát gófer fából. Noé megfogadta, megtért és cédrusfákat ültetett. Mikor megkérdezték tőle, mire valók a cédrusok, azt válaszolta; a Szent, áldott legyen, megparancsolta nekem, hogy építsek bárkát, hogy magamat és házam népét megmentsem, mert özönvizet akar a földre bocsátani. Azok csak nevettek és gúnyolódtak rajta. Ő tovább öntözte a cédruspalántákat, s azok növekedtek. Mikor megkérdezték tőle, mit művelsz, ugyanúgy válaszolt, de ismét kigúnyolták. Az idő lejártával kivágta és felfűrészelte a fát, ekkor is megkérdezték, mit művelsz? Ismét válaszolt, és figyelmeztette őket. Mivel nem akartak megtérni, [az Örökkévaló] rájuk hozta az özönvizet és „kipusztította az egész mindenséget" (Ter 7,23).

„Menjünk le, és zavarjuk ott össze a nyelvüket" (Ter 11,7). Annyira megzavarta nyelveiket, hogy egy se értette a társa nyelvét. Az első nyelv, amelyet az egész emberiség használt, a szent nyelv[9] volt, ezen a nyelven teremtették a világot. Így szólt a Szent, áldott legyen: e világban teremtményeimet megosztotta a gonosz ösztön, és most hetven nyelv választja el őket. De az eljövendő világban egy emberként

9 A héber.

szólítják majd a nevemet, és engem szolgálnak, ahogy írva van, „érthető nyelvvé válok a népek előtt, és mindenki az Örökkévaló nevét szólítja, egy emberként Őt szolgálják" (Sof 3,9). Megszünteti Izrael népének rabságát, amint írva van: „szolgáljátok az Örökkévalót örömmel" (Zsolt 100,2). Ez épp olyan, mint az a gyermek, aki a saját apját szolgálja; mondván, ha valamit rosszul teszek, apám nem fog megharagudni, mert szeret. Ezért örömmel szolgál. A világ többi népe azonban félve fogja őt szolgálni. Az idegen rabszolga[10] félve szolgál, mondván, ha valamit rosszul cselekszem, uram megharagszik rám. Innen a félelme. Idegen nemzetekről szól az Írás: „mi ez az izgalom a nemzetekben, e népek ürességet beszélnek" (Zsolt 2,1). A zsoltár vége: „szolgáljátok az Örökkévalót félelemmel, reszketve örvendjetek és csókoljátok a fiút." Dávid[11] figyelmeztette őket [az idegeneket], vigyázzatok, és ne járjatok hamis úton, nehogy csalatkozzatok és eltévedjetek. Kisebb vétkek miatt is megharagszik rájuk [az Isten]. De Izraelhez így szól: „szolgáljátok az Örökkévalót örömmel és járuljatok elé vígassággal" (Zsolt 100,2). Ez a köszönet zsoltára.

10 A héber és az idegen rabszolga (héb. *eved ivri, eved nochri*) összehasonlítása.
11 Dávid király, a zsoltárok szerzője.

Menj el a te országodból

(héb. lech-lechá)

A Teremtés Könyvének „Menj el" című fejezete paranccsal és ígérettel *kezdődik:* „És *mondta az* Örökkévaló Ávrámnak: *menj el a te országodból, a szülőföldedről* és *atyádnak házából abba az országba, melyet neked mutatok.* És *nagy néppé teszlek téged."* Ábrahám *(ekkor még* Ávrám*) azonnal* útra *kel. A midrásból megtudjuk, hogy* Ábrahám, *aki ismerője Isten parancsolatainak,* épp úgy *imádkozik, mint mi. Az imádság lényege akkor* és *most, az* Égi *Királyság szolgálata, illetve a szolgálat „terhének felvállalása". Mivel* Ábrahám *„helyesen" imádkozik (megfelelő szándékkal)* és *a* Törvény *szerint* él, *Isten védőpajzsot feszít a feje fölé.* Ábrahám *pajzsáról (héb.* mágén Ávráhám*) mindennap megemlékezik az imádság.*[12]

„Menj el a te országodból" heti szakasz, 1. és 11. fejezet

„És mondta az Örökkévaló Ávrámnak, menj el a te országodból" (Ter 12,1). Rabbink, (Tánhumá) így tanít: hogy van az, hogy az izraelita még útközben is magára vállalja az Égi Királyság szolgálatát? Rabbi Idi és Rabbi Huná, Rabbi Jehudá és Rabbi Joszi nevében, akik viszont Rabbi Sámuel nevében [mondták], így szóltak: útközben nem veheti magára az Égi Királyság szolgálatát, hanem álljon meg valahol, irányítsa szívét félve az égre, izzadtan, reszketve és istenfélelemmel, készen az Örökkévaló nevének kimondására, és ekkor mondja azt, hogy: „Halljad Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egy" [S'má Jiszráél, Ádonáj elohénu Ádonáj ehád] (MTörv 6,4), ki-ki a szíve szándéka szerint, majd ezután áldással folytatja: „Áldott legyen királysága tiszteletének neve" [Báruch sem kevod málchuto]. Amikor a [szövegben] a „Szeresd az Örökkévalót!" részhez érkezik, ha úgy akarja, folytatja útját, állva marad, vagy leül, ahogy [az imában] írva van, „a házadban ülve, az úton járva, mikor lefekszel, mikor felkelsz".[13]

12 A tizennyolc áldás imája.

13 A halljad Izrael imádság része.

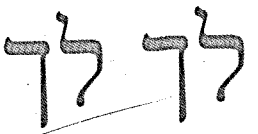

Aki pontos a parancsolatok betartásában, nagy az ő jutalma, ahogy Ábrahámnak, aki pontosan járt el a parancsolatok betartásában, ezért az „Örökkévaló szerelmesének" hívták, „magja Ábrahámnak, aki [engem] szeret" (Ésa 41,8). Rabbi Sámuel, Náhmáni fia, Rabbi Johánán nevében azt mondta: Ábrahám atyánk házában még az „éruv távsilim" szabályát[14] is betartották. „Hallgatott a szavamra és tartotta őrhelyemet, parancsolataimat, törvényeimet és tanaimat" (Ter 26,5). Nagy a „tanaim" [törvényeim] száma, de akkor mégis miért írták, hogy „egy Tórátok, egy törvényetek legyen" (Szám 15,16)? [A tanok], azok a törvénybeli „részletek", melyeket Ábrahám betartott. A Szent, áldott legyen, azt mondta neki, pontosan betartod a parancsolataimat, de a bálványimádókkal együtt élsz. Hagyd el őket és menj el a te országodból.

„Ezek után, így hangzott az Örökkévaló igéje". Ez a magyarázat: „az igazaknak bölcsességet tartogat és pajzsul szolgál a tökéletesnek" (Péld 2,7). Mi az, hogy bölcsességet tartogat? Mielőtt a világot teremtette, a Szent, áldott legyen, félretette [visszatartotta] a Tórát és várt Ábrahám eljöveteléig, aki betartotta [a törvényeket]. „Mivel[15] Ábrahám hallgatott szavamra és nem hagyta el az őrzésemet, parancsolataimat, törvényeimet és tanaimat" (Ter 26,5). Rabbi Lévi, Rabbi Sámuel, Náhmáni fia nevében azt mondta, a Szent, áldott legyen, kilencszáznyolcvan nemzedék elől rejtegette a frigyet, mielőtt Ábrahámmal szövetségre lépett. „Örökre emlékezve a frigyre, törvénykezve ezer nemzedékre" (Zsolt 105,5). Valójában csak húsz nemzedékig: Ádámtól Noéig tíz, Noétól Ábrahámig tíz, ez összesen húsz. Ezután Ábrahámnak adta. Rabbi Johánán, a galileai Rabbi Joszi nevében azt mondta,

14 Főzési szabály, arra az esetre, ha az ünnep péntekre esik.

15 A héb. *ékev, ákáv* magyar megfelelője *mivel*, de azt is jelenti, hogy *késleltet, visszatart.*

kilencszáznegyvenhét nemzedékig tartogatta a Tórát, a Szent, áldott legyen, hogy aztán a Sivatag Nemzedékének adja, mivel egyenes emberek voltak, ahogy meg van írva: „Az igazaknak bölcsességet tartogatott". Rabbi Sámuel, a Náhmáni fia mondta, Ábrahám még az „eruv távsilim" szabályát is betartotta, ahogy meg van írva: „mivel Ábrahám hallgatott a szavamra". Azt mondta néki a Szent, áldott legyen: mivel a Tórának éltél, esküszöm, védeni foglak, ahogy a kardforgató harcost védi a pajzs, mely akkor is ellenáll, ha nyilak és kövek zúdulnak rá. Így védelek téged, de nemcsak téged, hanem fiaidat is, ha törvényeimmel úgy élnek, ahogyan te. Így leszek a pajzsuk, „Isten útja tökéletes, pajzs annak, aki benne hisz" (2Sám 22,31). Ezért van megírva: „Pajzsul [védelemként] szolgál a tökéletesnek" (Péld 2,7).

És megjelent neki

(héb. vájérá)

Az „És megjelent neki" heti szakasz Izsák születésének ígéretével *kezdődik: „és megjelent neki az* Örökkévaló *Mámre tölgyeinél", és az immáron harminchét* éves *„fiú" feláldozásával végződik, az* ákédá[16] *történetével. A midrás beszámol arról, ami a Morijá földjén, az oltár körül apa és fia között történt, és megpróbálja megfejteni Izsák feláldozásának rejtélyét. A „Félelem és Reszketés" is másképpen* íródott *volna, ha Kierkegaard ismeri a midrást. Mert aki valóban félt és reszketett, az nem* Ábrahám *volt, hanem a fia, Izsák. Az alábbi részlet „átlép" a következő fejezetbe („Sára* élete*"), mivel a midrás elképzelése szerint a Morijá földjén történtek Sára halálát okozták. Vajon Izsákból égőáldozat lett? Szó esik Izsák „megváltó" hamvairól.*

„*És* megjelent neki" heti szakasz, 23. fejezet

„És látta a helyet messziről" (Ter 22,4). Azt mondta Izsáknak, látod, amit én látok? [Izsák] azt válaszolta: jó fajta formás hegyet látok, melyhez felhő tapad. Szolgáit is megkérdezte, mit láttok? Mi csak sivatagot látunk, felelték. Erre azt mondta: üljetek le itt a szamárral, mivel a szamár nem lát, ti sem, szamár népség, üljetek csak a szamárral, akire hasonlítotok.

Én és a fiú továbbmegyünk, odáig. Mi az, hogy „odáig"?[17] A végén meglátjuk. Így mondta nekem a Szent, áldott legyen, „így („odáig") lesz a te magodból" (Ter 15,5). Ott leborulunk, és aztán visszatérünk hozzátok. Ezzel elárulta, hogy mindketten épségben visszatérnek. „És kezébe vette a tüzet és a kést" (Ter 22,6). Kést, minek? Mert a kés „ehető"-vé teszi azt az ételt, melyet az ember a szájához vesz.

16 *Ákédá* (héb.): megkötözés, feláldozás.

17 Szójáték: ez a kötőszó, héb. *cho* – így, oda stb. előfordul a jövendölésben (Ter 15,5).

Ekkor Izsák az apjához fordult, és így szólt: Édesapám! Fiam, itt vagyok. „És mondta, itt a tűz és a rőzse, hol van az égőáldozatnak való bárány?" (Ter 22,7). Ebben a percben nagy ijedtség és félelem szállta meg Izsákot, mert nem látott semmi áldoznivalót [apja] kezében, és megérezte, hogy mi fog történni. Tudni akarta, hol az égőáldozatnak való bárány. Apja azt mondta: ugye a Szent, áldott legyen, kiválasztott téged? [Izsák] így válaszolt: ha kiválasztott engem, akkor a kezében vagyok, de nagy kár az életemért! És mégis együtt folytatták az utat, az egyik, hogy áldozzon, a másik azért, hogy feláldozzák. Izsák, megkötözésének (feláldozásának) napján harminchét éves volt.

Elérkeztek arra a helyre, amelyet az Isten mutatott, és ő megkötözte fiát, Izsákot. Amikor Ábrahám le akarta vágni, arra kérte: apám, jól kötözd meg a kezemet, a lábamat, mert nyugtalan vagyok, és ha meglátom a kést, netán megvonaglok és hiábavaló lesz az áldozat. Kérlek, ne tégy bennem hibát. Ábrahám azonnal a kés után nyúlt, hogy levágja, ekkor Izsák folytatta: ne akkor közöld anyámmal a hírt, ha a kút szélén vagy a tetőn áll, nehogy a halálba vesse magát. Nekiálltak és gyorsan felépítették az oltárt, az oltárhoz kötözte, és fogta a kést, hogy levágja, hogy vérének negyedét vegye. Ekkor jött a Sátán, és meglökte Ábrahám kezét, aki elejtette a kést. Amikor lehajolt, hogy felemelje, angyali hang szólt az égből: „ne emeld kezed a fiúra" (Ter 22,12). Ha nem szól, levágta volna.

Ez alatt az idő alatt a Sátán Sárához ment, aki őt Izsáknak hitte, és azt kérdezte tőle: fiam, mit tett veled az apád? Izsák (a Sátán) ezt felelte: apám magával vitt, hegyen-völgyön, aztán felvitt egy hegytetőre, ott oltárt épített, elrendezte a tűzifát, az oltárhoz kötözött, fogta a kést, hogy levágjon. És ha nem mondja neki a Szent, áldott legyen, „ne emeld kezed a fiúra",

már nem élnék. (A Sátán) alig fejezte be, Sára holtan esett össze. „És eljött Ábrahám, hogy Sárát gyászolja és sirassa" (Ter 23,2). Honnan jött? A Morijá földjéről.

Áldozat közben Isten angyala szólította az égből: „Ábrahám, Ábrahám" (Ter 22,11). De miért mondta kétszer? Mert Ábrahám nagyon sietett, már-már a fia életét vette, pedig már elhangzott a „ne emeld kezed a fiúra". Ábrahám azt kérdezte: Ki vagy te? Angyal vagyok. Ábrahám azt válaszolta: amikor a Szent, áldott legyen, azt mondta nekem, „vedd a fiadat" (Ter 22,2), ezt ő maga mondta nekem! Ha meg akar állítani, tegye ezt ő maga.

Ezután az angyal másodszor is szólt Ábrahámnak az égből, aki az első hívásra nem engedelmeskedett. Ekkor Ábrahám így kiáltott az Örökkévaló felé: Világok Ura, az ember próbára teheti a barátját, mert nem tudhatja, magában mit gondol. De Te, aki tudod, hogy a szívek és a vesék mit mondanak, tudod, biztos nem kell próbára tegyél engem. (Az Örökkévaló így szólt:) Most igazán megtudtam, hogy féled az Istent (Ter 22,12).

És ekkor a Szent, áldott legyen, azonnal kinyitotta a mennyet, és az azt borító ködöt: „megesküdtem, mondta az Örökkévaló" (Jer 22,5).[18] Megesküdtél, mondta Ábrahám, de én is esküszöm, hogy addig nem tágítok az oltár mellől, amíg nem mondom el azt, ami a szívemet nyomja. Mondjad (szólt az Örökkévaló). Nem azt ígérted nekem, számláld meg a csillagokat, ha meg tudod számlálni, (így)[19], ennyi lesz az utódod? Igen, válaszolt (az Örökkévaló). De kitől lesznek az utódaim? Izsáktól, válaszolt az Örökkévaló. Tegnap azt

18 Megesküdött: az ősatyáknak adott ígéretről van szó.
19 Így, ennyi, a korábban megmagyarázott kötőszó, héb. *cho.*

וירא

mondtad hogy Izsák lesz az utódod, azután pedig azt kérted, hogy áldozzam fel égőáldozatként? De én megtartóztattam magam, és nem válaszoltam. Majd ha Izsák fiai vétkeznek, és elnyomják őket, ugye, emlékezni fogsz az áldozatra, felszámítod nékik, mintha Izsák hamva még mindig az oltáron lenne, megbocsátasz nekik, és megváltod őket?

Azt mondta a Szent, áldott legyen, te elmondtad, ami a szívedet nyomta, akartál, most én kívánok beszélni: A jövőben Izsák fiai vétkezni fognak előttem, de én Újévkor (héb. *ros hásáná*) ítélkezek felettük. Ha azt akarják, hogy Izsák áldozata jogán mentsem fel őket bűneik alól, fújják meg az itt lévő kürtöt.[20] Ábrahám megkérdezte: miféle kürtöt? Az Örökkévaló azt mondta: nézz hátra. Ábrahám körülnézett és látta, hogy mögötte „egy kos, szarvával a bozótba akadt" (Ter 22, 13). [Egy csoda] a tíz közül, melyet a naplemente idején (péntek este) teremtettek.[21]

Szarvával a bozótba akadt. Azt mondta neki a Szent, áldott legyen, fújjatok a kos szarvába előttem, és megmentem őket, és megváltom őket bűneiktől. Erre gondolt Dávid, amint énekkel dicsért; „Ő a megváltás szarva, üdvösségem és menedékem" (Zsolt 18,3). „Letöröm a száműzetés igáját a nyakukról, és megvigasztalom őket Cionban, ahogy mondták, mert megvigasztal az Örökkévaló, ámen".

20 Újévkor szarukürtbe (héb. *sófár*) fújnak, ami utalás a „fennakadt" kos szarvára.
21 Szombat előestéjén további csodálatos dolgokat teremtettek (lásd Atyák mondásai, Misna).

Sára élete
(héb. hájé Szárá)

A „Sára élete" heti szakaszban vajmi kevés szó esik Sára életéről. A családi sírbarlang megvásárlása és Sára temetése után megtudjuk, hogyan gondoskodik az idős Ábrahám *Izsáknak feleségről. Izsák soha nem hagyta el az* Ígéret *Földjét.* Ábrahám *szolgát*[22] *küld* Árám *Náháráim földjére, hogy a fiának menyasszonyt hozzon, Rebekát.* Ábrahám *Sára halála után még egyszer megnősül.* „És Ábrahám *ismét vett magának feleséget, a neve Keturá" (Ter 25,1). Keturá hat fiút szült, de mégis, minden* örökség *Izsáké, az* ígéret, *a folytatás, az* öröklét. *Az alábbi midrás* Ábrahám *dicséretéről szól, aki „legszebb az emberek közül". A midrás szerzője* Ábrahámnak *ajándékozza az ismeretlen Messiás-király koszorúját.*[23] *Szó esik az* öregedésről *is, arról a visszafordíthatatlan változásról, melyet* Ábrahám *előtt nem ismert az emberiség.*

„Sára élete" heti szakasz, 1. és 2. fejezet

„Ábrahám öreg" (Ter 24,1). Rabbink [Tánhumá] azt tanította, hogy [Ábrahám] épp a szamáron ült, mikor eljött az ima ideje. Mit tegyen? Tanítóink úgy vélekedtek, hogy amikor az ember a szamáron ül és eljön az ima ideje, leszáll. Ha nem tud leszállni, mert izgul, mert pénz van a szamáron [a poggyászban], vagy fél az idegenektől, az útonállóktól, imádkozzon a szamáron. Rabbi Johánán szerint, aki imádkozik, annak nyugodtnak kell lennie, hiszen a Szent, áldott legyen, előtt imádkozik. Ábá Saul szerint, ha valaki az imára irányítja gondolatát, biztosan meghallgatják, mint írva van: „felkészíted a szívüket, és meghallgatod őket" (Zsolt 10,17). Nem volt még olyan ember, aki annyira képes volt szívét és gondolatát az imára összpontosítani, mint Ábrahám atyánk, aki a Szent, áldott legyen, előtt azt mondta: „távol legyen tőled, hogy ilyen dolgot cselekedj" (Ter 18,25). Mivel a Szent, áldott legyen, meg-

22 Ez a szolga a kérő, az ún. házassági küldött.
23 Az alább idézett zsoltárban szereplő király.

hallotta, hogy [Ábrahám] kéri, ne pusztítsa el a világot,[24] megdicsérte őt, mondván: „legszebb vagy az emberek közül" (Zsolt 45,3). [Ábrahám] azt válaszolta: ez nem az én szépségem. Ha én és a fiam, belépünk egy városba, az emberek nem különböztetik meg atyát a fiától. [Abban az időben] akár száz- vagy kétszáz éves kort is megért az ember, és egyáltalán nem látszott meg rajta az öregség. Ábrahám folytatta: Világ Ura, meg kellene különböztetned az atyát a fiútól, a fiatalt az öregtől, hogy az idős tiszteletet kapjon a fiataltól. Így válaszolt a Szent, áldott legyen: esküszöm, veled kezdem. [Ábrahám] aludni ment azon az éjszakán, és reggel felkelt. Mikor felkelt, látta, hogy a haja és a szakálla megőszült. Azt kérdezte: Világ Ura, velem tettél példát?[25] Így válaszolt: „gyönyörű, ékes korona az ősz fej" (Péld 16,31), „és öregnek dísze az ősz haj" (Péld 20,29). Ezért mondták: „Ábrahám öreg".

„Ábrahám öreg". Rabbi Józsué Náhmáni fiának véleménye szerint négy oka van annak, hogy az emberre „rátámad" az öregedés: a félelem, a [saját] fia okozta harag,[26] a rossz feleség és a háború. *A félelemről* Dávidnál írva van: „Dávid nem mehetett elébe, hogy az Istenhez fohászkodjon, mert az „Örökkévaló angyalának kardjától rettegett" (1Krón 21,30). Utána írva van: „Dávid megöregedett" (1Krón 23,1). *A saját fia okozta haragról* Élinél:[27] „Éli nagyon öreg volt, és hallotta, mit cselekedtek a fiai egész Izraellel" (1Sám 2,22). *A háborúkról* Józsué története szól, akiről írva van, hogy miután harmincegy királlyal háborúzott, „megöregedett" (Józs 23,1). *A rossz feleség példájáról* Salamon története

24 Ábrahám Szodomáért imádkozott.
25 A „párbeszédek" imádságra utalnak.
26 A saját fia miatt érzett harag, bánat, héb. *kász bánim.*
27 Éli főpap Silóban, kinek életét a fiai megkeserítették.

tanúskodik, akiről ezt írják: „öregkorára szívét a feleségei idegen istenek felé hajlították" (1Kir 11,4).

[Ezzel szemben] Ábrahámot tisztelte a felesége, és uramnak szólította: „öreg az én uram" (Ter 18,12), így mondta. Róla írják: „derék asszony, férjének koronája" (Péld 12,4). Ez is azt mutatja, hogy az Örökkévaló mindenben megáldotta Ábrahámot.

Ezek Izsák utódai
(héb. toldot)

„És volt, midőn megöregedett Izsák, elhomályosodtak szemei, hogy nem látott, és szólította Ézsaut, *az ő nagyobbik fiát" (Ter 27,1). De a vak Izsákot rászedték, és az elsőszülöttnek járó* áldást *nem* Ézsau, *hanem Jákob kapta. A csalás kiderült: „és megrémült Izsák" (Ter 27,33). De talán nem is volt rémület a házban, hanem megnyugvás, mivel Rebeka és Jákob, Izsák vakságát kihasználva, elrendezték azt, amit a jövendölés amúgy is elrendelt. Az emberi* ármánykodás *a Gondviselés tervébe illeszkedik. A cselekvési szabadság azonban korlátozott: ha a Gondviselés ellen lázadunk, megtörténhet, hogy a test, az* érzékszervek *és a végtagok nem engedelmeskednek.*

„Ezek Izsák utódai" heti szakasz, 12. fejezet

„És megrémült Izsák" (Ter 27,33). Így szól az Írás: „a fül hall, a szem lát, mindkettőt az Örökkévaló teremtette" (Péld 20,12). A Szent, áldott legyen, csak fület és szemet készített? Nem, hanem az ember összes szervét kifaragta! Mit jelent az, hogy a fül hall? Azt találod, hogy a Szent, áldott legyen, három dolgot teremtett az emberen, mely az akarattól függ, és hármat, mely az akarattól független. Akarattól függ a kéz, a száj és a lábak. Hogyan? A kéz, ha akar, az Égnek tetsző dolgokat készít, sátoros ünnepre sátrat, lulávot,[28] sófárt, imarojtokat, imaszíjat, mezuzát[29]. A kéz lopni is tud, ártatlan ember vérét ontani, másokat bántalmazni, és számtalan egyéb rosszat. A száj Tórát áhít, szép dolgokról beszél, dicsér, áld, imádságos verset mond. De rosszat is mond, átkozódik, szitkozódik, hamis esküt tesz. A láb hozzásegít a micvához[30], látogatod a beteget, vigasztalod a gyászolót, temetésre jársz, alamizsnát adsz. De oda is elvisz, ahol bűn fészkel, a házasságtöréshez, a gyilkossághoz, a lopáshoz.

28 Pálmaágból készült csokrot, melynek a sátoros ünnep rituáléjában van szerepe.
29 Írásos tekercs az ajtófélfán.
30 Parancsolat.

תולדות

A szem, a fül, az orr az akarattól független. A szem hogyan? Például, ha a piacon törvényszegést tapasztal, vagy olyasmit, ami elítélendő, vagy meglát valakit, aki nincs az ínyére, például egy rendőrt. Mit tesz? Eltűri [de közben látja azt], ami nem tetszik. A fül hallja a szitkozódást, az átkozódást, mit tesz? Hallja, amit nem szeretne hallani. Az orr érzi a tisztátalan étel szagát, a pogányok tömjénét, a szennyes sikátorok bűzét, olyasmit, amit nem kíván. Mit tesz? Beszívja a kellemetlen szagot.

De ha a Szent, áldott legyen, akarja, akkor az [ember] akaratától függő érzékei sem engedelmeskednek, ahogy ezt Mózesnél, Bálámnál, Jónásnál, Jeremiásnál és Jeroboámnál[31] láttuk. *Mózesnél a következőképpen:* Rabbi Sámuel, Náhmán fia szerint, a Szent, áldott legyen, hét napig győzködte Mózest az égő csipkebokornál: „most menj, a fáraóhoz küldelek" (Kiv 3,10). Azt válaszolta: „kérlek, Uram, nem vagyok én a szónak embere, se tegnaptól, se tegnapelőttől, se amióta te szóltál szolgádhoz" (Kiv 4,10). Tegnap [„tegnaptól"], tegnapelőtt [„tegnapelőttől"] és „amióta", ez három nap, ezen kívül [az idézetben] még van három „se", ez együtt hat, a hetedik pedig az a „nap", amelyen Mózes beszél, összesen hét.[32] Azt mondta [Mózes], küldd csak azt, akit akarsz, erre azt válaszolta a Szent, áldott legyen: Mit gondolsz, a lábad engedelmeskedik neked? És [Mózes] akarata ellenére elindult.

Jónásnak azt mondta a Szent, áldott *legyen:* „indulj, menj Ninivébe, abba a nagyvárosba" (Jón 1,2). És felkelt Jónás, hogy Társisba szökjön az Örökkévaló elől. Lement Jaffába.[33] Vé-

31 Izrael királya.
32 Rasi magyarázata, lásd Ter 4,10.
33 Jaffa (héb. *Jafo*) az ókorban is tengeri kikötő volt.

gül a tengeren elérte a baj, elnyelte a hal. A hal gyomrából hívta az Urat. A haja és a szakálla kihullott a hőségtől a hal belsejében. Végül Jónással ugyanaz történt, mégis, akarata ellenére elindult. *Jeremiás*nak ezt mondta a Szent, a neve áldott: ismertelek, mielőtt megalkottalak az anyaméhben. Így válaszolt: „jaj, Uram, Örökkévaló, én nem tudok beszélni, ehhez még fiatal vagyok" (Jer 1,5–6). A Szent, áldott legyen, így szólt: ne mondd azt, hogy fiatal vagy, hanem oda menj, ahová küldelek, és azt mondd, amit parancsolok. Az akaratod ellenére mész és beszélsz.

Ha a Szent, áldott legyen, akarja, az ember még a kezeinek se úra. Mikor Ido, a próféta[34] megjelent *Jeroboám* király előtt: „lám, Isten embere jött Júdeából Bét-Élbe, és az Örökkévaló szavát hozta, és Jeroboám az oltár előtt áll, és füstölni készül, és [ekkor a próféta] az oltár felé kiáltotta az Örökkévaló szavát: oltár, oltár, ezt üzeni az Örökkévaló, íme, Dávid házában fiú születik, kinek neve Josijáhu, és levágja rajtad a magaslatok papjait,[35] akik rajtad áldoznak és embercsontokat égetnek rajtad" (1Kir 13,1–2). Miért mondta kétszer: „oltár, oltár"? Az egyik oltár Bét-Élben, a másik Dánban volt. Ott volt az a két borjú is.[36] És az embercsontok? Nem azt mondta, hogy Jeroboám csontjai, hanem „embercsontot" említ. Ebből látjuk, hogy [Ido próféta] tisztelte a királyságot. Jeroboám azt válaszolta: hiszen ez bolond. Ido folytatta: „ez a jel, íme az oltár meghasad, és kiömlik a rajta lévő hamu" (1Kir 13,3). Az oltár meghasadt és kiömlött a hamu az oltárból az adott csodajel szerint. „Amikor meghallotta a király az Isten emberének a szavát, melyet az oltár felé kiáltott Bét-Élben, kinyújtotta Jeroboám a kezét az oltár fölé,

34 Ido próféta Salamon és utódai idején élt.
35 Bálványimádók.
36 Jeroboám bálványai, aranyborjak.

mondván: fogjátok meg! Erre elszáradt a keze, melyet ellene emelt, és nem tudta visszahajlítani" (1Kir 13,4). Mikor az oltár előtt állt, és a bálványnak áldozott, nem száradt el a keze, de amikor a prófétára emelte, elszáradt. Ebből az a tanulság, hogy a Szentnek, neve áldott, fontosabb egy cádik, mint a király. Így szólt [Isten a királyhoz]: mit gondolsz, a saját kezed ura vagy? „Ekkor így szólt a király az Isten emberéhez: könyörögj, kérlek az Örökkévalóhoz, a te Istenedhez, és imádkozzál értem, hogy a kezem visszahajolhasson hozzám. És könyörgött az Isten embere az Örökkévalóhoz, és visszahajolt a király keze ő hozzá, és lett, mint annak előtte" (1Kir 13,5).

A lábak se engedelmeskednek az akaratnak, „az Örökkévalótól valók a férfi léptei, és az ember miképp értheti az útját" (Péld 20,24). Az ember csak megy, de nem tudja, hová. A jóba, rosszba, halálba vagy az életbe. Elizeus így szólt az arámi hadaknak: „nem ez az út, és nem is ez a város, jertek utánam, hadd vezetlek benneteket" (2Kir 6,19).

Hogy az ember szája se engedelmeskedik, azt Bálámtól és Izsáktól tudjuk. Bálám, mint mondták, „nem akart az Örökkévaló, Istened Bálámra hallgatni és az átkot áldásra változtatta az Örökkévaló, a te Istened" (MTörv 23,6). Izsák, mikor bejött hozzá Ézsau,[37] remegni kezdett és átkozni kezdte. Azt mondta neki a Szent, áldott legyen, mit akarsz? Azt hiszed, hogy ura vagy a szádnak? [Izsák] egyet gondolt, és azt mondta: „ő is áldott legyen". Erről szól, hogy „a fül hall, a szem lát".

37 Hogy apja, Izsák megáldja.

És elhagyta Jákob Beer Sevát
(héb. vájecé)

„És elhagyta Jákob Beer Sevát, és Horonba ment. Elérkezett egy helyre, és meghált ott, mert lement a nap, vett a hely köveiből, és a feje alá tette; és lefeküdt azon a helyen. És álmodta, *hogy íme, létra* áll *a földön, a teteje az eget* éri; és íme, *Isten angyalai föl és alá járnak rajta" (Ter 28,10–12). Mindig csodálkozunk, hogyan tudtak az ősök, párna nélkül, kővel a fejük alatt aludni. Hát ilyen lidérces* álommal, *amelyben Isten angyalai valójában Izrael leigázói, száműzői, idegen fejedelmek. Föl* és *alá járnak a „történelem létráján". A Midrás Tánhumá keletkezésének idején az* ókori *Róma még világhatalom. Róma „fejedelme" felfelé igyekszik a lajtorján. De nemsokára aláhull, mint a többi uralkodó.*

„És elhagyta Jákob" heti szakasz, 2. és 8. fejezet

„És azt álmodta, hogy íme, létra van állítva a földre, a teteje az eget éri; és íme, Isten angyalai föl és alá járnak rajta" (Ter 28,12). Rabbi Sámuel, Náhmán fia azt mondta, ezek a nemzetek fejedelmei. Közülük, folytatta Rabbi Sámuel, Náhmán fia, a Szent, áldott legyen, megmutatta Jákob atyánknak Babilónia fejedelmét, aki hetven fokot ment fel [a létrán], és leszállt [birodalma lehanyatlott], Média [fejedelmét], aki ötvenkettőt ment fel, és leszállt, Görögországét, aki száz fokot ment fel, és leszállt, Edomét,[38] aki szintén felfelé ment, de nem tudni, hány fokot. Ekkor Jákob atyánk megijedt, és azt kérdezte: [Edom] talán nem jön le soha? De a Szent, áldott legyen, azt mondta: „ne félj szolgám Jákob, ne rettegj Izrael" (Jer 30,10). Akkor is, ha neked úgy tűnik, hogy felfelé kapaszkodik hozzám, én leszállítom, ahogy megmondtam: „ha felemelkedsz, mint a sas, és a csillagok közé fészkelsz, onnan is leszállítalak, mondta az Örökkévaló" (Abd 1,4).

Rabbi Beráchjá, Rabbi Helbo és Rabbi Simon ben Josziná nevében azt tanítja, hogy a Szent, a neve áldott, megmutatta

38 Edom a posztbiblikus irodalomban Róma (a római birodalom) megnevezése.

Jákob atyánknak Bábel fejedelmét, amint föl és alá megy [a lajtorján], és a méd uralkodót, amint fel és alá megy, majd Görögországét, amint fel és alá megy, és Edomét. Ezután a Szent, áldott legyen, azt mondta Jákobnak: Jákob, miért nem mégy te is fel? Akkor Jákob megrettent, és azt kérdezte: ahogy ők visszajöttek, úgy nekem is majd le kell szállni? Ha te felmész, számodra nincs visszaút, felelte az Isten. De Jákob nem hitte el, és nem ment fel. Rabbi Simon ben Josziná ezt így magyarázta: „Vétkeztek, és nem hittek az Ő csodás tetteiben" (Zsolt 78,32). Azt mondta neki a Szent, áldott legyen: ha felmentél volna, és hittél volna nekem, nem kellett volna visszajönnöd. Mivel nem hittél, a fiaid e négy királyságot[39] fogják szolgálni a világban. Jákob [még kételkedve] ezt kérdezte: valóban [nem kellett volna visszajönnöm]? Azt mondta [az Isten]: „ne félj szolgám, Jákob, ne rettegj Izrael" (Jer 30,10). A messzeségből is megváltalak téged, utódaid visszatérnek a száműzetésből, Galliából, Hispániából és azok szomszédságából. Jákob [Izrael] visszatér Babilóniából, és többé nem háborgatják, a médek földjéről is visszatér és boldogan él, Görögországból is visszatér és nem bántják, ugyancsak Edomból. Pusztítani fogok azokban az országokban, amelyekben szétszórtalak, azokban a nemzetekben, akik földjük (vetéséből) nem hagynak[40] semmit, [nem úgy, mint] Izrael, aki kalászt hagy a mezején. [Ezért] nem pusztítalak el, csak próbára teszlek e világban, hogy tiszta legyél bűneidtől a jövőben. Erről szól az „És azt álmodta" (Ter 28,12).

„Az Isten megemlékezett Ráhelről" (Ter 30,22). Rabbink [Tánhumá] azt kérdezte: ha valakinek a felesége állapotos, vajon azt imádkozza: legyen meg az Ő akarata, hogy szüljön nekem fiúgyermeket? Tanítóink szerint, ha a feleség állapo-

39 (Új) Babilóniát, Médiát, Perzsiát és Görögországot különféle adókkal szolgálják.
40 A termésből a mező szélén maradékot kell hagyni a szegényeknek (héb. *pea*).

וַיֵּצֵא

tos, és a férj úgy imádkozik, hogy legyen meg az Ő akarata, hogy fiúgyermek szülessen, az hiábavaló fohászkodás. Rabbi Huná, Rabbi Joszi nevében másképp tanítja: ha a feleség állapotos, és az ura ezt kéri: legyen meg az Ő akarata, hogy a feleségem fiúgyermeket szüljön, ez egyáltalán nem hiábavaló fohász. Még akkor sem, ha az asszony már a szülőszékben van. [Még] akkor is kérhet fiúgyermeket, mert a Szentnek, áldott legyen, nem nehéz a lányt fiúra változtatni, s a fiút lányra. Jeremiás így mondja: „lementem a műhelybe, és íme, ő munkát végzett a korongon, és elromlott az edény..., ismét más edényt készített belőle, amint helyesnek tetszett a fazekas szemében" (Jer 18,3). Mit válaszolt a Szent, áldott legyen, Jeremiásnak? Nem tehetek-e veletek, Izrael háza úgy, mint az a fazekas?

Lea, miután hat fiúgyermeket szült, azt jövendölték, hogy Jákobból tizenkét törzs születik. Ő már hatot szült, és a hetedikkel várandós. A két szolgálólánytól kettő-kettő született, ez összesen tíz. Ekkor Lea az Örökkévaló elé állt, és így panaszkodott: Világ Ura, Jákobból tizenkét törzs születik, nekem már van hat, most a hetedikre várok, a szolgálóknál kettő-kettő, összesen tíz gyermek. Ha fiúgyermekem lesz, akkor a testvérem, Ráhel annyit se ér, mint egy szolgáló? A Szent, áldott legyen, meghallgatta az imát, és Lea magzata tüstént leánnyá változott, mint írva van, „azután lányt szült, kinek neve Diná" (Ter 30,21). Az igaz[41] Lea elébe járult [imádkozott Ráhelért]. Azt mondta neki a Szent, áldott legyen: könyörületes vagy, ezért én is könyörületes leszek vele [Ráhellel]: „az Isten megemlékezett Ráhelről" (Ter 30,22).

41 Lea cádiká.

És küldött Jákob követeket

(héb. vájisláh)

„És küldött Jákob követeket maga előtt Ézsauhoz, az ő testvéréhez" (Ter 32,4). Miért fél ennyire az ikertestvérétől? Talán „bűntudatot" érez, hogy ellopta tőle az elsőszülöttség jogát? Nem, Jákob csak az atyáknak tett Ígéretre gondol. Az Ézsauval való találkozás előtti éjszaka sorsdöntő. Ekkor viaskodik az angyallal, akit a midrás fejedelemnek nevez. Jákob tőle kapja az örök érvényű Izrael nevet. A következő nap Jákob követeket küld maga előtt, élükön *a fejedelemmel.* Érdekes *párhuzamot von a midrás: Jákob kísérője, követe ugyanaz az angyali sereg vagy előcsapat, melyet Isten a Törvényadás előtt küld a Szináj hegyére.*

„És küldött Jákob követeket" heti szakasz, 2. fejezet

„És küldött Jákob követeket" (Ter 32,4). Az Írás ezt mondja: „az Örökkévaló a hangját hallatta hada előtt, mert hatalmas az ő tábora..." (Joel 2,11). Az Írás a Tóra-adásról szól. Mikor a Szent, áldott legyen, Tórát adott Izraelnek, huszonkétezer harci szekér szállt le vele, mint írva van: „Isten szekere húsz és kétezer" (Zsolt 68,18). Rabbi Ávdimi szerint az angyalok[42] huszonkétezer harci szekere szállt le a Szináj hegyén. Mi jött először? A hang. Ahogy írja: „voltak hangok és villámlások..." (Kiv 19,16). Aki a hangokat adta, az adta a Tórát, „az Örökkévaló a hangját hallatta hada előtt". Úgy is mondhatjuk, hogy „az Örökkévaló a hangját hallatta", ez a mennydörgés, mely a Szent hadaival jár. Mikor dörög az ég, minden hangos, a teremtmények tudják, hogy esni fog az eső. A mennydörgést követi a villám.[43] Más magyarázat szerint „az Örökkévaló a hangját hallatta", ez az újévi sófár hangja. A „hada előtt" pedig Izrael, aki reszket és fél a sófár hangjától, és megtér, hogy Jom Kipur napján ártatlannak találják: „...nagy és rettenetes az Örökkévaló Napja, ki bírja azt ki!" (Joel 2,11). Jom Kipur napján bezárul az élők és a halottak könyve.

42 Követ és angyal héberül azonos: *mál'ách.*

43 A hang fontossága miatt megfordul a természet sorrendje.

וישלח

Honnan tudjuk, hogy az Írás az Újév és Jom Kipur közötti tíz napról beszél? Ézsaiás így figyelmezteti Izraelt, mondván: „mosakodjatok, tisztuljatok, távolítsátok el tetteitek gonoszságát a szemem elől, tanuljátok és magyarázzátok a törvényt" (Ésa 1,16–17). Ez pedig a megtérés: „Gyertek, nézzük meg, mondja az Örökkévaló" (Ésa 1,18). Az a tizedik nap, az ítélet napja, melyen a Szent, áldott legyen, Izraelt bűneitől tisztára[44] mossa: „bár vétkeitek olyanok, mint a bíbor, [mégis] kifehérednek, mint a hó" (Ésa 1,18).

„Hatalmas az ő tábora". Ezek az angyalok, akik ítélnek és felmentenek. Hatalmas az Ő szavának végrehajtója, de ki nagyobb náluk? Rabbi Huná, Rabbi Hijá nevében azt állítja, hogy Izrael, aki a cselekedetet a hallás [a parancsolatok meghallgatása] elé helyezte, mondván, „amit az Örökkévaló mondott, megcselekedjük és meghallgatjuk" (Kiv 24,7). Ez arra tanít, hogy a cádik még a szolgáló angyaloknál[45] is nagyobb.

Tudd meg, mi történt Ézsaiással, miután azt mondta: „tisztátalan ajkú ember vagyok, és tisztátalan ajkú nép között élek" (Ésa 6,5). Így szólt a Szent, áldott legyen: Ézsaiás, te csak magadra mondhatod, hogy tisztátalan vagy. Te azonban Izraelről mondod, hogy tisztátalan ajkú, mikor a meghallgatás előtt cselekszik, és mindennap kétszer kimondja a nevemet?! Őt nevezed tisztátalan ajkúnak? És ebben a pillanatban az történt, hogy „hozzám repült egy a szeráfok közül, és kezében parázs,[46] melyet fogókkal vett el az oltárról" (Ésa 6,6). Mi jelent az, hogy parázs? Azt, hogy 'jaj

44 A jom kipuri bűnbakra kötött vörös fonál kifehéredésére utal.
45 Szolgáló angyalok: héb. *máláché sáret.*
46 Az oltár padlójáról (héb. *ric-pa*) való izzó parázs, két szótagja, a „ric" és a „pa" jelentése: „fuss" és „száj".

וישלח

neked, te száj', amely az én fiaimról gonoszat mond. Mi az, hogy fogó(k)? A többes szám arra utal, hogy két fogó volt. Az angyal [szeráf] vett egyet, hogy kiemelje a parazsat, de megégette magát, majd visszatért, és vett egy másik fogót, ezzel tartotta az elsőt,[47] és így érintette meg Ézsaiást: „megérintette a számat, és mondta [a szeráf]: lám, ez megérintette az ajkadat, bűnöd eltávozott, vétked megbocsáttatik" (Ésa 6,7). A büntetetést azért kapta, mert azt mondta, hogy „tisztátalan ajkú nép között élek". [Az angyal] kettős fogóval vette kézbe a parazsat, melyet szeráf se foghat meg puszta kézzel, így megérintve Ézsaiás száját, aki mégsem égett meg.

Azt mondta, „hatalmas az ő tábora". Ki nagyobb ennél? A parancsolatait végrehajtó cádik. Mózes negyedik könyvében, amikor a panaszkodókra tűz csapott: „megégette őket az Örökkévaló tüze, és megemésztette a tábor szélét" (Szám 11,1). Rabbi Jichák szerint ott állt mesterünk, Mózes és gyapjúkötegeket szórt a tűzre, melyet ezáltal a földbe fojtott (eloltott). Így szól az Írás: „alábbhagyott a tűz" (Szám 11,2). Ebből az a tanulság, hogy a cádik a szolgáló angyaloknál is fontosabb. Hasonlóképpen Jákob, aki megragadta a fejedelmet, legyűrte, és aztán Ézsau elé küldte. Ahogy írva van: „és küldött Jákob követeket" (Ter 32,4).

47 A fogót fogóval: utalás a *pirké ávot*ra (Atyák mondásai, Misna).

Lakott Jákob apja országában
(héb. vájésev)

„És lakott Jákob apja országában, Kánaán földjén" (Ter 37,1). A héber „vájésev" ómenszerű *kifejezés, jelentése: (és)* élt, ült, *lakott. Hallatára első pillanatban békét, nyugalmat, biztonságot feltételezünk, mégis mögötte van a rossz, a fájdalom, a veszteség. A midrásban felsorolt példák efelől nem hagynak kétséget. A midrás Jákobnak* Ézsautól *való félelméről elmélkedik, kettőjük erkölcsi elkülönüléséről. De minden idők legnagyobb veszélye, mely a nép létét fenyegeti,* Ámálék, Ézsau *unokája.* Ámálék *fenyegető* árnya *ma is jelen van. Jákobot* életében *nemcsak az angyalok serege védi, hanem fiának, Józsefnek legendás erénye.*

„És lakott Jákob apja országában" heti szakasz, 1. és 5. fejezet

Ahol a *vájésev* [élt, ült, lakott] kifejezés szerepel, az bajt, szerencsétlenséget jelöl: „Izrael Egyiptom országában *lakott,* a Gósen földjén, és Izrael (Jákob) napjai a halálhoz közeledtek" (Ter 47,29), vagy: „és *leült* a nép enni, inni és felkeltek mulatozni, és elpusztult azon a napon a népből háromezer férfi" (Kiv 32,6;28), vagy: „*leültek* kenyeret enni, és íme, izmaeliták karaván[ja]",[48] vagy: „Júda és Izrael nyugalomban éltek" (1Kir 5,5), és „támasztott az Örökkévaló Salamonnak ellenséget" (1Kir 11,14), „Izrael Sittimben *lakott* és a nép paráználkodni kezdett" (Szám 25,1). A *„vájésev"* mindig rosszat von maga után: „és Jákob lakott apja országában, és József [testvéreinek] rossz hírét keltette atyjuknak" (Ter 37,1–2).

Korábban Ézsau nemzetségének vezéreiről ír, „Mágdiélről, Irámról" (Ter 36,43). „Jákob megrettent Ézsau nemzetségének vezéreitől", mondván; ki mer szembeszállni ilyen vezérekkel? Ez arra a történetre emlékeztet, amikor a kovácshoz karaván érkezett lenrakománnyal, és (a kovács) azon tanakodott, hová tegye ezt a sok lent. Egy okos arra tévedt, és

48 Akik Józsefet rabszolgaságba hurcolják.

így szólt: minek aggódsz, elég egy szikra az üllőről, és végez a lennel. Mikor Jákob atyánk meglátta Ézsau vezéreit, ezt mondta: ki mer szembeszállni ezekkel? Azt válaszolta a Szent, áldott legyen: a te szikrád elemészti őket, ez pedig József volt, mint írva van: „lészen Jákob háza tűzzé és József háza lánggá, Ézsau háza pedig szalma, akit felgyújtanak és elemésztenek" (Abd 1,18). Ezért fogalmazott így a Tóra: „És lakott Jákob atyja országában, Kánaán földjén. Ezek Jákob nemzetségei József, stb…" (Ter 37,1–2).[49]

Miért foglalkozik a Tóra Ézsau nemzetségeivel? Vajon a Szentnek, neve áldott, nincs más írnivalója, mint „Timná vezér" (Ter 36,29) és „Lótán vezér" (Ter 36,40)? A Szent, áldott legyen, a világ teremtése óta nyomon követi a népek eredetét, és tudomása van szégyenletes dolgaik felől. Például, amikor Hám nemzetségéről ír, és Hám fiairól, Kusról és Micrájimról, azt írja: Kus nemzette Nimródot, aki felkeltette Isten haragját azzal, hogy „hős lett a földön" (Ter 10,8); majd folytatja: „Micrájim nemzette a Ludim, az Anamim [nemzetségét]… és a Kászluhimokat, ahonnan a filiszteusok jöttek" (Ter 10,13–15). [Egyesekről] nem azt mondja, hogy „akiket nemzettek", hanem, hogy „jöttek", tudatva, hogy rossz emberek.

Ézsau leszármazottjaival is foglalkozott [a Tóra], mondván: „ezek Ézsau nemzetségei" (Ter 36,9), és megnevezte a gonoszságaikat. Miből tudjuk, hogy rossz emberekkel[50] van dolgunk? Azt írja, hogy „Elifáz[51] gyerekei, Témán, Omár, Cefi, Gátám, Kenáz, Timná és Ámálék" (1Krón 1,36);

49 „Jákob nemzetségei József…" Az eredeti szórend: „nemzetségei Jákob József…", jelképesen arra utal, hogy József Jákob számára védelmező szikra.

50 Rossz emberek: incesztus által születtek.

51 Elifáz, Ézsau fia.

וישב

[máshol]: „Timná Elifáz ágyasa lett" (Ter 36,12). Ez mutatja, hogy a saját lányával hált. Hogyan? [Elifáz] Szeir feleségével hált, aki tőle teherbe esett, és szülte Timnát, akit aztán elvett Szeir lányaként, pedig a saját lánya volt.

„És történt e dolgok után" (Ter 39,7). Rabbi [Tánhumá] azt kérdi: ki a legmegbízhatóbb ember? Így mondják bölcseink: három megbízható ember létezik. A *gazdánál,* aki pontosan fizeti a tizedet és a Szentélynek szánt adót, nincs megbízhatóbb; a *szegény embernél,* akinél ha zálogot hagynak, nem nyúl hozzá, nincs megbízhatóbb. A *nőtlen* embernél, aki nyilvánosházak között lakik a faluban, és mégsem esik bűnbe, nincs megbízhatóbb. De ennél is megbízhatóbb József, aki az egyiptomiak között élt, akikről Ezekiél azt írja: „szamárhús a húsuk"[52] (Ez 23,20). Ekkor [József] mindössze tizenhét éves, és még soha nem vétett a szemérem ellen, akkor se, mikor úrnőjével egyedül volt a házban, aki mindennap csábította.

[Potifár neje] naponta háromszor cserélt ruhát, azt a ruhát, amit reggel viselt, nem viselte délben, amit délben viselt, nem viselte este. Mindezt azért, hogy magára vonja József figyelmét. Bölcseink, emlékük áldott, azt mesélik: egyszer összegyűltek az egyiptomi lányok, hogy József szépségében gyönyörködjenek, és mint tett Potifár felesége? Kést adott a kezükbe, hogy etrogot[53] hámozzanak, majd odahívta Józsefet, és elébük állította. Ekkor a lányok, József szépségétől lenyűgözve, mind megvágták a kezüket. És azt mondta nékik: nekem, aki minden órában látom őt, mennyivel nehezebb. Állandóan csábította [Józsefet], de ő ellenállt a csábításnak.

52 Az ókori Egyiptomban ették a vadszamár húsát.
53 Az etrog a citromhoz hasonló gyümölcs.

Történt két év múltán
(héb. mikéc)

A fejezetben Jákob gyászáról és az egyiptomi gabonavásárról esik szó. Mikor József halálhírét hozzák, Jákob szabályszerűen betartja a gyászt, mert Isten eltitkolja előtte a valóságot. Jákob nem boldogul egykönnyen az élet *csapásaival, bajaival: fohászt készít ellenük, egyfajta kámeát, varázsszót, amellyel ráveszi a Teremtőt, hogy tegyen végre pontot a szenvedéseire. Hogyan?* Úgy, *hogy az Isten neve (El) mellé, odailleszti* a *„Sá-dáj" szót. Ez a szó azóta is fel van „szegezve" minden zsidó otthonában, a jobb oldali ajtófélfára (mezuzá).*[54]

„Történt két év múltán" heti szakasz, 10. fejezet

„El Sádáj[55] irgalmazzon nektek" (Ter 43,14), mondja az Írás. Így imádkozik Hozzá minden hászid a megfelelő időben. Mi az, hogy megfelelő időben? Rabbi Ábá szerint a megfelelő idő az öregkor. Ha az ember megöregszik, minden képessége elhagyja. Öregkorában az ember azért fohászkodik, hogy lásson a szemével, ehessen a szájával, és járjon a lábán. Izsákról azt írják: „Mikor Izsák öreg lett, elhomályosultak a szemei" (Ter 27,1); Jákobról pedig: „Izrael szemei nehezek voltak az öregségtől" (Ter 48,10). A szája nem „engedelmeskedik". Mikor Bárzilái azt mondja Dávidnak: „ízét érzi-e szolgád annak, amit eszem, és amit iszom, avagy hallja-e még énekesek és énekesnők hangját? Minek legyen hát szolgád uramnak, a királynak még terhére?" (2Sám 19,36). A *megfelelő idő* a halál. Rabbi Ismáél szerint kilencszázhárom halálnem létezik, mivel „halálból kiút az Isten" (Zsolt 68,21). A „kiút" számértéke éppen kilencszázhárom.[56] A halálnemek közül legrosszabb a diftéria, és a legjobb a csók. Imádkozzunk *megfelelő időben* a lélekért! Rabbi Ismáél

54 Mózes igéit tartalmazó, a házat oltalmazó pergamentekercs.
55 Ismertebb magyarázat szerint a „Sádáj" kifejezés tulajdonképpen egy rövidítés (SáDáJ): Somér Dáltot Jiszráel: Izrael ajtainak őre.
56 A héber betűknek számértéke van, ennek megfelelően a szavaknak is; kiút (héb. *Tocáot*) számértéke: 903.

szerint nincs nehezebb dolog a lélek távozásánál. Hogyan távozik [a lélek]? Rabbi Johánán így magyarázta: mint egy vastag kötél, amint kijön a nyelőcsőből, úgy hagyja el a lélek a testet. Rabbi Hánina szerint, mint egy [darab] köröm a nyelőcsőből. Sámuel szerint úgy távozik a lélek a testből, mint egy fordított létra. Milyen nehéz a lélek távozása!

„El Sádáj irgalmazzon nektek". Az Írás ezt mondja: „szorongás és minden erőfeszítés nélkül is a segítségedre lesz?" (Jób 36,19). Azt mondja Rabbi Elázár: ne okozz szégyent azzal, hogy a bőség idején nem imádkozol. A Szent, áldott legyen, azt mondta, ahogy én [rendszeresen] esőt és harmatot hozok a fűre és az emberek örömére, te ugyanúgy [rendszeresen] imádkozz előttem, és áldd meg a cselekedeteimet. Soha ne mondd, hogy minek imádkozzam, hisz bőségben élek, majd ha bajba kerülök, imádkozom. Előzd meg a bajt, és imádkozz. Rabbi Elázár Ben Szirá[57] könyvéből idéz: „akkor is tiszteld az orvost, mielőtt a segítségére szorulsz". Mit jelent az, hogy „minden erőfeszítés"? Rabbi Johánán szerint így cselekedtek azok a cádikok, akik hősi erőfeszítéssel tűntek ki. Tudd meg, hogy Jákob atyánk, mikor még nála lakott Benjámin, előre imádkozott érte. „El Sádáj irgalmazzon nektek". A fohász arra utal, hogy Jákobnak sok megpróbáltatásban volt része. Mikor még az anyja hasában volt, Ézsau verekedett vele: „belsejében tolakodtak a fiúk" (Ter 25,22); és „mivel karddal üldözte testvérét, és [Isten] elfojtotta [eltakarta] érzelmét" (Ámos 1,11). Ézsau elől [Jákob] Lábánhoz szökött, és nála élt húsz évig, nagy gondok között: „nappal megemésztett a hőség és a fagy éjjel" (Ter 31,40). Miután megszabadult, Lábán az életére tört, és három napon át üldözte. Mikor végre megmenekült Lábántól, jött Ézsau, aki szintén meg akarta ölni, ő

57 Ben Szirá könyve, i. e. 2. századi apokrif.

erre nagy ajándékot adott neki, kétszáz kecskét. Megmenekülvén Ézsautól, jött a baj Dínával. Elmúlt a baj Dína körül, baj volt Ráhel körül. Végre a sok gond után pihenni akart egy keveset, ekkor jött a szomorúság József miatt. Panaszos a siráma: „nem volt békességem, nem volt nyugtom, se pihenésem" (Jób 3,26). Aztán Simon, majd Benjámin. [Jákob] ezért fűzte imájába az „El Sádáj"-t. Az Isten, aki az égnek és a földnek mondhatta, hogy elég, az én megpróbáltatásaimra is mondja azt, hogy elég![58]

[Más]: mikor a Szent, áldott legyen, az eget és a földet teremtette, azok egyre nyúltak, növekedtek, míg végre megparancsolta nekik: elég! Ezért a neve El Sádáj[59]. Mikor József testvérei megérkeztek, feltekintett és meglátta Benjámint, anyja fiát, megörült, mert felfedezte benne apjának képmását. Azonnal megparancsolta háza gondnokának: töltsd meg a vendégek zsákját élelemmel. Manassét[60] is utasította, töltsd meg a zsákját, és tedd a tetejére az én serlegemet, az ezüstserleget. Pirkadatkor elküldték a vendégeket. Ekkor így szólt József: ha éjjel küldöm őket, senki se bírna velük, mert az állatokhoz hasonlítják[61] őket, „Juda oroszlánkölyök" (Ter 49 9). Dánról is mondták, „hogy fiatal oroszlán" (MTörv 33,22), azt is, hogy Dán kígyó lesz az úton. Náftáliról pedig, hogy „elszabadult nőstényszarvas" (Ter 49,17). Elhagyták a várost, de nem jutottak messzire. József azt mondta [tisztjének]: ha eltávolodnak, senki se bír velük. Addig üldözzétek őket, míg maguk mögött érzik a nagyváros erejét. Ha elérted őket, mondd nekik: miért fizettetek rosszal a jó helyett? „Nemde ez az [a serleg], amiből az én

58 Az *„El sá-dáj" kifejezés* így is értelmezhető: „Isten, elég legyen!"

59 Mivel a kifejezés így is értelmezhető: az „Elég legyen!" Istene.

60 Manasse: József fia.

61 Célzás Jákob áldásaira, mely a testvéreket (és a tőlük származó törzseket) különböző állatokhoz hasonlítja.

uram iszik" (Ter 44,5). „És erre megszaggatták ruháikat"[62] (Ter 44,13). Azt mondta nekik a Szent, áldott legyen, miattatok, egy hazugság miatt, atyátok megszaggatta ruháját, most ti is, csak úgy a semmiért, megszaggatjátok a tiéteket. Rabbi Jichák szerint a törzsek [a testvérek] Benjámin miatt szaggatták meg a ruháikat, és a Benjámin törzséből származó Mordecháj pedig egész Izraelért: „Mordecháj megtudta mindezt" (Esz 4,1). Mindegyik felmálházta a szamarát, és közben Benjámin vállát csapkodták, mondván: jaj te tolvaj, tolvaj anyád[63] fia. Így szégyenkezett atyánk a te anyád miatt. A bántalmazás miatt [Benjámin] kiérdemelte, hogy a Sechiná[64] a vállán nyugodjon, ahogy mondják: „védelmezi őt minden időben, és vállai között lakozik" (MTörv 33,12).

Júda, meg testvérei bementek József házába. Mi az, hogy József házába? De hiszen mindennap kijárt tárgyalni a térre! De azon a napon nem ment ki, mondván, nem szégyenítem meg testvéreimet az egyiptomiak előtt. Ők pedig leborultak előtte a földre, mondván, mi a szolgáid vagyunk, és valóra váltva [József álmát], mely szerint „a nap és hold és a tizenegy csillag meghajolnak előttem" (Ter 37,9). Mit tettetek [kérdezte József], nem gondoltátok, hogy úgyis kitalálom? Mit mondjunk az én uramnak, válaszolt Júda? Mit mondjunk az „első pénzről"? Mit a másodikról, hogy magyarázzuk a serleget? Isten megtalálta szolgája bűnét. Ne azt mondd, hogy megtalálta, hanem megtalálja. Egyszerre soha nem látsz két testvért az ivóban együtt, de mi együtt voltunk a bűnös ágyásban, ugyanabban a bűnben. Azt válaszolta: a testvéretek [Benjámin] nem volt veletek. A testvérek így válaszoltak: ha őt elfogják, vele együtt fog-

62 A gyász jele.
63 Arra céloz, hogy Ráhel ellopta Lábán házából a teráfokat (bálványszobrokat).
64 Sechiná: Isten földi jelenléte.

janak el mindnyájunkat. József: mi történt az idősebbik testvéretekkel [vagyis magával Józseffel], aki nem lopott, és nem okozott nektek szomorúságot, és ti az atyjának azt mondtátok: „a vadállat széttépte"? És mi legyen azzal a testvérrel, aki lopott és szomorúságot okozott nektek? Mit tesz egy cádik „ballépése", aki az egész világot élteti [táplálja],[65] hát még mit tesz a Szent, áldott legyen, az ő jogán!

65 József gabonával „táplálta" az aszály sújtotta népeket.

Ekkor Júda József elé lép

(héb. vájigás)

Jákob fiai már indulnának vissza Kánaán földjére, de József visszatartja a legkisebbik testvért, Benjámint. „Ekkor Júda József elé lép", és elmondja, hogy mit jelentene ez öreg *apjuknak, Jákobnak: „midőn eljövök szolgádhoz, az* én *atyámhoz, és a fiú nincs velünk, az ő lelke pedig* össze *van kötve lelkével" (Ter 44,30). Mielőtt József felfedi kilétét testvérei előtt, vitát folytat Júdával, ő azonban visszautasítja a vádakat. Izrael sorsa Júda* és *Benjámin kezében van: valamikor, a távoli jövőben csak az ő törzsük marad fenn,* és *a léviták. Miután József felfedi kilétét testvérei előtt, Jákob is „lejön" Egyiptomba. Végül is a világméretű* éhínség *egyesíti a családot, de idegenben.*

„Ekkor Júda József elé lép" heti szakasz, 5. fejezet

„Ekkor Júda József elé lép" (Ter 44,18). Vádaskodva szól [Józsefhez]: uram, kérlek, ne ítélj meg szigorúan minket! Hadd szóljon a szolgád az uram fülébe. Talán így kellett volna: mondhatok-e valamit az uramnak? Júda szavában a keménység a szelídséggel keveredik.

Júda: „Te, aki olyan vagy, mint a fáraó" (Ter 44,18). Ahogy a fáraó, a te urad kedveli a nőket, úgy Te is látod, hogy Benjámin jóképű, és azt kívánod, bárcsak a szolgád lenne. Olyan vagy, mint a fáraó. Nagyok vagytok a helyeteken, de mi is azok vagyunk, a magunk módján. Mikor uram megkérdezte szolgáit, kezdettől fogva vádaskodva fordult hozzánk. Több országból jöttek Egyiptomba élelmet vásárolni, de senkinek se tettél fel kérdéseket. Uram [azt hiszed], a lányodat elvenni jöttünk, vagy a testvérünket akarod feleségül? Nekünk semmi rejtenivalónk nincsen előtted. *József:* Júda te, testvéreid közül a legbeszédesebb, a serlegből látom,[66] hogy testvéreid között akad nálad ügyesebb, te fecsegő! *Júda:* én a kezesség miatt viselkedem így, amit

66 József Benjámin csomagjába csempészi a saját serlegét.

Benjáminért vállaltam. *József:* miért nem vállaltál akkor kezességet a testvéredért,[67] amikor eladtátok őt az izmaelitáknak húsz ezüstért, és öreg apádnak szenvedést okoztál azzal, hogy azt mondtad neki, széttépték a vadak Józsefet, pedig ő nem is vétett ellened? De azt, hogy [Benjámin] vétkezett és ellopta a serleget, feltétlenül meséld el az apádnak. Megy a kötél a vödör után!

Júda, mikor ezt meghallotta, felkiáltott, és hangosan, keserűséggel zokogott. Hogyan térjek vissza apámhoz, hogy a fiú nincs velem? József így válaszolt: gyere, vitatkozzunk mi ketten. Tessék, vádaskodj. Júda ekkor hívta Náftálit: menj, kutasd ki, hány piac van Egyiptomban. Az hamar visszatért, mondván: tizenkettő. Júda ezt mondta: ebből jó magam kardélre hányok hármat, [közületek] mindenki elpusztít egyet, akkor nem marad közöttük [az egyiptomiak között] egyetlen élő ember. A testvérek erre ezt válaszolták: Júda, Egyiptom az nem Schem.[68] Ha elpusztítod Egyiptomot, az egész világot pusztítod el. Ekkor, „József nem bírta magát tovább türtőztetni" (Ter 45,1).

Rabbi Sámuel bár Náhmán szerint József nagy veszélynek volt kitéve, mert ha testvérei most megölik, a világon senki sem tudja meg, [hogy valójában mi történt köztük].[69] Akkor mégis, miért szólította fel az egyiptomiakat, hogy menjenek ki a teremből?[70] Mert ezt gondolta magában, inkább haljak meg, csak ne hozzak szégyent testvéreimre az egyiptomiak előtt.

67 József eladásáról van szó.

68 Jákob fiai vérengzést hajtottak végre Schemben, testvérük, Dína megbosszulásáért.

69 A midrás folytatásából kiderül, ha (Józsefet most) testvérei megölik, apja soha nem tudja meg, mi történt vele.

70 Kiküldte az egyiptomiakat, hogy egymásra találásuknak ne legyenek tanúi.

Júda így szólt: kezdettől fogva vádaskodtál ellenünk. Azzal kezdted, hogy kémek vagyunk, majd azzal vádoltál, hogy az ország belsejét akartuk kifürkészni, harmadszor azzal, hogy elloptuk a serlegedet. Én, cádik apám életére esküszöm, te meg a gonosz fáraó életére esküszöl. Ha kivonom kardomat a hüvelyéből, egész Egyiptom tele lesz halottakkal.

József: ha kivonod kardodat, én a nyakad köré tekerem; *Júda:* ha a számat kinyitom, lenyellek; *József:* ha kinyitod a szád, betömöm egy kővel; *Júda:* mit mondjunk apánknak? *József:* mondd néki ezt, „megy a kötél a vödör után"[71]; *Júda:* hazug vádakkal illetsz minket; *József:* nincs hazugabb tett, mint egy testvér eladása; *Júda:* Schem lángja ég a szívemben[72]; *József:* menyed, Támár tüzét siratom[73]; *Júda:* engem a harag pusztít, senki se hisz nekem; *József:* összetöröm a te haragodat; *Júda:* most elindulok, és vérrel festem Egyiptom piacait; *József:* ti örök életetekben „festők" voltatok, testvéretek ingét vérrel festettétek; atyátoknak pedig azt mondtátok, a vad tépte széjjel.

Mivel József látta, hogy szándékukban áll a vérengzés, és azt mondta magában, jobb, ha bevallom nekik, ki vagyok, semmint, hogy Egyiptomot elpusztítsák. József így szólt: nem azt mondtátok, hogy ennek [Benjáminnak] a testvére meghalt? Én pedig megvásároltam őt, no, ide is hívom hozzátok. Máris hívta: József, Jákob fia, gyere ide! József, Jákob fia, gyere ide és beszélj a testvéreiddel, akik eladtak téged! A testvérek a ház négy sarkát fürkészték, erre József azt kérdezte, mit bámultok? Én vagyok József, a testvéretek! Ők annyira megrettentek, hogy nem hagyta el hang a

71 Héb. közmondás (mint… „az alma nem esik messze a fától").
72 Az a harag, amelyet Jákob fiai Dína megbosszulásakor éreztek.
73 Támár, aki korábban a menye volt, a felesége lett.

torkukat. Erről Rabbi Johánán ezt mondta; ó, jaj nekünk! Mi lesz a büntetésünk az Ítélet napján! Amikor József azt mondta testvéreinek, én vagyok József, ők megrettentek. Hát ilyen lesz az, amikor a Szent, a neve áldott, törvénykezik. „Ki mer szembe nézni azzal a nappal, aki megéri az Ő jövetelét, és aki ott áll, mikor Ő megjelenik" (Mal 3,2), vagy „nem láthat engem ember, és élve marad" (Kiv 33,20). Mire emlékeztet az, hogy láttára „megrettentek testvérei?" Arra, mikor a Szent, áldott legyen, számonkéri a parancsolatok betartását, és a Tórával szemben elkövetett bűnöket.

Ekkor a Szent, áldott legyen, csodát tett, és a testvérek nyelve megoldódott. József így szólt hozzájuk a szent nyelven:[74] „szemeitek látnak, mint testvérem, Benjámin szemei, ahogy az én szám szól hozzátok" (Ter 45,12). De nem hittek neki, amíg fel nem nyitotta köntösét, és megmutatta nekik a szövetség jelét. Miért tette? Mivel, mikor elhagyta őket, nem volt még szakálla, de most szakállasan úgy nézett ki, mint egy király. Mivel felismerték, meg akarták ölni. Ekkor leszállt egy angyal, és a ház négy sarkába szórta őket. De ugyanabban a percben Júda akkorát üvöltött, hogy Egyiptom falai leomlottak, és József leesett a székről, a fáraó lecsúszott a trónjáról. Mindketten a földre estek, a József előtt álló katonák nyaka hátratekeredett, és így maradt a haláluk napjáig, ahogy írva van: „oroszlánüvöltés, a vad hangja és az oroszlánkölykök fogai kitörettek" (Jób, 4,10). Ezért mondja az Írás, hogy a hangja elhallatszott a fáraó palotájáig. A hang Júda hangja volt. „Az Örökkévaló (meg) hallotta Júda hangját" (MTörv 33,7).

74 József héberül beszélt velük.

וַיִּגַּשׁ

Mikor József látta, testvérei mennyire szégyenkeznek, így szólt: gyertek ide hozzám. Egyenként megcsókolták és egymás vállán sírtak: „Megcsókolta összes testvérét, és sírt rajtuk" (Ter 45,15). Mint ahogy József testvérei csak a sírás által vigasztalódtak meg, a Szent, áldott legyen, így fogja megváltani a népét. Sírással, ahogy írva van, „sírással jönnek és könyörgésekkel, patakok vizéhez vezetem és menesztem őket, egyenes úton, és útközben nem fognak megbotlani, mert Izrael atyja lettem, és Efráim az én elsőszülöttem" (Jer 31,89).

És élt Jákob Egyiptomban tizenhét évig

(héb. vájehi)

„Midőn közeledtek Izrael napjai a halálhoz, akkor hívatta fiát, Józsefet és mondta neki: Ha ugyan kegyet találtam szemeidben, tedd, kérlek, kezedet csípőm alá, hogy cselekszel velem szeretetet és hűséget: ne temess el, kérlek, Egyiptomban" (Ter 47,29). József valóban „felviszi" Jákob földi maradványait az Ígéret *Földjére. Az ősök megérezték a halál közeledtét. A midrás elmondja, hogy megadással, alázattal néztek a halál elébe, talán a Kohelet (Prédikátor) szavaira gondoltak: „az ember nem ura a léleknek, nem börtönözheti azt be, és nem tartóztathatja fel a halála napját." A midrás szerint a cádik, akkor is, ha idegenben hal meg, az* Ígéret *Földjére jut.*

„És élt Jákob Egyiptomban" heti szakasz, 2. és 3. fejezet

„Midőn közeledtek Izrael napjai a halálhoz". Az Írás szerint „az ember nem ura a léleknek, nem börtönözheti azt be, és nem tartóztathatja fel halála napját.[75] A Szichnin-i Rabbi Jehosuá Rabbi Lévi nevében ezt mondta: a Szent, áldott legyen, elrejtette a trombitákat,[76] melyeket Mózes készített a sivatagban, mikor Mózes halálának órája elérkezett, nehogy valaki más beléjük fújjon, nehogy [a törzsek vénjei] összegyűljenek.[77] Ezzel hitelt adott az Írásnak, miszerint [senki] „nem tartóztathatja fel halála napját".

Másik történet a halál feltartóztathatatlanságáról a Zimri „ügye",[78] melyről az Írás így szól: „és bement az izraelita férfi után a kamrába, és átdöfte mindkettőjüket, az izraelita férfit

75 Prédikátor 8,8; a magyar fordítás tévesen „szél"-nek fordítja a „lelket" (héb. *ruáh*).

76 Mózes két ezüst trombitája a nép gyülekezéseire és az utazásra való felszólításra szolgált.

77 Nehogy megpróbálják Mózes halálát elnapolni.

78 Miközben a nép Báál Peornak (moábita bálvány) áldozott, Zimri tüntetőleg tiltott szerelmi kapcsolatot folytatott egy idegen nővel.

és a nőt a hasán. Erre megszűnt a csapás Izrael fiai között" (Szám 25,8). Hol volt ekkor Mózes? Vajon Pinhász[79] nem Mózessel volt? [Nem, Pinhász azon volt, hogy] valósággá tegye, amit az Írás mond: „nem tartóztathatja fel halála napját". A halál nem más, mint meghajlás. Pinhászé a dicsőség, és Mózes meghajlik [meghal].[80]

Dávidról azt írják: „Dávid király öreg volt" (1Kir 1,1), és mikor meghalni készült: „és Dávid napjai a végük felé közeledtek" (1Kir 2,1). Jákob is, mikor halálát közeledni látta, meghajtotta magát József előtt, mondván: ha ugyan kegyet találtam szemeidben. Mikor [mondta ezt]? Amikor a halálát közeledni látta; midőn közeledtek Izrael napjai a halálhoz. Rabbi Simon ben Lákis: a Szent, áldott legyen, azt mondta neki: de hiszen téged csak a földbe tesznek, nem halsz meg.

„Midőn közeledtek Izrael napjai". Így magyarázta neki a Szent, áldott legyen: [az élet utolsó napján], a nap oly természetességgel kel fel, mint aki éppen a barátjához megy [látogatóba]. *„Közeledtek":* erről Mestereink, emlékük áldott, azt mesélik: akiről azt írják, hogy a halála közeledett, nem érte meg elődei életkorát. Dávidnál ezt írták: „Dávid napjai a végük felé közeledtek". Nem is érte meg Boáz, Ovéd és Isáj életkorát. Ovéd, Mestereink szerint, emlékük áldott, négyszáz évig élt. Dávid pedig csak hetven évig élt, nem érte meg atyái életkorát. A *közeledő* vég Mózesnél is elhangzott: „napjaid a végéhez közeledtek" (MTörv 31,14) és valóban, Ámrám [Mózes apja] százharminchét évet élt, Mózes csak százhúszat.

79 Pinhász (Áron unokája) ölte meg Zimrit és szeretőjét, hogy megállítsa a pusztító járványt.

80 Mózes halogatta volna a (kegyetlen) büntetést; Pinhásszal ellentétben Mózes nem mehetett be az Ígéret Földjére.

„Midőn közeledtek Izrael (Jákob) napjai". Ő (Jákob) sem érte meg atyái életkorát. Ábrahám százhetvenöt évet élt, Izsák százhetvenöt, Jákob százhetvenhetet. „Akkor hívatta fiát, Józsefet". Miért nem Rúbent, miért nem Júdát? Rúben volt az elsőszülött, Júdából pedig majdan király lesz, de mégsem őket hívta, hanem Józsefet. Ebből azt tanuljuk, hogy azé a tisztelet, akinek az „óra kedvez", aki képes teljesíteni a végakaratot [József].[81] Így folytatta: „ha ugyan kegyet találtam szemeidben: ne temess el, kérlek, Egyiptomban". „Miattad jöttem Egyiptomba, miattad mondtam, immár meghalhatok" (Ter 46,30). „Ha majd elnyugszom atyáimmal, akkor vigyél el engem Egyiptomból, és temess el az ő szokásuk szerint, ahogy ők kedvelik, [de az én] sírhelyemen, amelyet ástam magamnak" (Ter 50,5).

Mostanság, ha valakit a hajón ér a halál, a lelke akkor is megtér atyáihoz. Rabbi Hánánjá szerint, aki az Ígéret Földjétől távol hal meg, és nem ott temetik el, annak két halála van. Ezért mondja az Írás: „és te Páshur, és házad népe Babilon fogságába mentek, ott halsz meg, és ott temetnek el, te és mind a barátaid, akiknek hazugsággal prófétáltál" (Jer 20,6). [Páshurnak] két halála volt.

Így kérte Jákob: „ne temess el, kérlek, Egyiptomban". Rabbi Simon azt kérdezi: eszerint a cádik, akit idegenben temetnek el, rosszul jár? És mit tesz a Szent, legyen áldott? Járatokat fúr nekik a földben, azokat barlanggá [szélesíti], és a cádikok addig mennek és gurulnak, amíg Izrael földjére nem érkeznek. Mikor Izrael földjére érkeznek, a Szent, áldott legyen, életet lehel beléjük és talpra állnak. Az Írás szerint: „és felhozlak titeket sírjaitokból, én népem, és Izrael

81 József nagy ember Egyiptomban, a fáraó jobbkeze, hatalmában áll, hogy teljesítse apja végakaratát.

földjére viszlek titeket, aztán lelkemet belétek töltöm és élni fogtok".[82] Rabbi Simon ben Lákis szerint a szöveg világos:[83] mivel Izrael földjére érkeznek, a Szent, áldott legyen, életet ad nekik, ahogy írva van: „életet ad a benne élő népnek és lelket a rajta élőknek" (Ésa 42,5).

Történt Rabbival[84] és Rabbi Elázárral, hogy miközben Tibériás határában jártak, megpillantották valakinek a koporsóját, aki Izrael földjére „jött", hogy itt temessék el. Rabbi azt kérdezte Rabbi Elázártól: mit használ annak, aki idegenben halt meg, hogy itt temetik el? Hisz róla szól: „birtokomat beszennyeztétek".[85] Életetekben nem jöttetek, most idejöttök, és halálotokkal tisztátalanságot hoztok az országba. Rabbi Elázár így válaszolt: ha Izrael földjén temetik el, a Szent, áldott legyen, majd megtisztítja [amit ez okozott], „megtisztítja népe földjét".[86]

Mikor Rabbi Johánán meghalt, így szólt azoknak, akik a temetés körül szorgoskodtak: színes öltözékben temessetek el, ne fehérben, ne feketében, nehogy a cádikok között szégyenkezzek.[87] Rabbi Josijá, mikor meghalt, megkérte a közelállókat, hogy hívják oda a tanítványait. Azt mondta nekik, fehér öltözékben temessetek el, nehogy szégyenkezzek cselekedeteim miatt, a Teremtőm előtt. A szent Rabbink, mikor meghalt, három dolgot kért: nehogy elhagyja a házat az özvegyem, ne sirassanak Izrael városaiban, és ne engedjék, hogy idegen megérintse ágyamat. Csak az nyúljon hozzám,

82 Ezekiél 37,12–13.
83 Héb. *mikrá málé*, „a szöveg önmagát magyarázza".
84 Rabbi Júda há-Nászi, akit szentként tiszteltek.
85 Jeremiás 2,7.
86 MTörv 32,43.
87 Nem tartotta magát igaznak.

aki életemben is ápolt. [Rabbi] tizenhét évig élt Cipóri[88] városában, és magában ezt szokta mondani: Jákob tizenhét évig élt Egyiptomban, Júda tizenhét évet Cipóriban.

Szent Rabbink tizenhárom évig aggódott a fogai egészségéért, de a tizenhárom év alatt Izraelben egyetlen nő sem halt meg szülésben, és nem vetélt el.[89] A tizenharmadik év végén Rabbi megharagudott a híres Rabbi Hijára. Ekkor eljött hozzá Illés [emléke áldott] Rabbi Hijá alakjában, és megérintette a beteg fogat, mely azonnal meggyógyult. A következő napon eljött Rabbi Hijá, és a foga iránt érdeklődött. [Rabbi] ezt válaszolta: mióta tegnap megérintetted, meggyógyult. Ekkor [Hijá] kitört: ó, ti szülő asszonyok, ó, ti csecsemők! Mivel Rabbi Hijá bevallotta, hogy tegnap nem is járt nála, Rabbi tudta, hogy ez csak a jó emlékű Illés lehetett. Ettől kezdve tisztelettel volt Rabbi Hijá iránt.

88 Város Galileában: ott élni (Rabbi számára) olyan volt, mint a száműzetés, Jákobhoz hasonlóan, aki Egyiptomban élt élete végén.
89 Rabbi „beteg" foga és a sikeres szülések között összefüggés lehetett.

Ezek a nevei Izrael fiainak

(héb. smot)

Mózes második könyvében, az első fejezetben találkozunk először Mózessel, aki az ötödik *könyv végéig „velünk marad". József halálától Mózes születéséig száz esztendő telt el, eközben Jákob családja néppé gyarapodott. Hogyan lett milliós nép egyetlen családból száz év alatt? A Midrás Tánhumá csodáról beszél: az asszonyok hatos vagy akár tizenkettes ikreket szültek. Ez a hirtelen gyarapodás az új királynak (a fáraónak), „aki nem ismerte Józsefet", komoly gondot okozott. A bábák parancsot kaptak, hogy* öljenek *meg minden* újszülött *fiúgyermeket. De Mózes megmenekül, mert magához veszi a fáraó lánya, és a királyi udvarban nő fel.*

„Ezek a nevei" heti szakasz, 5. és 8. fejezet

„És meghalt József" és az összes testvére, de „Izrael fiai pedig szaporodtak és nyüzsögtek, sokasodtak és elhatalmasodtak, igen nagyon, és megtelt az ország velük" (Kiv 1,6–7). Rabbi Jánáj szerint minden asszony hat gyereket hordott a hasában. Vannak, akik azt mondják, tizenkettőt, mert a „szaporodtak" kettőt jelent,[90] a „nyüzsögtek", a „sokasodtak", az „elhatalmasodtak" is, és az „igen nagyon" és a „megtelt az ország velük" is kettőt-kettőt, ez összesen tizenkettő. Rabbi Jonátán szerint a „megtelt az ország velük" azt jelenti, hogy úgy szaporodtak, mint a nád. Mikor az egyiptomiak látták a szaporulatot, szigorú rendelkezéseket hoztak, amint írva van: „új király támadt" Egyiptom fölött. Azért vezetett be szigorú rendelkezéseket, mert „új király" volt? „Új király támadt". De hiszen ez [a régi] fáraó, [aki ismerte Józsefet]! Az egyiptomiak azt ajánlották, hogy vesse rabszolgasorba a zsidókat. Erre a fáraó azt válaszolta: bolondok vagytok, hiszen mostanáig belőlük éltünk, hogy is aláznám meg őket?! József nélkül nem léteznénk. Mivel nem hallgatott rájuk, három hónapra megfosztották a trónjától, de aztán mindent megígért, és visszatették a

90 A talmudi magyarázat szerint a többes szám legkevesebb két utódra utal.

trónjára. Ezért mondja az Írás: „új király támadt Egyiptom fölött".

Így szólt a próféta: [a héberek] „elárulták az Örökkévalót, és idegen fiakat nemzettek, most [egyetlen] hónap megeszi őket, földjeikkel egyetemben" (Hosea 5,7), mivel gyereket nemzenek, de nem metélik körül [fiúgyermekeiket]. Ebből tudjuk, hogy József halála után megszegték a körülmetélés törvényét, mondván, legyünk olyanok, mint az egyiptomiak. Ezt látva, a Szent, áldott legyen, félretette a szeretetét, ahogy a zsoltár mondja: „megváltoztatta szívüket,[91] hogy gyűlöljék az ő népét" (Zsolt 105,25), hogy majd a „hónap egye őket".[92] „Új király lett felettük", aki súlyos rendeleteket hozott. Ezért mondta az Írás: „új király támadt Egyiptom fölött, aki nem ismerte Józsefet". Valóban nem ismerte? Rabbi Ávin példája arról szól, hogy valaki a herceg arcképére köveket dobált. Erre a király azt mondta, vágjátok le a fejét, de most, azonnal, mert holnap rám fog követ dobni. Így van a fáraóval is, most nem ismeri Józsefet, holnap majd nem fogja ismerni az Örökkévaló Istent se (Kiv 20,2).

„Felnyitotta és meglátta a gyermeket, íme, egy síró fiú" (Kiv 2,6)[93]. Nem azt mondta, hogy síró gyerek, hanem „fiú". Ebből azt tanuljuk, hogy kisgyermek volt, de a hangja fiúé. Fiú, mint Sámuel: „és a fiú Sámuel az Örökkévalót szolgálja" (1Sám 3,1). A fáraó lánya megcsókolta, átölelte és megkedvelte, ki se vitte a királyi palotából. Annyira szép volt, hogy mindenki látni akarta. Aki látta, nem tudta levenni róla a szemét. Még a fáraó is ölelgette, csókolgatta, de ő [tanítómesterünk, Mózes] levette a [fáraó] fejéről a koronát, és a sarokba hají-

91 Az egyiptomiakét.
92 A nyomorra céloz, és az új királyra.
93 A kis Mózest kosárban a Nílus vizére tették.

שמות

totta, [épp úgy], ahogy a jövőben tette. A Szent, áldott legyen, ezt mondta Hirámnak:[94] „tüzet keltek benned, mely téged elpusztít" (Ez 28,18). A fáraónak a lánya nevelte őt, azt, aki később apja és országa ellen fordult. A Messiás számonkéri azoktól, akik idegen isteneket szolgálnak. [Mózes] velük nevelkedett a királyságban, ahogy írva van; „ott legel a borjú, ott hever és emészti az ágakat" (Ésa 27,10).

Mózes húsz évig élt a fáraó palotájában. Van, aki azt mondja, negyven évig.[95] Ezenkívül, negyven évet élt Midiánban és negyvenet a sivatagban. Van, aki szerint húszat a fáraó házában, hatvanat Midiánban, és negyvenet a sivatagban. Honnan tudjuk, hogy a fáraó házában csak húsz évet töltött? Onnan, hogy amikor látta a két hébert egymással dulakodni,[96] az egyik [ezekkel a szavakkal] fordult Mózeshez: „ki tett téged férfinak [bírónak] fölénk"? Nem gondolták, hogy „férfi" [felnőtt]. Ez arra mutat, hogy még nem volt húszéves.

94 Hirám, hosszú életű föníciai király, aki azt képzelte magáról, hogy Isten.
95 Mózes 120 évig élt; Midián: Jetrónak, Mózes apósának országa.
96 Felismerték, hogy ő volt, aki megölte az egyiptomi hajcsárt, ezután menekülnie kellett Egyiptomból.

Megjelentem Ábrahámnak

(héb. váerá/1,2)

Az égő csipkebokor előtt az Örökkévaló *„bemutatkozik" Mózesnek, megmondja a nevét. Azt a nevet, melyet betű szerint soha nem szabad kimondani: „Azért mondd Izrael fiainak:* Én *vagyok az* Örökkévaló, *kivezetlek benneteket Egyiptom rabmunkái alól, megmentelek benneteket az ő szolgálatukból, megváltalak benneteket kinyújtott karral és nagy ítéletekkel" (Kiv 6,6). A midrásból megtudjuk, hogy Isten Nevét így csak Mózes hallotta, rajta kívül senki, még az atyák sem. Mózes a zsidó nép szabadítója. Vajon mihez kezd a nép a szabadsággal? „Bocsásd el népemet, hogy szolgáljanak engem".*

„Megjelentem *Ábrahámnak*" heti szakasz, 1. és 2. fejezet

„Szólt Isten Mózeshez, és mondta neki: Én vagyok az Örökkévaló" (Kiv 6,2). Mesterünk (Tánhumá) azt tanítja: Mi van azzal, aki az Örökkévaló nevét betű szerint kimondja? Így tanították mestereink: Ezek azok, akiknek nincs helyük az eljövendő világban:[97] aki azt állítja, hogy a Tóra nem beszél feltámadásról, vagy azt, hogy a Tóra nem Istentől való, vagy az epikureus, aki Istent káromol, vagy az, aki a sebre ráolvas,[98] mondván: „mindazt a betegséget, mellyel Egyiptomot sújtottam, nem bocsátom rád, mert én vagyok az Örökkévaló, a te gyógyítód" (Kiv 15,26) – mindezek számára nincs hely az eljövendő világban. Ábá Saul azt mondja, annak se, aki a Nevet betű szerint kiejti. Lásd, milyen súlyos vétek az istenkáromlás!

Ben Ázáj szerint, valószínű, hogy még a Szent, áldott legyen, se mondta ki a [saját] nevét, ezért inkább mondott előtte két szót: „Kezdetben teremtette" és csak utána mondta: „az Isten". Rabbi Simon ben Elázár, Rabbi Simon bár Jochái nevében azt mondta, hogy Mózes nem ejtette ki az Isten

97 Nem juthat be az eljövendő világba.
98 Varázsigét mond.

nevét, mielőtt huszonegy szó elhagyta volna ajkát: „Figyeljetek egek, hadd szóljak és hallja meg a föld szám szózatát", és csak ez után mondta: „az Örökkévaló nevét szólítom" (MTörv 32,1–3). Tudd meg, hogy még az atyáknak se árulta el a nevét. De miért árulta el Mózesnek? Mert megváltotta Izrael népét.

Mit írnak arról, hogy Mózes számonkérte az Örökkévalótól: „Uram, miért tettél rosszat ezzel a néppel?" (Kiv 5,22). Ha valaki nála nagyobb embernek azt mondja, miért tettél rosszat, az súlyos vádat emel. De Mózes nemcsak mondta, hanem [hozzátette]: „mióta bementem a Fáraóhoz, hogy szóljak a nevedben, rosszat tesz e néppel" (Kiv 5,23). Erre a Szent, áldott legyen, azt felelte Mózesnek, kár azokért a hászidokért [istenfélőkért], akik már nincsenek velünk.[99]

Hányszor jelentem meg El-Sádáj képében Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, és nem árultam el nekik, hogy a nevem az Örökkévaló, mint ahogy neked megtettem, de ők soha nem kételkedtek bennem. Azt mondtam Ábrahámnak, „kelj fel, járd be az országot hosszában és széltében..." (Ter 13,17). Ábrahám sírhelyet keresett, hogy Sárát eltemesse, és nem talált, csak négyszáz sékel ellenében, és soha nem kételkedett bennem. Izsáknak azt mondtam, élj ebben az országban, „mert neked és a gyermekednek adom ezeket a földeket" (Ter 26,3). Aztán *Izsák* ivóvizet keresett és nem talált; „Gerár pásztorai Izsák pásztoraival viszálykodtak, mondván, miénk a víz" (Ter 26,20), de (Izsák) mégsem kételkedett bennem. *Jákobnak* azt mondtam, „a földet, melyen fekszel, neked adom" (Ter 28,13). Le akart telepedni, de nem talált helyet, csak száz kszitáért,[100] de nem kételkedett bennem.

99 Hászid: istenfélő (az ősatyákra gondol, és megfeddi Mózest).
100 Ókori pénznem.

Te viszont, aki az én küldöttem vagy, és a fáraó elé lépsz az én nevemben, a nevemet firtatod?! Azt, hogy mit teszek a fáraóval, majd meglátod a fáraó elleni háborúban, de a harmincegy király elleni háborút, melyben a tanítványod, Józsua boszszút áll, nem fogod látni. Ebből tudjuk, hogy az Örökkévaló már kirótta Mózesre a büntetést, miszerint nem mehet be az Ígéret Földjére. Ezért a „szólt az Isten Mózeshez" az ítélet mértékét fejezi ki.[101] De az „és mondta neki, én vagyok az Örökkévaló" az irgalom mértéke, mert „megváltom Izraelt és beviszem az Ígéret Földjére". Erről szól a „megjelentem Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak El-Sádáj képében".

„Azért mondd Izrael fiainak, én vagyok az Örökkévaló, kivezetlek benneteket."[102] Az Írásban minden „azért" esküt jelöl: „azért megesküdtem Éli házának".

Mózes elment a nép közé: „Mózes beszélt Izrael fiaival, de a nép az elgyötörtség és a nehéz munka miatt nem hallgatott rá" (Kiv 6,9). Mózes visszatért, és így szólt: Izrael fiai nem hallgatnak rám. Ekkor azt mondta neki az Örökkévaló: beszélj a fáraóval.

A példabeszéd azt tartja, hogy az akáciának[103] nincs gyümölcse, ezért csak kivágásra érdemes. „Az Örökkévaló beszélt Mózessel és Áronnal, és parancsot küldött velük Izrael fiainak és a fáraónak" (Kiv 6,13). A fáraót és Izraelt együtt, egyenlő felekként említette. Azt mondta nekik a Szent, áldott legyen: királynak kijáró tisztelettel bánjatok vele, mert szükségem lesz rá, hogy bemutassam rajta az ítéletemet. Ezért

101 Az ítélet mértéke az Elohim istennévhez, az irgalom mértéke az Örökkévaló (a Tetragrammaton) nevéhez kapcsolódik.
102 Kiv 6,6.
103 Akácia (héb. *sittim*), a fáraóra utal.

וארא

Mózes így szólt [a fáraóhoz]: „[arra kérlek], hogy háromnapi járóföldre a sivatagba mehessünk, és az Örökkévalónak áldozzunk, nehogy pestissel sújtson, vagy karddal" (Kiv 5,3). Mózes nem azt mondta, nehogy téged pestissel sújtsanak, vagy karddal, hanem, „nehogy minket pestissel sújtson". Ez arra utal, hogy tisztelettel beszélt vele.

Menj be a fáraóhoz

(héb. bo)

A fáraó meghajol a tíz csapás alatt, és szabadon engedi a zsidó népet. Az egyiptomi kivonulás az új törvényeken, a parancsolatok sokaságán keresztül vezet a szabadság felé. Az egyik az imaszíj (héb. tefilin*) parancsolata. Érdekes módon az imaszíjat a Tóra az elsőszülöttséghez köti: „És volt, midőn makacskodott a fáraó, hogy bennünket el ne bocsásson, akkor megölt az Örökkévaló minden elsőszülöttet Egyiptom országában, ember elsőszülöttétől a barom elsőszülöttéig, azért áldozom én az Örökkévalónak az anyaméh minden megnyitóját, a hímeket; fiaim minden elsőszülöttét pedig megváltom. Azért legyen jelül kezeden és homlokkötőül szemeid között, mert erős kézzel vezetett ki bennünket az Örökkévaló Egyiptomból" (Kiv 13,15–16). Az imaszíj, a hétköznapi reggeli ima tartozéka, és a tíz csapás közül a legszigorúbbra emlékeztet. A midrás beszámol a két imaszíj minden részletéről.*

„Menj be a fáraóhoz" heti szakasz, 14. fejezet

Az egyik:[104] „azért legyen jelül kezeden", a felső karon. A másik: homlokkötőül a szemeid között, a fejed búbján. Pontosan hol? Rabbi Jánáj iskolájában így magyarázták: azon a helyen, ahol a csecsemő koponyája még lágy. Az imatokban lévő négy idézet a következő: „nekem szentelj minden elsőszülöttet" (Kiv 13,1–10); „mikor elvisz téged az Örökkévaló a Kánaán országába" (Kiv 13,11–16); „halljad Izrael" (MTörv, 6,4–9); „és ha hallgattok parancsolataimra" (MTörv 11,13–21).

Olyan házban, ahol [nyitott] Tóra és [kicsomagolt] imaszíj[105] van, férfi és nő ne háljon együtt, amíg a könyvet és az imaszíjat nem tették a helyére. Rává szerint, ha köpenyt borítanak rá, a [Tórára] és az imaszíjra, olyan, mintha a „helyén" lenne. A kéz

104 Imaszíj; kettő van belőle: a fej és a kéz imaszíja, mindkettő kis fekete doboz, amelyen keresztül bőrszíjat fűznek.

105 Használaton kívül az imaszíjat bársonytokban szokás tartani.

imatokjában[106] lévő négy idézet egyetlen pergamenre van írva, míg a fej imatokjában négy külön pergamentekercs van, minden egyes idézet számára egy-egy különálló rekesz. Honnan tudjuk, hogy négy [külön rekesz) van? Mert Haftiban[107] a „tot" az kettő, Afrikában a „fot" szintén kettő, ez összesen négy.[108] Négy rekesz és négy pergamentekercs a fej imatokjához, és egy rekesz és egy tekercs a kézre való imatokhoz, összesen öt. Honnan tudjuk, hogy a kéz imatokjában egy rekesz van? Írva van: „azért legyen jelül kezeden".[109] A „jel" egyes számban egyet jelöl, a [„kezeden" szó végén szereplő] rendhagyó „hé" betű számértéke ötöt. Azt tanuljuk: a fej tokjában négy „totáf"-ot, a kéz tokjában egy „totef"-et (tekercs), ez összesen öt.

Lehet a kézre való imatoknak négy rekesze? A Talmud szerint [a Tóra] azt írja, hogy nem, mert a „jelül a kezeden" egyes számot jelöl. Hova tesszük fel a kéz imatokját? A kézfejre? Mint a fej imaszíját, melyet a fejhez [homlokhoz] illesztünk? Nem, mert a Talmud szerint az „és legyenek ezek az igék, melyeket ma parancsolok neked, a szívedben" (MTörv 6,6), azt jelenti, hogy a kéz imatokja a karon van, [bal karon] és a szív irányába mutat.

Így tegyen este is, [este is imádkozzon imaszíjjal]? [Az imaszíj használata] a Talmud szerint az „őrizted ezt a törvényt annak idejében, évről évre" (Kiv 13,10) idézetére utal.[110] Tehát nappal [imádkozik imaszíjjal], este nem. És szombaton, ünnepnap? Erre a magyarázat szintén az „évről évre". Vannak

106 Az imaszíjjal átfűzött imatok tartalmazza a tekercse(ke)t.
107 Hafti: helységnév; a midrás az imaszíj egyiptomi eredetére céloz.
108 A két szót egybeolvasva az imatok héber nevét kapjuk: totefet (többes szám: totafot), óegyiptomi eredetű.
109 A „kezeden" עַל־יָדֶךָ szokatlan módon „hé" betűvel végződik; a „hé" számértéke öt.
110 „Évről évre", héb. *jámim jámimá:* a *jámim* napot és nappalt jelent.

napok, mikor az ember felteszi a homlokára és a karjára, és vannak napok, mikor nem, ez a szombat és az ünnepnap.

Teheti a jobb kezére? A Talmud szerint csak a bal kézre teheti: „kezem alapította a földet, és jobbom mérte ki az eget" (Ésa 48,13), egy másik idézet: „kezét kinyújtja az ék után, jobbját a munkások pörölye után" (Bír 5,26).[111] Honnan tudjuk, hogy a [kéz imatokja] csak egyetlen rekeszt tartalmaz? Mert a szöveg így szól: „legyen neked jelül"[112] (Kiv 13,9), és nem másnak. A kéz imaszíjának mértékéről [a szíj hosszúságáról] Rámi bár Ábá, Rabbi Simon ben Lákis nevében azt tanította: a középső ujjig (tart).[113] A (szíj) szélessége annyi, mint egy árpaszem.

A parancsolat szerint először a karra tesszük fel [az imaszíjat], és áldást mondunk: „áldott az Örökkévaló, Istenünk, a világ királya, aki megszentelt minket parancsolataival és megparancsolta nekünk az imaszíj felhelyezését". Ekkor a fej imaszíját teszi fel, és újra áldást mond, a másodikat: „áldott az Örökkévaló, Istenünk, a világ királya, aki megszentelt minket parancsolataival és megparancsolta nekünk az imaszíj parancsolatát". Ha a kar és a fej imaszíj [felrakása] között [a két áldás között] beszélget, ez vételnek számít, ilyenkor meg kell ismételni, akkor is, ha „háborút kell félbeszakítson".[114] Ha a két imaszíj felvétele[115] közben az [imádság] a Kadisnál vagy a Kedusánál[116] tart és válaszol, ne hagyja félbe, hanem ismételje meg a fej imaszíj áldását.[117]

111 A két idézetben a „kezem" és a „kezét" bal kezet jelöl. A Bibliában a „kéz" bal kezet jelöl, mert ha a jobb kézre gondol, kiírja, hogy „jobb" kéz (héb. *jámin*).
112 A „jelül" egyes számra utal (egy rekesz, egy tekercs).
113 A bicepsztől a középső ujjig.
114 Talmudi kifejezés, arra utal, hogy ne őrizzen vétket.
115 Imaszíjak felrakása után reggeli ima következik.
116 Mikor az előimádkozó megismétli a 18 áldást.
117 A két imaszíjra különböző áldás vonatkozik.

בא

Mindkét imaszíj felrakása áldással jár. Egyszerre is mondhat áldást a kettőre. Ha az említett Kedusánál tartanak, és eközben megszakította az imaszíjak felrakását, újból áldást mond mindkettőre. Hétköznapi beszélgetés [imaszíj felrakása közben] nem súlyos vétek. Mikor leveszi, először a fejéről veszi le, aztán a kezéről.

Vajon nők is használnak imaszíjat? A Talmud erre így válaszol: „legyen az Örökkévaló tana a te szádban" (Kiv 13,9).[118] Csak az visel imaszíjat, aki Talmud-Tórára jár. Nők nem járnak tanházba. Kiskorú köthet imaszíjat? A Talmud szerint nem, mert az „őrizted" (Kiv 13,10) nem vonatkozik gyerekekre, akik még nem tudnak vigyázni. Ha elmúlt bár-micvá,[119] köteles.

Soha nem kell megvizsgálni az imatokot? A Talmud szerint „évről évre". Ebből az következik, hogy 12 hónapban egyszer megvizsgálja. Ezt mutatja a következő idézet: „egy évig legyen kiváltása" (Lev 25,29). Ez Hillel szerint tizenkét hónapra vonatkozik. Bet Sámáj szerint soha nem kell megvizsgálni. Sámáj így tanítja: ezek a szüleim házából örökölt imaszíjak [soha nem vizsgálták meg őket]. De a négy idézetet [az imatokon belüli tekercsen] megfelelő sorrendben kell írni. Ha nem úgy írták, el kell zárni az imatokot.

118 A „szádban", hímnemű végződés.
119 Tizenhárom éves.

Midőn elbocsátotta a fáraó a népet

(héb. Beszláh)

„És volt, midőn elbocsátotta fáraó a népet, nem vezette őket Isten a filiszteusok országának útján, mert közel volt az, mert azt mondta Isten, nehogy megbánja a nép, háborút látva és visszatérjen Egyiptomba" (Kiv 13,17). Az aggodalom nem volt alaptalan, mert röviddel a Nádas-tengeri megmenekülés után fel kellett venni a harcot Ámálekkel, pedig a hébereknek még nem volt képzett seregük. De az ütközetet csoda kíséri: amíg a próféta kezei a magasba mutatnak, Izrael fiainak serege verhetetlen. A harcosokat Józsua vezeti, a magaslaton ülő Mózes két karját pedig Áron és Húr támogatják.

„Midőn elbocsátotta" heti szakasz, 26. és 27. fejezet

Így szólt Mózes Józsuának: „válassz ki nekünk férfiakat, és ütközz meg Ámálekkel, holnap a domb tetején leszek és Isten pálcája a kezemben" (Kiv 17,9). Ebből azt tanuljuk, hogy Mózes tanítványát, Józsuát olyanná formálta, mint ő maga. Mondhatta volna azt is, hogy „válassz ki nekem", de ő azzal tanított, hogy azt mondta: „válassz ki nekünk". Annak ellenére, hogy Józsua a tanítványa volt, Mózes úgy kezelte, mint önmagát. Ez arra tanít, hogy becsüld úgy a tanítványodat, mint ahogy önmagadat megbecsülöd. És kitől származik az, hogy becsüld úgy a felebarátodat, mint a mesteredet? Árontól, aki így szól Mózeshez: „kérlek, uram ne ródd fel nekünk vétkeinket, amit oktalanul cselekedtünk, és amit vétkeztünk" (Szám 12,11). De hiszen a bátyja volt! Ebből azt tanuljuk, hogy mesterként tisztelte. És azt honnan tanuljuk, hogy a mester becsülése olyan, mint az istenfélelem? Józsuától: „és szólt Józsua, Nun fia, Mózes szolgája ifjúkorától fogva, és mondta: Uram, Mózes, börtönözd be őket" (Szám 11,28).[120] Uram, Mózes, ahogy a Szent, áldott legyen, bezárta őket, te is megteheted.

120 Eldád és Médád azt jövendölik, hogy Mózes meghal, és Józsua viszi fel a népet Kánaán földjére.

Geháziról[121] olvassuk, midőn Elizeus szólt neki: „övezd föl derekadat, vedd kezedbe a pálcámat, és menj: ha valakit találsz, ne köszöntsd, és ha téged köszönt valaki, ne válaszolj neki" (2Kir 4,29). Geházi elindult, a pálcára támaszkodva, majd emberek kerültek az útjába, és azt kérdezték, hová mégy? Életre keltem a halottat, válaszolta. Erre ezt mondták, hát nem a Szent, a neve áldott, aki az életünkkel rendelkezik? Azt válaszolta, rabbi is ölhet, és életre kelthet.

„Válassz ki nekünk férfiakat", hősöket, istenfélő embereket és lépj ki a ködből. „És ütközz meg Ámálekkel, holnap a domb tetején leszek". A „teteje" megfelel az atyák, a „domb" az anyák cselekedeteinek. „Isten pálcája a kezemben lesz". Így szólt Mózes: Világok Ura, ezzel a pálcával hoztad ki a népet Egyiptomból, ezzel hasítottad szét a tenger hullámait, ezzel a pálcával tettél csodákat, és ezzel a pálcával teszel újabb csodát, e percben.

És Józsua úgy cselekedett, amint Mózes mondta, hogy ütközzön meg Ámálekkel: „és volt, mikor Mózes fölemelte a kezét" (Kiv 17,10–11). Vajon Mózes kezei vívták a harcot? Nem, hanem amikor Izrael fiai a magasba néztek, és szívüket Égi Uruk kezébe helyezték, felülkerekedtek [az ütközetben], ha nem, lehanyatlottak.

Ehhez hasonló: és mondta az Örökkévaló Mózesnek: „készíts magadnak egy kígyót" (Szám 21,8). Miért? Mivel a rézkígyó öl és életre kelt? Nem, hanem amikor Izrael fiai a magasba néznek, és szívüket Égi Uruk kezébe helyezik, meggyógyulnak, különben elpusztulnak.[122] Ehhez hasonló: „a vér jel a számotokra" (Kiv 12,13). A vér a halál angyalának

121 Geházi, Elisá próféta szolgája (Királyok könyve).
122 Aki a rézkígyóra nézett, meggyógyult a kígyómarástól.

vagy Izrael népének kellett? Izrael fiai vérrel jelölték meg az ajtaikat, és megjelent nekik a Szent, áldott legyen, és vigyázott rájuk: „láttam a vért és megkíméltem őket". Nem engedte, hogy a halál angyala megközelítse házaikat.

Rabbi Elázár kérdi: mit mond arról a Talmud, „hogy felülkerekedett Izrael és felülkerekedett Ámálek"? Amikor Mózes felemeli a karját, Izrael elmélyül a Tórában, melyet Mózes adott nékik. És mikor a karját leeresztette, „Mózes karjai elnehezültek", mint az, ki egyszerre három korsó vizet tart. Vettek egy követ, és alátámasztották [a karját]. Nem volt párna a kezük ügyében, vagy ülésre való alkalmatosság? Ebből azt tanuljuk, hogy közös, könyörgő imába feledkeztek. [Mózest] Áron és Hur támogatták, egyikük egyfelől, a másik másfelől. Ebből azt tanuljuk, hogy háromnál kevesebb ember nem járulhat a frigyszekrény elé.

Midőn hallotta Jitró

(héb. Jitró)

Jitró[123] *midrása a vallás egyik legfontosabb tételéről beszél, mely szerint a Szináj hegyi kinyilatkoztatás az* írott *és a szóbeli törvényre egyformán vonatkozik: a két kőtábla csak jelképes, hiszen az* írott *törvény tételeivel egy időben hangzik el a Tóra mindenre kiterjedő magyarázata is, az* úgynevezett *„szóbeli Tóra" (Talmud). „És Isten elmondta mindezeket az igéket, mindent egyszerre", mondja a midrás. Mennydörgésszerű hang szavalta a törvények százait, ezreit: csodálatos hangzavar volt a Szináj hegy* óriási *színpadán. A Rambán*[124] *szerint az* előszóban átadott *Tóra olvasata többféle lehetett: akár parancsolatok, akár nevek (szavak) titkos sorozata.*

„Midőn hallotta Jitró" heti szakasz, 11. és 12. fejezet

„És Isten elmondta mindezeket az igéket, mondván, én vagyok az Örökkévaló…" (Kiv 20,12). Rabbi Jichák azt tanította: még azt is [elmondta az Isten], amit a próféták jövendölni fognak. Jövendöléseiket a Szináj hegyi megnyilatkozás során előlegezte. Honnan tudjuk? Ami létezik, itt van velünk, ezen a napon: „nem egyedül veletek kötöm én ezt a szövetséget és ezt az esküt, hanem avval, aki itt van velünk, ma az Örökkévaló, a mi Istenünk színe előtt és avval, aki nincs itt velünk ma" (MTörv 29,13–14). Akit megteremtettek, az itt áll, a világon van. És aki nincs itt, aki még csak a jövőben teremtetik, arról is úgy szól az Írás: „velünk ma". Ezek a lelkek a jövőben teremtetnek. Rájuk nem vonatkozik az, hogy „állnak", de benne foglaltatnak az összességben. „És így szól Isten igéje Máláchi [Malakiás] kezében" (Mal 1,1). Nem Máláchi, hanem „Máláchi kezében". Ebből azt tanuljuk, hogy a jövendölés már a kezében volt a Szináj hegyén.[125] Ézsaiás így szól: „gyertek közel és halljátok ezt: kezdettől fogva nem beszéltem titokban; mióta megvan, én ott vagyok, és az Úr, az Örökkévaló küld engem, és a szelleme" (Ésa 48,16). Ézsaiás azt mondta: akkor kaptam a jövendölést, amikor a Tórát adták. Én már ott vagyok, mióta a Tóra létezik, de az Úr, az Örökkévaló és a szelleme csak most küld, csak most jött el az ideje, hogy próféciát mondjak.

123 Mózes apósa.

124 Rámbán: Nahmanidész, 13. századi szefárd rabbi, tóramagyarázó, filozófus, kabbalista és orvos, a barcelonai hitvitában (1263) a zsidó álláspont képviselője. Gironában született és Izraelben halt meg.

125 Máláchi próféta, ezer évvel a Tóraadás után.

יתרו

De nemcsak a prófétákról, hanem az összes bölcsről, akik éltek, és akik csak a jövőben születnek, így mondják: „Ezeket az igéket mondta az Örökkévaló egész gyülekezeteteknek a hegyen, a tűz, a felhő és a sűrű homály közül fennhangon, de nem többet" (MTörv 5,19). És mit jelent az, hogy „fennhangon, de nem többet"? Ők mondták [bölcseink, emlékük áldott], hogy a Tízparancsolat egyszerre hagyta el az Isten száját. Nehéz dolog ez, melyet a növendék ki se képes mondani, meg se képes érteni. Ezért írja az Énekek Éneke:[126] „lelkem elszállt beszéde alatt".

„Fennhangon, de nem többet": egy hangból hét hang fakadt, hetven nyelven.[127] Rabbi Sámuel bár Náhmán, Rabbi Jonátán nevében azt kérdezte: mit jelent, hogy „az Örökkévaló hangja erővel"? (Zsolt 29,4). Azt is mondhatnánk, egyetlen angyal erejével se birkózhat a halandó, mint írva van: „teste olyan, *mint a* társiskő, *és* arca, *mint a* villám, a szemei olyanok, mint az égő fáklyák, karjai és lábai, mint az izzó réz, beszédének hangja, mint a sokaság zúgása"[128] (Dán 10,6). És a Szentről, a neve áldott, írják: „vajon nem töltöm be a mennyet és a földet?" (Jer 23,24). És akkor erővel kell szóljon? Igen, olyan erővel, melyet Mózes képes elviselni.

126 Én 5,6.

127 Ősidőktől fogva 70 nyelv létezik, melyet a Tóraadás figyelembe vett.

128 Dánielnek a Tigris folyó partján megjelenik az angyal.

„És Isten elmondta mindezeket az igéket", mindent egyszerre. Egyszerre megöl és életre kelt, lesújt és meggyógyít. Egyszerre kiált a vajúdó asszony, a tengeren hányódó, a karaván utasa, a börtönben sínylődő, keleten, nyugaton, északon és délen: „aki világosságot alkot és sötétséget teremt, békét tesz és rosszat teremt: én az Örökkévaló teremtem mindezt" (Ésa 45,7), mindent egyszerre. Porból ember, emberből por, ahogy írva van: „aki reggellé változtatja a homályt" (Ámos 5,8). Reggellé a homályt, mely ismét új napot szül. Továbbiakban: „a Nílusban lévő víz vérré változott" (Kiv 7,20), és a vér újból vízzé lett. Élő testből halott lett, a halottból élő. A pálcából kígyó, a kígyóból pálca, a tengerből szárazföld, a szárazföldből tenger. Ámosz így folytatja: „aki a tenger vizeit szólítja, és kiönti a föld színére, annak Örökkévaló a neve" (Ámos 5,8). Erről szól az „és Isten elmondta mindezeket az igéket".

És ezt megelőzően mit mond [a Tóra]? „Az egész Szináj hegye füstölt". Hogyan lehetséges ez? A Talmud szerint, úgy, hogy az Örökkévaló tűzben szállt alá a hegyre. Ez azt jelenti, hogy a Tóra teljes egészében tűz. Tűzben adták és tűzhöz hasonlatos. Mert a tűz természete ilyen: ha az ember túlságosan közel van hozzá, megégeti magát, ha pedig eltávolodik tőle, fázik. A legjobb, amit az ember tehet, ha a bölcsek fényében melegszik.

És ezek a rendeletek

(héb. váéle hámispátim)

Az „És ezek a rendeletek" (váéle hámispátim) kezdetű heti szakasz a héber jog első kompendiuma. Ez az egyetlen heti szakasz az összes parancsolat tíz százalékát tartalmazza,[129] *a legkülönbözőbb témakörökből: testi és anyagi kár, boszorkányüldözés, pénzkölcsönzés, halálbüntetés, rabszolgák jogai, bírák szidalmazása, idegenek, özvegyek és árvák ellen elkövetett csalás stb. A címben szereplő „rendelet" kifejezés nem adja vissza a héber „mispát" szó gazdagságát. Erre utal az alábbi zsoltáridézet.*

„És ezek a rendeletek" heti szakasz, 1. és 5. fejezet

Az Írás mondja: „a Király ereje az igazságszeretet, te megerősítetted az egyenességet, jogosságot és igazságot szeretél Jákobban" (Zsolt 99,4). A Királyok Királyának ereje, nagysága, dicsősége és hatalma az igazságszeretet. Emberi szokás szerint, aki erős, az nem a törvény útján érvényesül, hanem azon átgázol, rabol, erőszakoskodik, teremtőjét semmibe veszi, barátaival és rokonaival kivételez, akit nem szeret, azzal igazságtalanul bánik. De a Szent, áldott legyen, ő a Királyok Királya [igazságszerető], aki csak a törvény szerint jár el.

Mit jelent az, hogy „te megerősítetted az egyenességet"? Rabbi Alexandri ezt mesélte: szamárháton bandukolt két ember, akik gyűlölték egymást. Egyiknek leroskadt a szamara. A társa odament és látta, hogy az [állat] nem bírja a terhet, és így szólt: nem azt írja a Tóra, hogy „ha látod haragosod szamarát leroskadva terhe alatt, távol legyen tőled, hogy magára hagyjad, segítsd fel vele együtt" (Kiv 23,5). Mit tett? Felmálházta [felsegítette a leroskadt] szamarat és tovább kísérte a társát. Beszélgetni kezdett vele, majd segített újra egy keveset, megigazították együtt a terhet, és a vége az lett, hogy megkedvelték egymást. A társa azt mondta magában:

129 A Tóra (Mózes öt könyve) parancsolatainak száma 613, ebből 248 előíró (pozitív) és 365 tiltó (negatív).

már nem hiszem, hogy gyűlöl, lám, mennyire megsajnált, amikor a szamárral megszorultam. Ezután bementek egy fogadóba, ettek, ittak és összebarátkoztak. Erről szól, hogy „te megerősítetted az egyenességet".

„És ezek a rendeletek". Ezt mondta az Írás: „tudtára adja igéjét Jákobnak, törvényét Izraelnek, nem tett így egy nemzettel sem, kik törvényeit nem ismerik" (Zsolt 147,19–20).

Ákilász[130] a prozelita, Hadrianus nővérének fia, zsidó hitre akart térni, de félt elárulni nagybátyjának, a császárnak. Ezért így szólt: kereskedő szeretnék lenni. A császár azt felelte: talán nincs elég ezüstöd, aranyad? A kincstáram nyitva áll előtted. Ákilász így válaszolt: kereskedni szeretnék, világot látni, embereket megismerni. A tanácsodat kérem, miként cselekedjek? [A kereskedelem] rosszul megy, de te csak légy kereskedő, majd ha a kereskedelem fellendül, te meggazdagodsz.

[Ákilász] Izrael Földjére[131] ment Tórát tanulni. Egy idő múlva megismerkedett Rabbi Eliézerrel és Rabbi Jehosuával, akik elcsodálkoztak a gyors előmenetelén. Egymásnak ezt mondták: lám, Ákilász Tórát tanul. Míg köztük élt, sokat kérdezett és ők türelmesen válaszoltak. Majd visszatért a nagybátyjához [a császárhoz], aki így szólt: Megváltoztál, gondolom, nem ment jól a kereskedés, vagy talán bántottak? Ákilász nemmel válaszolt és hozzátette, hogy is bántanának, hisz császár a rokonom. De mégis, mitől változott meg az arcod? Így válaszolt: azon kívül, hogy Tórát tanultam, körülmetéltettem magamat. Ki mondta neked, hogy ezt tegyed? De hisz tanácskoztam veled. Mikor azt mondtam, hogy kereskedő szeretnék lenni, te azt válaszoltad: a kereskedelem

130 Feltehetőleg Onkelosz, aki arámi nyelvre fordította a Tórát.
131 Héb. *Erec Jiszráel* (Izráel országának földje).

rosszul megy [a „földön" van],[132] de te csak légy kereskedő, majd fellendül, és jól jársz. Eztán bejártam az összes országot, de sehol nem láttam olyan nyomorúságot, mint a „földön" [Izrael földjén] melynek jövője ígéretes!

Erről mondta Ézsaiás: „Így szól az Örökkévaló, Izrael megváltója, Szentje, a megvetett lelkűhöz, a nép undorához, a zsarnokok szolgájához: Látjátok, királyok! És majd fölkelnek, fejedelmek, és leborulnak az Úrért, aki hű, Izrael Szentjéért, aki téged kiválasztott" (Ésa 49,7). Ekkor Sziknadrosz, a császár tanácsadója közbeszólt: a királyok majd szolgálnak, leborulnak az előtt, akit te legyőztél?![133] Hadrianus pofon legyintette és [gúnyosan] azt mondta, gyógyír a sebre [majd azt kérdezte]: látsz te itt szolgát, aki előtt leborulnak, akire mondhatnád, hogy a királyok előtte állnak [szolgálnak]? Sziknadrosz így válaszolt: tudod, mit tegyél vele (Ákilásszal)? Mivel zsidó hitre tért, öld meg.

A császár ezt válaszolta: de hiszen ő a nővérem fia, és már az anyja hasában áttért. Ekkor Sziknadrosz felment a tetőre, leugrott és meghalt. Eközben ujjongó hang hallatszott: „Így vesszenek el ellenségeid mind, ó, Örökkévaló" (Bírák könyve 5,31). Így folytatta Hadrianus: Sziknadrosz meghalt. De áruld el, miért tetted ezt [a körülmetélést]? Tórát akartam tanulni. Tórát tanulni, rendben van, de minek kell ehhez a körülmetélés? A katonádnak csak akkor adsz ajándékot, ha fegyvert ragad, és életét áldozza érted, ugyanígy, a körülmetéletlen soha nem tanulhat Tórát. Írva van: „tudtára adja igéjét Jákobnak" (Zsolt 147,19), [mindenkinek], aki körül van metélve, mint Jákob.

132 Rosszul megy – a földön van (padlón van), szójáték a „föld" szó körül, mely Izrael földjére utal.
133 A jövendölés szerint a királyok annak fognak szolgálni, akit Hadrianus legyőz. A midrás „aktualizálja" Ézsaiás szövegét a Bar Kochba felkelés leverése kapcsán.

Hozzanak nekem ajándékot

(héb. trumá)

„Szólj Izrael fiaihoz, hogy hozzanak nekem ajándékot; minden embertől, akit szíve arra ösztönöz*" (Kiv 25,2). Az adomány a szentély felépítéséhez és kellékeihez szükséges: „és készítsenek nekem szentélyt, hogy lakjam közöttük. Egészen* úgy*, amint* én *mutattam neked a hajlék*[134] *mintáját* és *minden edényeinek mintáját,* úgy *készítsétek" (Kiv 25,8–9). A szentély központi szerepet játszik a zsidó nép történetében. A szentély az Isten földi jelenlétének (Sechiná) „otthona": „És én találkozom veled ott* és *elmondom neked a födélről, a két kerub közül, melyek a bizonyság ládáján (frigyláda) vannak, mindazt, amit neked parancsolok Izrael fiai számára" (Kiv 25,22). Ma, szentély nélkül, hol talál helyet köztünk az isteni jelenlét?*

„Hozzanak nekem ajándékot" heti szakasz, 5. és 6. fejezet

„És ez az ajándék, melyet tőlük elvegyetek,[135] arany és ezüst és réz. És azúrkék és bíbor és karmazsinvörös és lenvászon és kecskeszőr. Vörösre festett kosbőr és táhásbőr és sittimfa[136]. Olaj a világításra, illatszerek a kenetolajhoz és fűszeres füstölőszerhez" (Kiv 25,3–6). Azt mondta nekik a Szent, áldott legyen: [a szentélyhez szükséges anyagok] nem a saját [kincseitekből] valók, hanem a tenger zsákmányából,[137] melyet nektek adtam. Ahogy a zsoltárban szerepel: „galamb szárnyai ezüsttel borítva és tollazata aranyos zöld" (Zsolt 68,14). „Azúrkék és bíbor". Az azúrkék a csiga vére,[138] ahogy a világ atyjai[139] kigondolták. A karmazsinvörös: „ne félj, Jákob férge [karmazsinja]" (Ésa 41,14). A kosbőr szintén Jákobra utal, mint írva van: „a kecskegödölyék bőrét felöltötte a kezeire" (Ter 27,16).[140] A Szent, a neve áldott, azt mondta: „nem a menny és az egek táplálnak, én a kecskegödölyék bőrében lakozom".

Az azúrkékről, a bíborról, a kosbőrről, a menóra olajáról stb. Rabbi Jehuda, Rabbi Simon fia azt mondja, a Szent, áldott legyen, így szólt Izrael népéhez: ha azt gondolnátok, hogy jót tettetek velem a tizenhárom adománnyal, gondoljatok arra a tizenháromra, amelyet veletek cselekedtem Egyiptomban: „hímzett ruhába öltöztettelek, lábbelit adtam neked táhásbőrből, finom szövetbe bújtattam a tested, selyemmel borítottalak, ékszerrel ékesítettelek, a kezedre karkötőt tettem, sálat a nyakadra, az orrodba karikagyűrűt, a füledbe függőket, a fejedre dicsőséges koronát", és „finom lisztből, olajból és mézből készült kenyérrel etettelek" (Ez 16,10–13).

A tizenhárom ajándékot, mellyel jót tettetek velem, mégis elfogadom. Dávid így szólt: „hadd éneklek az Örökkévalónak, mert jót tett velem" (Zsolt 13,6). Az eljövendő világban majd viszonzom a tizenhárom ajándékot: „és teremt az Örökkévaló Cion hegyének minden helye fölé és gyülekezetei fölé felhőt, nappal meg füstöt, és lángoló tűznek fényét éjjel, mert a dicsőség felett oltalom lesz. És sátor lesz árnyékul nappal a hőség ellen, menedékül és oltalmul zivatar és eső ellen" (Ésa 4,5–6).[141] Ti viszonoztátok, és én úgy veszem, hogy jót tettetek velem. Ezt követően [Ézsaiásnál] így szólt: „Hadd énekeljek a kedvesemről" (Ésa 5,1), ahogy Dávid is: „hadd éneklek az Örökkévalónak, mert jót tett velem".

134 Hajlék: A gyülekezet sátra, később a Jeruzsálemi Szentély.
135 Az ajándékok begyűjtői (héb. *gábáj*).
136 A táhás feltehetően tengeri emlős volt, de a következő midrásszemelvény másképpen vélekedik; a sittim magyarul akácia.
137 Egyiptomból hozott kincs.
138 A bíborcsigából (murex) kétféle festék készül, azúrkék és bíbor.
139 Fán élő féregből nyerik a vörös pigmentet (héb. *toláát sáni*); az Írás (Jákob esetében) a fejedelmi vörös színre utal.
140 Rebeka Jákobra állatbőrt kötözött, hogy vak apja Ézsaunak gondolja, és ő kapja az atyai áldást.
141 Ézsaiás látomása az eljövendő világról.

תרומה

„És az ajándék?": „vörösre festett kosbőr és táhásbőr". Ezt tanítja Rabbi Jehuda és Rabbi Nehemijá: Rabbi Jehuda szerint a táhás nagy testű tiszta, sivatagi állat volt egyetlen szarvval a homloka közepén, színes bőrrel, hat árnyalatban, és amikor elfogták, sátorlapokat készítettek a bőréből. Rabbi Nehemijá szerint a táhás csodálatos jelenség, mert ugyanabban az órában, amikor teremtették, már el is tűnt. Mihez kellett a táhásbőr? Írva van: egy sátorlap[142] hossza harminc könyök. Hol találunk harminc könyök hosszú sátorlapot? Ez csoda. Abban az órában, amikor teremtették, örökre el is tűnt.

142 A Gyülekezet Sátrához.

Te pedig parancsold meg

(héb. tecáve)

„Te pedig parancsold meg Izrael fiainak, hogy hozzanak neked tiszta, préselt olívaolajat a világításra, hogy az örök *mécses* állandóan égjen. *A gyülekezés sátrában a függönyön kívül, mely a bizonyság előtt van, rendezze el azt* Áron és *fiai estétől reggelig, az* Örökkévaló *színe előtt,* örök *törvény ez nemzedékeiken át Izrael fiai között" (Kiv 27,20–21). Miért is kell külön fény a Sechiná mellett? A menóra fényéről így ír a zsoltár: „A te fényedben nézzük a fényt" (Zsoltárok 36,10). Ezek a szavak emlékeztetnek a Midrás Tánhumá varázslatos bevezető szavaira: „Mivel* írták *a Tórát? Fekete tűzzel, fehér tűzre." Az alábbi részletben megtudjuk, hogy Noé galambja, mikor a bárkánál megjelent, csőrében az olajfaággal, fényt hozott a világnak, a szentély olajmécsesének fényét.*

„Te pedig parancsold meg" heti szakasz, 5. fejezet

„Te pedig parancsold meg". Erről szól a vers: „íme, te szép vagy kedvesem, íme, te szép vagy, szemeid galambok" (Én 1,15). Rabbi Ákiva szerint az egész világ nem ér fel azzal a nappal, melyen az Énekek Éneke Izraelé lett, mivel az Írás minden szava szent, de az Énekek Éneke a Szentek Szentje.[143] Ugyanerről szól Rabbi Elázár ben Ázárjá példája: a király adott egy véka gabonát a péknek, és megparancsolta, hogy válasszon le belőle ennyi és ennyi búzát, ennyi és ennyi zabot, ennyi és ennyi korpát, és a szitálás után maradt finomlisztből süssön kalácsot. Így van az Írással is, melynek minden sora szent, de [ezen belül] az Énekek Éneke a Szentek Szentje [mint a legfinomabb lisztből készült kalács].

A Szent, áldott legyen, népét dicséri a versben [Énekek Éneke]: „íme, te szép vagy kedvesem". Íme, te szép vagy, szép vagy cselekedeteidben, szép vagy atyáid cselekedeteiben, szép

143 A Szentek Szentje, a szentély belső terme, ahová csak a főpap léphet be, egyszer egy évben.

vagy otthonodban, szép vagy a mezőn, és otthon, az ajtóban állva: „és írd azokat házad ajtófélfáira" (MTörv 6,9).

Szép vagy a mezőn: a [termés] adományokban, a tizedben, a marokszedésben, a mező szélén hagyott kalászban;[144] *Szép vagy a házadban:* szép vagy a tetőn.[145] „Ha új házat építesz, csinálj korlátot a tetődre" (MTörv 22,8); *Szép vagy ebben a világban,* szép vagy az eljövendő világban is. „Íme, te szép vagy kedvesem, íme, te szép vagy".

Rabbi Simon ben Pázi mondta: A Szent, áldott legyen, kétszer dicsér, de ő [Izráel népe] csak egyszer dicséri Őt: „íme, szép vagy te barátom, kedves is" (Én 1,16). Vajon miért dicsér a Szent, áldott legyen, kétszer? Azért, mert ha kedvese, [Izrael] nem jár a kedvében, még [időben] meggondolhatja a második dicséretet. De ő, a kedves, erre nem képes, a dicsérete „egyszeri".

„Íme, te szép vagy kedvesem, íme, te szép vagy". Mitől? „Szemeid galambok". Ez a Szanhedrin,[146] mely a galambhoz hasonlít. A szemek galambok, a szemek vezetik a testet, ahogy Izrael is mindenben a Szanhedrint követi, bármit dönt, akár a tisztátalanság, akár a tisztaság ügyében. „Szemeid galambok". Ahogy minden egyes galamb visszatalál a saját dúcába, ugyanúgy Izrael, ahol a törvény tanulója tudja a helyét.[147] „Szemeid galambok". A galamb, kinek párja van, és nem tágít attól, ugyanígy Izrael, miután megismerte Istenét, többé nem hagyja el.

144 A mező szélén szándékosan meghagyják a kalászt a szegényeknek, héb. *peá.*
145 A midrás példákat hoz különböző parancsolatok betartására, melyek emelik a kedves (Izráel) „szépségét".
146 Szanhedrin: a bírák gyülekezete.
147 A törvény tanulóinak kijelölt helyük van a Szanhedrinben.

Mit tesz a galamb? Az összes szárnyas, mikor levágják, a holtában vergődik, de a galamb békésen odanyújtja a nyakát. Ahogy Izrael a halál kezébe adja magát, úgy egy nép se teszi Istene szentségéért, mint írva van: „éretted pusztulunk mindennap"[148] (Zsolt 44,23).

Rabbi Jichák szerint a Szent, áldott legyen, azt mondta népének: galambra emlékeztetsz, mely társától magot kér, mondva, egy vagyok veletek. Miként hasonlít a galambra? Amikor Noé a bárkában volt és „kibocsátotta a hollót, az kiszállt és visszatért, majd kibocsátotta a galambot, majd megjött hozzá a galamb estnek idején és íme: „leszakasztott olajfalevél a szájában" (Ter 8,7–11). Azt mondta a Szent, a neve áldott, lám, a galamb fényt hozott a világba [olajfa levelét], mivel a galambra hasonlíttok, ti is hozzatok olívaolajat, és gyújtsátok meg előttem a mécsest, ahogy írva van: „Te pedig parancsold meg Izrael fiainak, hogy hozzanak neked tiszta, préselt olívaolajat".

148 Mártíromság: Isten nevének megszentelése (héb. *kidus há-sém*).

Mikor megszámlálod[149] Izrael fiait

(héb. ki tiszá)

A szentély folyamatos működéséhez a nép adományaira van szükség. „És *szólt az* Örökkévaló *Mózeshez, mondván, mikor megszámlálod Izrael fiait, akkor adja ki-ki lelke váltságát az* Örökkévalónak, *midőn megszámlálják* őket; *hogy ne legyen rajtuk csapás, midőn megszámlálják* őket. *Ezt adja mindenki, aki* átmegy *a számláláson, fél sékelt, a szentség sékelje szerint – húsz géra a sékel – fél sékelt ajándékul az* Örökkévalónak" *(Kiv 30,13). A Szentély felszentelése, valamint a Szombat, mint az* örök *szövetség jelének bejelentése után Mózes* átveszi *a bizonyság két kőtábláját, melyet Isten „az ujjával* írt". *Eközben a türelmetlen nép (*Áront *kényszerítve) bálványt készít, az aranyborjút: „Ő elvette kezükből* és *alakította azt a vésővel,* és *csinált belőle* öntött *borjút;* és ők *mondták: Ez a te Istened Izrael, aki felhozott téged Egyiptom országából" (Kiv 32,4). Ha a nép negyven napig várt Mózesre, miért nem bírt ki még egy napot? Vagy akár hat* órát? *A Talmud válasza: a bűn megnyitotta a megbánás kapuit.*

„Mikor megszámlálod" heti szakasz, 19. és 20. fejezet

„Midőn látta a nép, hogy Mózes késlekedik lejönni a hegyről" (Kiv 32,1). Hat órát késett. [Közben] összegyűlt negyvenezer jöttment, akik Izraellel együtt vándoroltak ki Egyiptomból, velük a fáraó két varázslója, a nevük Junusz és Jombrusz, akik a fáraónak is varázsoltak, ahogy írva van: „és cselekedtek azok is, Egyiptom írástudói az ő bűvészetük által ekképpen" (Kiv 7,11), és mindnyájan Áron köré gyűltek, ahogy írva van: „összegyűlt a nép Áron körül", kérdezvén, miért nem jön le már a hegyről? Az a negyvenedik nap volt, és annak a hatodik órája. Áron és Húr azt válaszolták [a népnek], hogy nemsokára jön. De nem ügyeltek arra [hogy szavuk

149 A népszámlálást tiltja a Tóra (az atyáknak tett ígéretből kifolyólag, mely szerint a kiválasztott nép megszámlálhatatlan); a félsékeles érmék megszámlálása lehetővé teszi, hogy az adományozók számát (a 20 évnél idősebb férfilakosság) közvetve megállapítsák.

כי תשא

meggyőző legyen], mondják azt is, hogy a Sátán megmutatta nekik Mózes fekhelyét a hegyen, és úgy látszott, mintha ujjal mutatnának [Mózes] irányába. Ekkor az emberek elé állt Húr, és rájuk förmedt. A nép nekiment és megölték. Mikor Áron ezt látta, szörnyen megijedt, és megpróbálta elterelni a figyelmüket, de ekkor azt mondták neki: mozogj, készíts nekünk bálványt! A Teremtő előtt világos volt, hogy ezek mit akarnak. Áron így szólt: vegyétek ki feleségeitek füléből az aranykarikákat. Áron nehezen teljesíthető dolgot kért, és az asszonyok valóban vonakodtak, mert még a szemük előtt volt a csoda, melyet velük tett az Isten Egyiptomban, a tengeren és a Szináj sivatagban. [A férjek] asszonyaik elé álltak, de az asszonyok ezt válaszolták: Isten ments, hogy a Szent, áldott legyen, ellen, aki csodát és hőstettet vitt végbe, bármilyen pogány dolgot cselekedjünk. A [héber] szövegből kiderül, hogy az asszonyok nem hallgattak férjeikre:[150] „és leszedte magáról az egész nép az arany függőket" [csak a férfiak]. Rabbi Jirmijá szerint, mikor elé hozták az arany függőket, Áron az égre emelte a szemét: „Te, aki az égben trónolsz, hozzád emeltem a szememet" (Zsolt 123,1). Te, aki minden gondolatot ismersz, tudod hogy akaratom ellenére cselekszem. Áron a tűzbe vetette [a függőket], és ekkor odajött a két egyiptomi varázsló, és varázslatba kezdtek. Vannak, akik azt gondolják, [hogy ez nem is Áron, hanem] Micha[151] volt, aki az egyiptomi kényszermunkában megzavarodott. Ő vetette a tűzbe azt az aranylapocskát [is], melyre Mózes [azt a varázsigét] írta, hogy „szállj fel bika", felhozván a [tenger mélyéről] József koporsóját. [Micha] behajította a lapocskát az olvasztókemencébe, a függők

150 A hímnemű igei állítmányból (héb. *vá-jitpárku,* „leszedték") kiderül, hogy csak a férfiak függőit olvasztották be.

151 Micha neve a bálványkészítéshez kapcsolódik, lásd. „Micha szobra", Bírák könyve.

közé, és onnan reszketve kiemelkedett a bégető [arany] borjú. A nép ezt kiáltotta: te vagy Izrael Istene! Ekkor így szóltak a szolgáló angyalok: „elfelejtették Istent, segítőjüket, ki csodákat művelt Egyiptomban" (Zsolt 106,21). Mit tett Áron? Azt kérte, hogy halasszák a dolgot holnapra: holnap az Örökkévaló ünnepe! Egy mennyei hang így kiáltott: „hamar elfelejtették tetteit" (Zsolt, 106,13). Így szólt a Szent, áldott legyen: ebben a világban vétkeztetek, a gonosz ösztön vezetett titeket, a jövőben majd kigyomlálom belőletek: „kiveszem testetekből a kőszívet" (Ez 36,26).

„És szólt az Örökkévaló Mózeshez: »Eredj, menj le«" (Kiv 32,7), „...és mondta az Örökkévaló Mózesnek: »láttam ezt a népet és íme kemény nyakú nép az«" (Kiv 32,7;9). Így magyarázta Rabbi Tánhumá, Rabbi Ábá fia: „[van] felhő, meg szél, de eső nincs; ember, ki hazug adománnyal dicsekszik", másképpen: „türelemmel meggyőzhető a katona ember" (Péld 25,14–15). Aki társának ajándékot ígér és nem ad, arra a felhőre, meg a szélre hasonlít, melyből eső nem ered.

Ilyen a „sivatag nemzedéke",[152] akik így szóltak: „mindent, amit az Örökkévaló kért, megtesszük és meghallgatjuk" (Kiv 24,7). És minden [törvényt] megszegtek és aranyborjút készítettek. Mivel a Szent, áldott legyen, látta ezt, így szólt Mózesnek: „eredj, menj le". „Mert romlott [a néped]". A „romlott" azt jelenti, hogy cselekedeteik rosszak: „gonosz a [nép], ezek nem az Ő gyermekei, romlott, elvetemült nemzedék" (MTörv 32,5).

Az aranyborjúval együtt járt a paráználkodás és a vérontás, ahogy írva van: „és leült a nép enni és inni, azután fölkerekedtek mulatozni". A „mulatozás" nem más, mint paráználkodás: „bejött hozzám a héber szolga, akit hoztál nekünk, hogy mulatozzon velem"[153] (Ter 39,17). De a „mulatozás" egyben vérontás: „a legények felkeltek és mulatoztak"[154] (2Sám 2,14). Nincs erre szörnyűbb példa, mint Húré, akit megöltek.

Mózes felbőszült, hogy a Szent, áldott legyen, ilyen kemény szavakkal illeti őt miattuk. Ezek [Józseféhez hasonló] kemény szavak voltak: „beszélt velünk a férfiú, az ország ura keményen, olyanoknak tartott bennünket, mint akik kikémlelik az országot"[155] (Ter 42,30). Ekkor megjelent előtte öt pusztító angyal: a Düh, a Harag, az Indulat, a Rombolás és a Pusztítás. Mózes azonnal dörömbölni kezdett a Könyörület Kapuin, azok mindegyik sarkán, és emlékeztette [Istent] az Atyák révén nyert jogokra, mondván: emlékezz Ábrahámra, Izsákra és Izraelre, és akkor a pusztító angyalok közül három mindjárt eloldalgott, maradt a Harag és az Indulat. Mózes ekkor újra rávetette magát [a Könyörület Kapuira], és tovább kopogott: „az Örökkévaló elé vetettem magamat" (MTörv 9,18). Így folytatta: Világ Ura „rettegtem a haragtól és az indulattól". A Szent, áldott legyen, így válaszolt: nem lehet, hogy üres kézzel távozz. Maradjon egy nekem és egy neked [a pusztító angyalok közül]. „Kelj fel, Örökkévaló, haragodban" (Zsolt 7,7), és nekem marad az Indulat. „Elpusztította volna őket, ha Mózes, az ő választottja nem lett volna résen, hogy elfordítsa haragját, hogy el ne veszítse őket" (Zsolt 106,23).

152 Az egyiptomi kivonulás nemzedéke.

153 Mikor Potifárné megvádolta Józsefet.

154 Dávid és Saul legényeinek véres közelharca.

155 József testvérei Egyiptomban.

Mózes egybegyűjtötte
(héb. vájákhél)

A szentély és kellékeinek elkészítése nagy vállalkozás. A munkához ácsokat, takácsokat, kelmefestőket, aranyműveseket toboroznak, akik élén Becálél mester áll: „Mózes pedig mondta Izrael fiainak: „Lássátok, az Örökkévaló Becálél nevét szólította, Uri fiát, Húr fiát, Júda törzséből, és betöltötte őt isteni szellemmel, bölcsességgel, értelemmel és ismerettel minden munkában". Becálél „isteni szellemére" a neve is utal, Be-cál-él annyit tesz, mint Isten árnyékában. A midrás a név jelentőségéről elmélkedve: „az embernek három neve lehet, az egyiket a szüleitől kapja, a másik, amelyen szólítják, a harmadik, melyet kiérdemel".

„Mózes egybegyűjtötte" heti szakasz, 1. fejezet

„Lássátok, az Örökkévaló Becálél nevét szólította". Mesterünk azt kérdezi: a „kilájim"[156] tilalmának megszegéséért milyen büntetés jár? Rabbi Simon bár Johái ezt válaszolja: „ne viselj magadon kilájim ruhát" (Lev 19,19). Ez akkor is tilos, ha száz másik ruhát vesz fel alá. De ha maga alá teríti, hogy a teste ne érjen hozzá, a [kilájim] megengedett. A törvény azt mondja: „ne viselj magadon kilájim ruhát". A lényeg, hogy „magadon" tilos, de magad alatt [ha ráülsz vagy ráfekszel] szabad. A Szent, áldott legyen, azt mondta a népének: „őrizzétek parancsolataimat, törvényemet". De miért? Mert a micvá[157] bére maga is micvá, és a vétek „bére" maga is vétek.

Ben Ázáj szerint így tanította Rabbi Meir: minden teljesített micvá után angyalt állítanak az ember mellé, hogy őrizze [azt, aki a jót cselekedte]. Ha egy jót cselekedett, egy angyalt állítanak mellé, ha sokat, sok angyalt, hogy őrizzék: „mert az ő angyalait rendeli melléd" (Zsolt 91,11). Az, aki sok parancsolatot tart be, jó nevet „vásárol".

156 Kilájim: keverék; a Tóra tiltja bizonyos vetőmagvak, háziállatok, fonalak stb. keverését, párosítását, ilyen például a gyapjú és a pamut.

157 Micvá jelentése: „parancsolat", ugyanakkor a parancsolat betartása, „jó szándék", „jó cselekedet". Azt is mondják: héb. *micvá goreret micvát:* jó tett jó tettet von maga után.

ויקהל

Az embernek életében három neve van, egyiket a szüleitől kapja, a másik, amelyen szólítják, a harmadik, melyet kiérdemel. A három név közül a harmadik a legfontosabb. Tudd meg, hogy Becálélt azért bízták meg a Gyülekezet Sátrának munkálataival, mert jó nevet érdemelt ki. Írva van: „Becsesebb a név a nagy gazdagságnál, ezüstnél és aranynál jobb a kedvesség" (Péld 22,1). Honnan tudjuk [hogy jó nevet érdemelt ki]? Abból [az idézetből], hogy „Lássátok, az Örökkévaló Becálél nevét szólította". Meg abból, hogy „a jó név jobb a jó olajnál és a halál napja a születés napjánál" (Préd 7,1). Megkérdezték Salamont:[158] mit jelent az, hogy „a jó név jobb a jó olajnál"? Salamon így válaszolt: mikor valaki megszületik, még nem tudunk róla semmit. De ha valaki jó névvel tér örök nyugovóra, az jó cselekedetre ösztönöz. Jönnek és ápolják, jól bánnak vele. Nevére áldást mondanak, dicsérik, hogy mennyi jót tett, mennyi Tórát tanult, mennyi parancsolatot teljesített, és azt kérik, hogy a halotti nyoszolyája a cádikok közelében legyen. Miért nem mondta [Salamon], hogy a jó név jobb, mint a jó bor, vagy a jó méz és a jófajta italok helyett éppen olajat említ? Mivel az olaj, ha vizet öntenek rá, nem keveredik, de a többi folyadék felhígul a víztől. Így van a jó névvel is.

„A jó név jobb a jó olajnál". A jó név felszáll, a jó olaj leszáll. A jó név felszáll: „és nagy néppé teszlek téged, megáldalak, és naggyá teszem nevedet" (Ter 12,2). És a jó olaj leszáll: „akár a jó olaj az arcon, lefolyik a szakállra" (Zsolt 133,2). A „jó olaj" kevés időre vonatkozik, a „jó név" örök érvényű, ahogy a zsoltár mondja: „legyen neve örökre, amíg nap lesz" (Zsolt 72,17). A próféták és a bölcsek megegyeznek abban, hogy a jó olaj [hamar] elfogy, a jó név azonban soha: „örökké tartó nevet adok neki, mely ki nem irtatik" (Ésa 56,5).

158 A *Prédikátor könyvének* szerzője a hagyomány szerint Salamon király.

ויקהל

A jó olaj a gazdagok sajátja, a jó név a szegényeké és a gazdagoké egyaránt. A jó név előfordul az élőknél és a halottaknál, a jó olaj csak az élőknél. Mennyit „jár" a jó olaj? A hordótól a konyháig. A jó név a világ egyik végétől a másikig. A jó olaj bűzlik a halotton: „a halált hozó légy bűzössé, erjedővé teszi a kenőcskeverő olaját" (Préd 10,1). A jó név halottal érintkezve sem bűzös, ahogy írva van: „fölhágott,[159] ráfeküdt a gyermekre, rátette száját az ő szájára, szemeit az ő szemeire és kezeit az ő kezeire és ráhajlott; erre megmelegedett a gyermek teste" (2Kir 4,34). A jó olaj, ha rácseppen a vízre, elvész. De a jó név nem vész el: „az Örökkévaló szólt a halnak, az pedig kiokádta Jónást a szárazföldre" (Jón 2,11). Ha a jó olaj a kemencére cseppen, elég, a jó név nem ég el a kemencében se: „és akkor előjött Hánánjá, Misáél és Ázárjá a kemencéből" (Dán 3,26). Rabbi Jehuda bar Simon azt mesélte, hogy a jó olaj gazdái élve bementek valahová és halottként vitték el őket, de a jó hírű emberek a halottak közül is élve távoztak. Nádáv és Ávihu[160] áldoztak és megégtek, pedig felszentelő olajjal voltak bekenve: „ekkor tűz jött ki az Örökkévaló színe elől és megemésztette őket" (Lev 10,2).

„Jobb a halál napja a születés napjánál" (Préd 7,1). Kevesen tudták, mikor született Mirjám [Mózes nővére], de halála napján eltűnt a kút.[161] Kevesen tudták, mikor született Áron, de halála napján eltűnt a füstoszlop.[162] Kevesen tudták, mikor született Becálél, de hogy mikor nevezték ki a szentély munkálataihoz, azt mindenki tudta.

159 Elizeus, amikor feltámasztotta a halott gyermeket a fent leírt módon.
160 Nádáv és Ávihu, Áron fiai, kik engedély nélkül áldoztak.
161 Mirjám (Mózes nővére) meghal: „és nem volt vize a népnek" (Szám 20,2); ezt a dátumot megjegyezték, hasonlóan Áron (Mózes fivére) halála napját.
162 A füstoszlop Izrael népét vezette a sivatagban.

Ezek a Hajlék tartozékai
(héb. pekudé)

A Kivonulás könyvének utolsó fejezete is a Bizonyság Hajlékának tartozékairól szól. Az Exodus első évfordulójára *készen* állt *a sivatagi szentély, a Bizonyság Hajléka: „Lőn azért a második év első hónapjában, a hónap első napján, hogy felállították a hajlékot" (Kiv 40,17). Minden a helyére került, a hétágú menóra, a füstölő, a frigyláda, benne a két kőtáblával, a tetőzet, a díszes kerítés* és *az* áldozatokhoz *szükséges tartozékok. A „szétszedhető" szentély, akár egy sátor, vándorlásra is alkalmas. A nép, sivatagi* élete *során közel félszáz helyen* állomásozott.

„Ezek a Hajlék tartozékai" heti szakasz, 8. és 10. fejezet

A Bizonyság Hajléka: ez maga a Tóra. A Tóra és az áldozatok jogán megmentelek benneteket a Géhenomtól,[163] mondta a Szent, a neve áldott. Tudd meg, hogy Ábrahámnak a Szent, áldott legyen, megmutatta a Tórát, az áldozatokat, a poklot és a szolgaságot. *A Tórát:* „és eljött a Szent [angyalainak] tízezreivel, jobbja felől a törvény tüze" (MTörv 33,2). És írva van: „az egész nép látta a hangokat [mennydörgést] és a tüzes csóvákat [fáklyákat]" (Kiv 20,15); *az* áldozatokat*:* „vegyél nekem egy hároméves üszőt" (Ter 15,9);[164] *a poklot:* „midőn a nap lement és sötétség lett, íme, egy kemence, füst és tűzláng, mely átvonult ama darabok között" (Ter 15,17); *a szolgaságot:* „és íme félelem, nagy sötétség borul rá" (Ter 15,12).

Azt mondta a Szent, a neve áldott, Ábrahámnak: amíg fiaid e két dologgal (a Tórával és az áldozatokkal) vannak elfoglalva, a másik kettő alól fel vannak mentve, de egy napon a Szentély elpusztul, az áldozatok megszűnnek, akkor fiaidnak mit választasz? A poklot vagy a szolgaságot? [Ábrahám]

163 Pokol.
164 Ábrahám látomásában (Ter 15) a Tóraadástól kezdve a rabszolgaságig mindent megjövendöltek.

megijedt, és nem tudta, mit feleljen. Rabbi Hániná bár Pápá azt mondta: Ábrahám [fiai számára] a szolgaságot választotta, mondván: Jobb a fiaim szolgasága, mint hogy közülük akár egy is a pokol mélyére kerüljön. A Szent, áldott legyen, beleegyezett: „ha Szirtjük (héb. *Cúr)* nem adta el őket, az Örökkévaló kiszolgáltatta őket" (MTörv 32,30).[165] Ez Ábrahám: „tekintsetek a sziklára (héb. *Cúr),* amelyből vágattatok és a kút nyílására, melyből vájattatok" (Ésa 51,1).

„Az Örökkévaló kiszolgáltatta őket" azt jelenti, hogy a Szent, a neve áldott, megegyezett Ábrahámmal. Ezt mondta Dávid király: „hagytad, hogy emberek leigázzanak, tűzben és vízben jártunk, de kihoztál minket a bőségre" (Zsolt 66,12). „Hogy emberek leigázzanak", ez a szolgaság [királyságok szolgasága]. „Tűzben és vízben jártunk", ez a pokol. „Kihoztál minket a bőségre", erről azt mondta a Szent, áldott legyen: ebben a világban királyságokat szolgálnak. A jövőben félreállítom a királyságokat, melyek a vízhez hasonlók, és megmentelek titeket a pokoltól: „átmész a vízen, és veled leszek, tűzben jársz, és nem égsz meg, láng nem perzsel téged".

„És elhozták a Hajlékot Mózeshez" (Kiv 39,33). Rabbi Tánhumá tanítja, melyek azok a szabályok, melyek a békesség kedvéért vannak? Bölcseink így magyarázták: először Kohén[166] olvas, utána Lévi és végül Izrael, a békesség kedvéért. Hogy lásd, a béke milyen fontos a Szentnek, a neve áldott, hogy

165 A héber „Cúr" szó Isten egyik neve, jelentése: „szirt, szikla", de ez esetben Ábrahámra vonatkozik.

166 Ez a hagyományos tóraolvasási sorrend (a zsinagógában); hogy ne veszekedjenek, ki olvas először, másodszor stb. Kohén (kohaniták): Áron főpap leszármazottjai, Lévi (léviták): Lévi törzséből származók, Izrael: Izrael többi törzséből származók.

amikor a nép bement az Ígéret Földjére, így szólt az [Isten] Mózesnek:[167] „kezedbe adtam Szihont, Hesbon királyát, az emoreust, és annak földét; kezdj hozzá, foglald el [azt], és hadakozz vele" (MTörv 2,24).

167 Mózes a kánaánita népekkel hadakozik, először azonban a békés megoldást kell felajánlania, ezért a háborús felszólítás ellenére követeket küld az ellenséges királyhoz: „és követeket küldék a Kedmot pusztából Szihonhoz, Hesbon királyához békességes beszéddel" (MTörv 2,26).

És szólította Mózest
(héb. vájikrá)

A Tóra harmadik kötete a Leviticus, a papi tevékenységet végzők (kohaniták és léviták) könyve, elsősorban az ő szentélybeli munkájukkal foglalkozik. Ez pedig az áldozatokkal *kapcsolatos. Az* áldozati *munkát az Első Szentély pusztulásával részben felváltja az imarend, melynek kialakulása a babilóniai fogságban kezdődik. A száműzöttek hazatérésével* érdekes *helyzet* áll *elő: az* új *Jeruzsálemi Szentélyben folytatódnak az* áldozatok, *de ezzel egy időben már működnek a zsinagógák. A Jeruzsálemi Szentély mellett* ülésezik *a Nagy Szanhedrin. Az igazságszerető Salamon király figyelemmel követi az igazságszolgáltatók munkáját, de sokszor* úgy érzi, *hogy „a jognak helyén lakozik a gonosz" (Préd 3,16).*

„És szólította Mózest" heti szakasz, 6. fejezet

„És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Ha valamely lélek vétkezik és hűtlenséget követ el az Örökkévaló ellen" (Lev 5,20–21). Erről Rabbi Tánhumá a következőt kérdi: mit mond a törvény azzal a zarándokkal kapcsolatban, aki vándorbottal a kezében és erszényövével a derekán lép a Szentélybe? Így magyarázták a bölcseink: vándor ne lépjen a Szentély Hegyére vándorbottal a kezében és erszénnyel a derekán, az út porával a lábán, ne viselkedjen „könnyelműen" még a Szentély romjai előtt sem. Így szólt a Szent, a neve áldott: „őrizzétek a szombatjaimat és féljétek a szentélyeimet". Hogyan kapcsolódik a szombat őrzése a Szentélyhez?[168] Így döntött a híres Rabbi Hijá: ahogy a szombat törvénye örök érvényű, ugyanúgy a Szentély tisztelete is örök érvényű.

168 Analógián alapuló talmudi összehasonlítási és hermeneutikai módszer (héb. *gzéra sává*), mely szerint ha két bibliai szakasz tartalmazza ugyanazt a szót vagy kifejezést, akkor az egyik szakaszra vonatkozó megállapítások (rendelkezések) a másikra is állnak. Az idézett példában ezek a szavak a „szombat" és a „szentély". A hermeneutikai elv szerint a szombatra vonatkozó rendelkezés a Szentélyre is igaz.

ויקרא

Salamon felkiáltott: *„a jognak helyén lakozik a gonosz!"* (Préd 3,16). Salamon király aggodalommal követte, hogyan ferdítik el gonosz emberek a törvény szavát a Szentélyben [a Szentély mellett ülésező Szanhedrinben]. A Szentély helyén figyelemmel kísérte a [bírák] döntéseit, akár emberéletről volt szó, akár bottal való fenyítésről, akár vagyoni ügyekről vagy rituális vétkekről.

Lássuk, mit írnak a „következményről":[169] „és jöttek Bábel királyságának nagyjai és leültek a középső kapuban, Nergál-Száréczer, Számgár-Nevú, Szárszekhim, az udvari tisztek feje" [akik elhurcolták Jeruzsálem lakosságát] (Jer 39,3). „Az elhagyatott Cion hegyén rókák futkároztak"[170] (Siral 5,18). *„A jognak helyén lakozik a gonosz":* „Kell az, hogy az Úr szentélyében papot és prófétát öljenek?" (Siral 5,18).[171] Hiszen Zakariás vére [Cion] köveire folyt: „ott volt vére, a csupasz sziklán hagyta" (Ez 24,7).

Más dolog, *„A jognak helyén lakozik a gonosz".* Ez a „hely" a középső kapu, ahol a Nagy Szanhedrin ülésezett. Mivel ott lakozik a gonosz: „a földbe süllyedtek kapui" (Siral 2,9) a babilóniaiak ostroma következtében. A Szentélyt, a Világ Igazának fenntartott helyet, ahol a Sechina lakozott, Menáse[172] is meggyalázta, mivel benne bálványt állított.

169 Az igazságszolgáltatás romlása az Első Szentély pusztulásához vezet.

170 Cion hegye a Szentély közelében található nyugat felől, de Cion egész Jeruzsálemre is vonatkozik, „Jeremiás siralmai" a pusztulás képét festi. A város elhagyatott halmain rókák csatangolnak. Rabbi Ákiva szerint a jeremiási látomás megvalósult, de Zakariásé is megvalósul, miszerint öregek üldögélnek békében Jeruzsálem utcáin.

171 A törvénysértés következménye a Jeremiás siralmaiban ábrázolt apokaliptikus kép.

172 Menáse, Júdea királya.

Más dolog, *„A jognak helyén lakozik a gonosz”:* azt mondta a Szent, áldott legyen, „kinek a kezében minden élő lelke” (Jób 12,10). Embert teremtettem és a kezemben tartom, de a törvény is az én kezemben van „és a kezem büntetni fog” (MTörv 32,41).

[Jeremiás próféta] Áhávot és Cidkiját okolja Júdea száműzetéséért, mondván: „tegyen téged az Isten olyannak, mint Áháv és Cidkijá, akiket Babilon királya a tűzön sütött meg” (Jer 29,22). Miért égtek meg ezek a gonoszok? Azért, mert a csúfság és a vétek felé futottak. Erre mondják: „az ember a tudatlanságában is rossz, a lábával fut és vétkezik” (Péld 19,2). Ezért utasította a Szent, áldott legyen, Mózest, hogy mondja meg Izrael fiainak: „ha pedig egy lélek vétkezik, tudatlanságból” (Lev 4,27), a lélek vétkezik! Írva van: *„A jognak helyén lakozik a gonosz”.* De ha a „jog helye” bűntől mentes, lehet-e vétkes az ember a Szent, áldott legyen, szemében? „Ha pedig egy lélek ember vétkezik tudatlanságból”?!

„A jognak helyén lakozik a gonosz”. Példa: Két ember története, az egyik városlakó, a másik a palota lakója, a király szolgái közül. Mindkettő vétkezett. A bíróság előtt kiderül, hogy mindketten ugyanabban a vétekben bűnösök. Mit tesz [a király]? A palota lakóját megbünteti, és a városlakót felmenti. Erre azt kérdezik a király emberei: mindketten egyformán bűnösök, és te a városlakót elengeded, a palotabelit pedig megbünteted? A városlakót azért engedem el [mondta a király], mert nem ismeri a király előtt szokásos szabályokat, míg a palotabéli nap mint nap előttem van, és pontosan ismeri a szabályokat, hát nem vétkes?! Másképpen is magyarázható: a városlakó a test: „megalkotta az Örökkévaló Isten az embert a föld porából” (Ter 2,1) és a palota lakója a lélek: „lehelt az orrába éltető lelket” (Ter 2,1). Mindketten egyformán bűnösek. Hogyan? A test nem élhet lélek nélkül, mert ha nincs lélek, nincs test. De ha nincs test, bűnös lélek sincs. Ezért a [király] elengedte a „testet” és megbüntette a „lelket”, ahogy írva van: „a bűnös lélek halállal lakol” (Ez 18,4). De mégis meglepő: „tévedtek és nem teszitek mindazokat a parancsolatokat” (Szám 15,22). Mi az, hogy tévedtek? Aki tévedésből [nem szándékosan] vétkezik, az is megszegi az Örökkévaló parancsolatait?!

Dávid így mondta: „a tévedést ki veszi észre? A rejtett dolgoktól tisztává tégy engem! Gonosz szándéktól is tartóztasd szolgádat, ne uralkodjék rajtam; akkor gáncstalan leszek, és tisztává leszek a bűnöktől” (Zsolt 19,13–14). [És folytatja]: ha így teszel, „legyenek kedvességre szájam beszédei”. Ebből [a zsoltárból] azt tanuljuk, hogy az is vétkes aki tévedésből vétkezik.

A talmudi vétek [tanulásban, tanításban] is szándékos vétek. Ezzel is kapcsolatos a „ha pedig egy lélek vétkezik”. [Itt a szöveg] a „jövőre”[173] vonatkozik, mivel nem „ember”-t, hanem „lelket” említ. A Szent, áldott legyen, maga elé hívja a lelket, és azt kérdezi tőle: miért szegted meg parancsolataimat? A lélek: a parancsolatokat a test szegte meg, nem én. Mióta kiváltam belőle, nincs rajtam vétek. Ekkor a testet kérdi: miért vétkeztél? Az így válaszol: a lélek vétkes, mióta elhagyott, nem követtem el semmi rosszat! Erre mit tesz a Szent, áldott legyen? Fogja mindkettőjüket, és egyként ítélkezik felettük.

173 Ilyen vétekért járó büntetés végrehajtandó a halál után.

Parancsold meg Áronnak
(héb. cáv)

A Vájikrá (Lev.) második fejezete kilenc pozitív és kilenc negatív parancsolatot tartalmaz. Közülük való az oltár tüzének (pozitív) parancsolata: „Parancsold meg Áronnak és az ő fiainak, mondván: ez az égőáldozat törvénye, ez az elégett áldozat a máglyán, az oltáron. Egész éjszaka, reggelig lobog az oltár tüze rajta…" (Lev 6,2). Az oltár tüzeinek képe azonban ennél sokkal bonyolultabb. A Széfer HáHinuch[174] szerint a Szentély oltárán naponta háromféle tüzet raknak: az egyik, a „nagy tűzrakás", melyre az égőáldozatot helyezik az összes többi áldozattal együtt, oldalt van a második, ennél jóval kisebb máglya, melyből vesznek egy-egy lapáttal a füstölőáldozathoz, a harmadik máglya pedig jelképes – ez az úgynevezett „parancsolati tűz" – azon nem ég semmi.

„Parancsold meg *Áronnak*" heti szakasz, 13. fejezet

„Ez az égőáldozat törvénye". Mit jelent az, hogy égőáldozat?[175] Az, amely felszáll a Szenthez, áldott legyen, és engesztelést hoz Izrael bűneire. Ábrahám égőáldozatként kost áldozott: „És körülnézett Ábrahám, és látta, hogy íme, ezután[176] kos akadt szarvánál fogva a szövevénybe" (Ter 22,13). Mi az, hogy „ezután"? A Szent, áldott legyen, „ezután" küldte neki a kost, miután látta Ábrahámnál a szívből és lélekből jövő szándékot, hogy fiát, Izsákot égőáldozatként feláldozza. A bölcsek szerint a kost, melyet Izsák helyett áldoztak fel, a teremtés hatodik napjának végén teremtették.[177]

„És fogta a kost…". A Szent, áldott legyen, megígérte [Ábrahámnak], hogy elfogadja a fia égőáldozatát. A bölcsek, emlékük áldott, azt mesélik: [Ábrahám] Izsákot rég levágta

174 A „Nevelés könyve", 13. századi, nagyon népszerű halachikus (vallásjogi) könyv.
175 Az égőáldozat (teljesen elégetik) héberül *olá*, mely annyit tesz: füstje felszáll a magasba.
176 A héber *áhár* szó jelentése: ezután, azonban a bibliafordításokban tévesen „mögötte"-nek, „háta megett"-nek fordítják.
177 Lásd a Pirké Ávot utolsó fejezetét.

volna, ha nem késlekedik a kés vizsgálatával. Közben az Isten megsajnálta Izsákot, és így szólt a körülötte állóknak: nézzétek a cádikot, milyen gondosan jár el a törvényeim szerint.[178] Azonnal utasított egy angyalt, hogy mentse meg [Izsákot], aki „így szólt: Ábrahám, Ábrahám, ő válaszolt: ímhol vagyok" (Ter 22,11).

Vajon miért mondta [az angyal] kétszer „Ábrahám, Ábrahám"? Mert húzta az időt, hiszen látta, hogy Ábrahámnak szándékában áll Teremtője szándékát teljesíteni, vagyis [a fiát] levágni. Tudjuk, hogy [valóban] megvizsgálta a kést, mivel írva van: „és vette a kést, hogy levágja" (Ter 22,10). Ha összeszámolod az „és vette a kést" betűit, azt találod, hogy ez tizenkettő,[179] a vágáshoz szükséges vizsgálatok száma, [melyet a körmön és az ujjbegyen végeznek] a kés élén. A kés szükséges vizsgálatainak száma a következőből is kiderül: „levágtátok ezzel" (1Sám 14,34), ahol az „ez" számértéke tizenkettő.

Abból, hogy „az Örökkévaló így szólt Mózesnek, hogy mondja meg Áronnak", megtudjuk, hogy Mózes csak azt mondja Áronnak, amit a Szenttől, a neve áldott, hallott. Ezért is mondja róla a Szent: „nem így az én szolgám, aki egész házamban hűséges" (Szám 12,7). Sámuelről is ezt mondta: „és megtudta egész Izrael, Dántól Beer Seváig, hogy Sámuel az Örökkévaló hű prófétája" (1Sám 3,20). Mikor a jövendölés szavai [a látomás] jelentkeztek Sámuelnél: „az Isten lámpása még nem aludt ki, és Sámuel az Örökkévaló csarnokában fekszik" (1Sám 3,3). Vajon Sámuel tényleg a szent csarnok-

178 A vágás szabályai megkövetelik a kés gondos vizsgálatát.
179 A *vájikáh et há-mádchelet* betűinek száma: 12.

ban feküdt?[180] Nem, amint a következő idézetből kiderül: „az Isten lámpása még nem aludt ki az Örökkévaló csarnokában, ahol az Örökkévaló frigyládája áll, és Sámuel a helyén [a csarnokon kívül] feküdt". „És szólította az Örökkévaló Sámuelt, aki így felelt: ímhol vagyok". [Sámuel] nem értette ki szólítja, mert még gyerek volt: „a gyerek Sámuel gyarapodott és hűséggel szolgálta az Örökkévalót, és az embereket" (1Sám 2,26). Aztán „odafutott Élihez [a főpaphoz], és azt mondta, ímhol vagyok, mert hívtál..." Azt gondolta, hogy Éli hívja. „Nem én hívtalak fiam, térj vissza az ágyadba" (1Sám 3,5). „És szólítá az Örökkévaló harmadszor is Sámuelt, ő pedig felkelvén, Élihez ment és monda: ímhol vagyok, mert hívtál engem. Akkor megértette Éli, hogy az Örökkévaló hívja a gyermeket. Mondta is azért Éli Sámuelnek: menj, feküdj le, és ha szólít téged, [ezt] mondjad: szólj, Örökkévaló, mert hallja a te szolgád" (1Sám 3,8). De ő [Sámuel] nem azt mondta, hogy „szólj, Örökkévaló", hanem egyszerűen „szólj", mert azt gondolta: nem tudom, ez valóban az Örökkévaló vagy egy angyal, vagy valaki más.

Sámuel Mózessel „egyenrangú", mivel a Szent, áldott legyen, így szólt Mózesnek: „nem így az én szolgám, Mózes, aki hűséges hozzám az én házamban" (Szám 12,7). És Sámuel: „és megtudta egész Izráel, Dántól Beer Seváig, hogy Sámuel az Örökkévaló hűséges prófétája" (1Sám 3,20). Ezért mondta az Úr Jeremiásnak: „még ha Mózes és Sámuel elém állnak, a lelkem akkor se könyörül meg ezen a népen" (Jer 15,2). [Sámuel] Mózessel és Áronnal egyenrangú: „Mózes és Áron az ő papjaival, és Sámuel az ő nevét segítségül hívókkal együtt" (Zsolt 109,6) világosságot hozott Izraelnek: „az Isten lámpása még nem aludt ki, és Sámuel az Örökkévaló csarnokában

180 Sámuel fekhelye nem lehetett a frigyláda közelében, ezért a szöveg másképp olvasandó.

fekszik, ahol az Isten frigyládája áll" (1Sám 3,3). De Mózes és Sámuel különböztek Ezekiéltől, aki mindent kimondott, amit csak látott: „amely esztendőben meghalt Uzijáhu király, láttam az Örökkévalót ülni magas és emelt trónon és palástja széle betölti a csarnokot" (Ésa 6,1). Ezért nevezi őt az Írás „emberének". Négyféle emberről írják, hogy halott, miközben él: a szegény, a leprás, a vak és akinek nincs fia. *A leprás?* „mely esztendőben meghalt Uzijáhu király". Miért mondták, hogy meghalt? Mivel leprás lett... *Akinek nincs fia?* Ez Ráhel, aki így szólt Jákobnak: „adj nékem gyermekeket, különben meghalok" (Ter 30,1). *Miért számít a vak is halottnak?* „a sötétségbe ültetett, mint a halottat" (Siral 3,6), és *a szegények?* „Mivel meghaltak mindazok az emberek, akik az életedre törtek" (Kiv 2,19). Valóban meghaltak? Nem, csupán elszegényedtek.

„Ez az égőáldozat törvénye". Bölcseink szerint az égőáldozatban szentség volt, és nem a [közönséges] vétkek vezeklésére szolgált. A vétekáldozat[181] rablás, vagy kizsákmányolás engesztelésére szolgált. Az égőáldozat mögött nem volt se bűn, se rablás, csak a szív hitbéli kételye. Ezért, akinek a szívében kétely fészkelt, égőáldozatot hozott [vagy felajánlott]: „és ami a ti lelketekben támad, oda felszáll" (Ez 20,32). Az égőáldozat a szív kételye miatt van.

Jóbról tudjuk, hogy a fiaiért áldozott: „mikor pedig a vendégség napjai sorra lejártak, elküldött értük Jób és megszentelte őket, és jó reggel felserkent és égőáldozattal áldozott mindnyájuk száma szerint". Kérdezték is őt: miért áldozol? Így válaszolt: „hátha vétkeztek a fiaim és gonoszt gondoltak az Istenről az ő szívükben" (Jób 1,5). Látjuk, hogy van orvosság a szív kételyére, ez pedig az égőáldozat.

181 Héb. *ásám.*

És lőn a nyolcadik napon
(héb. smini)

A „Smini" nem választható külön az előző fejezettől („cáv"), mely így végződik: „De a Gyülekezet Sátrának kapuján ki ne menjetek hét napig, addig a napig, amelyen betelnek a ti beavatásotoknak napjai, mert hét napig tart a ti beavatásotok" (Lev 8,33), és a folytatás: „és lőn a nyolcadik napon, hogy szólította Mózes Áront és az ő fiait, és Izráelnek véneit". A papok beavatása hét napig tartott, ugyanúgy, mint a hagyományos gyász, a „sivá". A nyolcadik napon véget ért a beavatás, aztán a papok a munka sűrűjébe vágtak. A nyolcadik napon a gyászoló „felkel". A midrás azt állítja, hogy Áron a beavatási hét során gyászolt, mivel Mózes erre szólította őt. Vajon lehet előre gyászolni? Áron úgy gyászolt, mint az Isten, aki hét napig szomorkodott az Özönvíz áldozatai miatt, az Özönvíz bekövetkezése előtt. De kit gyászolt Áron? A két fiát, Nádávot és Ávihut.[182]

„És lőn a nyolcadik napon" heti szakasz, 1. fejezet

Így szól az Írás: „aki betartja a parancsolatot, nem ismerhet rosszat" (Préd 8,5). Ki volt ez? Áron. Miként írva van: „de a Gyülekezet Sátrának kapuján ki ne menjetek hét napig. A Gyülekezet Sátrának kapujában üljetek éjjel-nappal". Mózes így szólt Áronhoz és fiaihoz: őrizzétek a gyászt hét napig, amíg [a saját halálotok feletti gyász] utol nem ér benneteket. „Őriztétek az Örökkévaló őrhelyét": mert gyászolt a Szent is, a neve áldott, hét napig, mielőtt elkezdődött az Özönvíz. Honnan tudjuk, hogy gyászolt? „És bánta az Örökkévaló, hogy megteremtette az embert [a földön] és a szívében szomorúságot érzett"[183] (Ter 6,6).

182 Nádáv és Ávihu „idegen tüzet" (nem szabályos áldozatot) áldozott (Lev 10,1), ezért halállal bűnhődtek. Apjuk, Áron „előre" meggyászolta (velük együtt) a közeli halálukat, mely a nyolcadik napon következett be.

183 Ezzel folytatja: „eltörlöm az embert, akit teremtettem, a föld színéről".

שמיני

A szomorúság valójában gyász: „és gyászra fordult a győzelem azon a napon az egész népre nézve, mert a nép azon a napon hallotta, hogy beszélik: szomorkodik a király a fia miatt"[184] (2Sám 19,3). Ezra így szólt a népnek, amikor az emberek sírtak, egymás és testvéreik vállán:[185] „Menjetek, egyetek zsírosat és igyatok édeset... mert az Úrnak öröme a ti erősségetek" (Neh 8,10). És akkor [„abban az órában"] a Szent, áldott legyen, hétnapos gyászt tartott, mielőtt az Özönvizet hozta: „és lőn a hetedik nap, mire a vízözön megjelent a földön" (Ter 7,10). És így szólt Áronnak és fiainak: úgy, ahogy a Szent, áldott legyen, az ő világáért gyászolt, mielőtt jött az Özönvíz, ti is őrizzétek a gyász napjait, míg a ti időtök nem jön el. Őrizték is, de nem tudták, miért őrzik. Ahogy a Prédikátor mondta: „aki betartja a parancsolatot, nem ismerhet rosszat, a bölcs szíve érti az időt és annak ítéletét" (Préd 8,5). Ez Mózes [a bölcs], akinek már mondta a Szent, áldott legyen: „megjelenek Izrael fiainak és megszenteltetnek a dicsőségem által" (Kiv 29,43), másképpen: megszenteltetek a tisztelőimben. Mózes segített (Áronnak) a hét beavatási napon. De nem szólt semmit, nehogy az ítélet haragja[186] kárt tegyen benne: mivel „megszenteltetnek a dicsőségem által". Mózes nem úgy mondta Áronnak, hogy őrizzétek a gyászt hét napig, hanem: a Szent, áldott legyen, így mondta nekem, így parancsolta. Mivel a hétnapos gyász után jött a nyolcadik nap, Nádáv és Ávihu is áldozni mentek, de az ítélet ereje lecsapott rájuk és elégtek: „tűz jött ki az Örökkévaló előtt" (Lev 10,2). Mózes odalépett Áronhoz, és ezt mondta: így szólt nekem az Örökkévaló: „megszenteltetek a hozzám közelállók által". Ez hol hangzott el?

184 Dávid a fiát, Ávsálomot gyászolta.

185 A nép sírt, mikor a törvény beszédét hallgatta (Nehemjá).

186 A gyász, illetve a beavatás idején az ítélet súlya készen áll, hogy bárkire lesújtson.

שמיני

A Szináj sivatagban. Ott megjelentem Izrael fiai előtt, és megszenteltettem a dicsőségem által. Még hozzátette [Áronnak]: mikor az Örökkévaló azt mondta nekem, hogy „a hozzám közelállók által megszenteltetek", én azt gondoltam, most engem, vagy téged fog elpusztítani, de most már tudom, hogy ők nagyobbak, mint Te vagy én. És Áron [ezt hallván] elnémult, vigasz volt ez számára. Erről szól a mondás: „aki betartja a parancsolatot, nem ismerhet rosszat".

Ha egy asszony megtermékenyül

(héb. tázriá)

A rituális tisztaság bonyolult törvényei meghatározták a régiek életét: „Szólj Izráel fiainak, mondván: Ha egy asszony megtermékenyül és fiat szül, tisztátalan legyen hét napig; az ő havi betegségének ideje szerint legyen tisztátalan. A nyolcadik napon metéljék körül a (fiú) előbőrét. Azután [az asszony] harminchárom napig maradjon (otthon) a vértől való tisztulás miatt; semmi szent dolgot ne illessen, a szent helyre se menjen be, míg el nem telnek az ő tisztulásának napjai. Ha pedig leányt szül, két hétig legyen tisztátalan, mint havi betegségekor, és hatvanhat napig maradjon (otthon) a vértől való tisztulása végett" (Lev 12,2–5).

„Ha egy asszony megtermékenyül, és fiat szül" heti szakasz, 1. fejezet

„Ha egy asszony megtermékenyül, és fiat szül". Ezt mondja az Írás: „bárcsak lennék azokban a hónapokban…". Bárcsak azokat a napokat élném, amikor az anyám méhében voltam, és „amikor Isten őrzött engem" (Jób 29,2). A magzat jó helyen van az anyja méhében. Jób így folytatja: „lámpája a fejemre világított és én a sötétben jártam" (Jób 29,3). Ebből azt is megtudjuk, hogy a magzatra anyja méhében jóságos fény vetül. „Fiatalkoromban Isten oltalma volt a sátram felett" (Jób 29,4).

Ahogy az eső veri a földet és besarazza, úgy „piszkol és bepiszkolódik" a magzat az anyja méhében. Ahogy a magzat piszkos lesz, úgy az embert is bepiszkítják a bűnök, és jönnek a bajok. [Jób] így fohászkodik: „bárcsak lennék a hajdani hónapokban", bárcsak itt lennének azok a napok, amikor anyám méhe védett. „Fiatalkoromban Isten oltalma volt a sátram felett". Rabbi Ábáhu szerint, mikor az újszülött a világra jön, tele van váladékkal és vérrel, de mindenki szereti őt. Az anya imádja újszülöttjét, hát még, ha fiú! Ahogy az Írás kezdi: „Ha egy asszony megtermékenyül, és fiat szül".

תזריע

Ezt mondja az Írás: „Elölről és hátulról körbezártál [megalkottál]"[187] (Zsolt 139,5). Ez kire vonatkozik? Ádámra, az első emberre. Rabbi Johánán: Ádámról a teremtés két „jod"-dal „beszél": „és teremtette (héb. *va-jjicer*) az Örökkévaló Isten az embert" (Ter 2,7).[188] A „két jod" („j" betű) közül az első a jelen világra való teremtés, a második az eljövendő világra való. A háziállatok, a vadak, a szárnyasok teremtése egy teremtés, és egy joddal írták: „és teremtette (héb. *va-jjicer*) az Örökkévaló Isten a földből a mező állatát" (Ter 2,19).

A [fenti zsoltáridézet]: „elölről és hátulról körbezártál [megalkottál]" Rabbi Simon ben Lákis szerint a teremtés kezdete és a teremtés vége.[189] Mi ennek az értelme? Ez írták: „és Isten lelke lebeg a víz felett" (Ter 1,2). Az első ember lelke. Rabbi Elázár ben Pedát szerint az „elölről és hátulról" [a teremtés] hatodik napjának kezdete és a hatodik nap vége. Hogyan értsük? A Szent, áldott legyen, a hatodik napon hat dolgot teremtett: az élőlényeket, háziállatot, csúszómászókat, a föld állatait, Ádámot és Évát, köztük az első, az emberi lélek (Ter 2,19).[190] Az ember lelke „élőlény", ahogy írva van: „és az ember élő lélekké vált" (Ter 2,7). Ez volt a hatodik nap eleje. A hatodik nap teremtésének „hátul"-ja mindaz, amit ezután teremtett, a hatodik napon. Ez az „elölről és hátulról körbezártál [megalkottál]" értelme. Rabbi Sámuel ben Náhmáni azt kérdezi: mit jelent az, hogy „elölről és hátulról körbezártál [megalkottál]"? Két arcot [egy emberben]: a férfiét és a nőét, „férfinak és asszonynak teremtette őket, és megáldotta őket, és szólította a nevüket Ádámnak, mely napon teremtetének" (Ter 5,2). Ez (is) az „elölről és hátulról körbezártál".

187 Arccal és háttal.

188 A jod a héber ábécé tizedik betűje és a „teremtés" szó (héb. *jecirá*) kezdőbetűje. A fent idézett bibliai szakasz az ember teremtéséről („…és teremtette … az embert" dupla joddal kezdődik (héb. *va-jjicer*), aminek az írásmagyarázók sajátos jelentőséget tulajdonítanak.

189 A Teremtés kezdete és vége „átfogja" a Teremtést, (pedig) az eredeti szórend fordított: „véggel és kezdettel alkottál", héb. *áhor ve kedem cártáni.*

190 A héb. *nefes hájá,* élőlény és lélek.

תזריע

Így szólt Ádám: miután a Szent, áldott legyen, megteremtette a háziállatot, a szárnyast, a csúszómászót és mindenféle állatot, megteremtett engemet. Így van az embrióval: mielőtt elhagyja anyjának méhét, a Szent, áldott legyen, egyenként rámutat a [magzati] fejlődés fokozataira, és azt mondja: ebből ehetsz, abból nem ehetsz, mert az számodra tisztátalan. Ezt ehetitek, azt ne egyétek. A magzat magába fogadja a Tóra parancsolatait az anyaméhben. Erre vonatkozik a bevezető idézet: „Ha egy asszony megtermékenyül".

Ez legyen a bélpoklos törvénye
(héb. mecorá)

A vér okozta tisztátalanságon kívül a Tóra részletesen taglalja a bélpoklosság (héb. cáráát*) különböző válfajait. A bibliai „bélpoklosság" számtalan bőrbetegség gyűjtőneve. A bélpoklosság még a ház falát is megtámadhatja. De a Szentírás szerint minden a „nyelvtől" függ:* „élet és *halál a nyelv hatalmában van" (Péld 18,21). A „rossz nyelvek embere" olyan, mint a bélpoklos.*

„Ez legyen a bélpoklos törvénye" heti szakasz, 2. fejezet

„Ez legyen a bélpoklos törvénye". Az Írás szerint: „élet és halál a nyelv hatalmában van" (Péld 18,21). Minden a nyelvtől függ. Aki Tórát tanul, élethez „jut", mivel a Tóra „az élet fája azoknak, akik megragadják, és akik megtartják boldogok" (Péld 18,21). A nyelv orvosság a gonosz szóbeszédre; ugyanott: „gyógyít a nyelv, az élet fája; benne a hamisság a lélek gyötrelme" (Péld 15,4). Aki a gonosz nyelvek rabja, az életével fizet. A rágalom még a vérontásnál is nagyobb vétek, mert aki gyilkol, az csak egy életet vesz el, de aki másról gonoszságot híresztel, három életet olt ki: a sajátján kívül azét, akiről rosszat híresztel, és azét, aki ezt meghallgatja.

Doég[191] megrágalmazta Áhimélechet, Áhituv fiát, aki elpusztult: „A király pedig mondta: meg kell halnod Áhimélech, néked és a te atyád egész háza népének" (1Sám 22,16). De Saul király is elpusztult [aki a rágalmazó Doégot meghallgatta]: „Meghalt Saul az ő gonoszsága miatt, mivel vétkezett az Örökkévaló ellen, mert nem tartotta be az Örökkévaló szavát, sőt a jósnőt is megkereste, hogy megkérdezze" (Krón 10,13). „Akkor Saul mondta[192] nékem: kérlek, állj mellém és ölj meg engem, mert dermedtség fogott el engem" (2Sám 1,9). Ez

191 Doég, az edomita, Saul szolgája, aki a Nóv-beli papokról hazugságot mondott Saulnak. A főpap és a többi, összesen nyolcvanöt, Doég keze által pusztult el, Saul parancsára. Az, akiről a rossz hírt keltették, és aki ezt meghallgatta (Saul király), meghalt.

192 Saul fegyverhordozójától kéri, hogy ölje meg.

מצורע

a papok ellen elkövetett bűn miatti bűnhődés. A „dermedtség" emlékeztet a novi papok ruhájára:[193] „aranyberakással csináld" (Kiv 28,13). Doég kiirtatott ebből a világból és a túlvilágból egyaránt: „Meg is ront az Isten téged, teljesen eltakarít, kigyomlál téged a te hajlékodból, és kiszaggat téged az élők földjéről, szela"[194] (Zsolt 52,7).

Melyik rosszabb [halál]: a kard vagy a nyíl? Azt mondják, a nyíl. A kard csak közelről veszélyes, az áldozat közelében, másképp nem jelent veszélyt, a nyíl messziről is eléri áldozatát, feltéve, hogy szemmel kísérhető. A nyíl a rossz nyelvekre hasonlít: „sebző nyíl a nyelvük, a szájuk gonoszságot beszél" (Jer 9,7). Az Írás hozzáteszi: „a foguk dárda és nyíl, a nyelvük éles kard" (Zsolt 57,5). Látod, mily szörnyű a rágalom! Szörnyűbb, mint a vérontás, a szemérem elleni vétek vagy a bálványimádás. *Vérontás:* „nagyobb a bűnöm, hogy elviseljem"[195] (Ter 4,13); *a szemérem elleni vétek:* „hogyan tegyek ilyen nagy gonoszságot"[196] (Ter 39,9); *bálványimádás:* „ez a nép nagy bűnt követett el"[197] (Kiv 32,31). A rossz nyelveknél nem azt írják, hogy „nagy" [mint e három esetben], hanem, hogy „nagyok": „Vágja ki az Örökkévaló a hízelkedő ajkakat, a nyelvet, amely nagyokat mond" (Zsolt 12,4). Erről szól az, hogy „élet és halál a nyelv hatalmában van".

193 Héberül „dermedtség", de „berakás"-t is jelent (a papi ruhán).

194 A Saul király elől menekülő Dávid ezt a zsoltárt Doégról és annak bűnhődéséről írta. Doég, a gonosz nyelvek embere, nem kerülhette el a büntetését.

195 Káin gyilkossága.

196 József vonakodik Potifárnéval hálni.

197 Az aranyborjú bűne.

Áron két fiának halála után

(héb. áháré mot)

A Leviticus (Vájikrá) tizedik fejezete Áron *két fiának rejtélyes és kegyetlen haláláról számol be – talán villám* ölte *meg* őket? *„Nádáv* és Ávihu, Áronnak *fiai, vették egyenként a tömjénező lapátjukat* és *tüzet tettek arra, füstölőszert* és *az* Örökkévaló *elé vitték az idegen tüzet, amelyet nem parancsolt nékik. És tűz jött ki az* Örökkévaló *előtt,* és *elemésztette* őket, és *meghaltak az* Örökkévaló *előtt." Vajon* Áron *fiai (Nádáv* és Ávihu*) szentek voltak, vagy bűnöztek? A midrás kizárja az első lehetőséget, és a füstölőáldozat bűnét a következőképpen magyarázza: „Nádáv* és Ávihu *azért haltak meg, mert tanítómesterük, Mózes előtt törvényt tanítottak."* És *mégis, Nádáv* és Ávihu *felett soha nem szűnt meg a gyász.*

„*Áron* két fiának halála után" heti szakasz, 6. fejezet

„Áron két fiának halála után". Rabbi Eliezer nevében ezt tanuljuk: Nádáv és Ávihu azért haltak meg, mert tanítómesterük, Mózes előtt[198] háláchát [törvényt] tanítottak. Történt egy tanítvánnyal, hogy tanára előtt törvényt tanított. Rabbi Eliezer így szólt feleségének Imá Sálomnak: ez még az éjszakát se éli túl és meghal. Így történt. Nem múlt el az éjszaka, mikor meghalt. Erre azt kérdezték [Rabbi Eliezer] tanítványai: mesterünk, te próféta vagy? Ő így válaszolt: nem vagyok próféta, se próféta fia, csak elismernek a mestereim. Aki mestere előtt törvényt tanít, életével fizet. [Rabbi Eliezer] így tanította: szabály, hogy a tanítvány csak akkor taníthat háláchát mestere előtt [helyett], ha legalább tizenkét mil[199] távolságra van tőle, amint Izrael táborai voltak az [isteni hangtól]: „a Jordán mentén táboroztak, Bet Jesimottól Ábel Sittimig" (Szám 36,49).[200]

198 „A tanítómestere előtt tanít": a kifejezés arra vonatkozik, hogy a tanítás (vagy szentélybeli áldozat) a mester tudta és beleegyezése nélkül történik.

199 1 mil = 2000 könyök; a mestertől való távolságtartást a Máhárál (a prágai Júda Loew rabbi, megh.: 1609) így magyarázza: az Örökkévaló hangjától Izrael tábora kellő távolságban kell legyen.

200 Ebből tanuljuk, hogy az izraeliták táborainak kiterjedése 12 mil volt. (Ez Rasi, vagyis a 11. századi Slomo ben Jichak rabbi magyarázata.)

אחרי מות

Egyszer Rabbi Náhumot, Rabbi Jirmijá fiát a falusiak arra kérték, hogy tanítson, és tanított. De a falusiak [utólag] megkérdezték: ugye, te azt tanítottad nekünk, hogy a tanítvány csak akkor taníthat háláchát, ha mesterétől legalább 12 mil távolságra van, Izrael táborának [kiterjedésének] mértéke szerint. Vajon nem Cipóriban él a te mestered?[201] Rabbi Náhum így válaszolt: esküszöm, ha tudom, nem tanítottam volna [nálatok]. A nap végét már nem érte meg.

A Tóra négy helyen említi Áron két fiának halálát és bűnüket. És miért? Azért, mert „más"-ban [más vétekben] nem találta őket bűnösnek. Rabbi Elázár Há-Modai így magyarázta: hogy lássátok, a Szent, áldott legyen, számára milyen nehéz megpróbáltatás volt Nádáv és Ávihu halála. Ahol [az Írás] a halálukat említi, megemlékezik a bűnről is. Miért? Azért, hogy az emberek ne mondják, hogy [ezek] titokban rossz dolgokat követtek el, ezért életükkel fizettek. Bár Káprá, Rabbi Jirmijá Elázár fia nevében mondta, Áron két fia négy dolog miatt halt meg: a közelítés miatt, az áldozat miatt, az idegen tűz miatt, és amiatt, hogy nem tanácskoztak: *közelítés:* az oltár, a szent hely tiltott megközelítése; *az* áldozat*:* az ő áldozatukat senki se kérte, se parancsolta; *az idegen tűz:* tüzet [parazsat] vettek az oltár mellől; *nem tanácskoztak:* erről Rabbi Hijá azt tanítja: „vették egyenként a tömjénező lapátjukat", mindegyikük [magától] cselekedett.

Rabbi Mani Sábból és Rabbi Jehósua Szichninből Rabbi Lévi nevében: Áron fiai négy olyan dolgot követtek el, amely miatt halálbüntetés jár: *kéz-* és *lábmosás nélkül* mentek [a Szentélybe], amiért halál jár: „a Gyülekezet Sátrába jőve mosakodjanak vízzel, hogy ne haljanak meg" (Kiv 30,20); *nem voltak* [teljesen] *felöltözve,* mondván: „és legyenek azok

201 Galileai város, melyhez az említett falu „túl" közel volt.

Áronon és az ő fiain, a mikor bemennek a gyülekezet sátorába, vagy a mikor az oltárhoz járulnak..., hogy bűnt ne vigyenek oda, és meg ne haljanak" (Kiv 28,43). Milyen [ruhadarab] hiányzott? Rabbi Lévi szerint a kabát, mert ez kapcsolatos a halálbüntetéssel: „és legyen az Áronon [a kabát], amikor szolgál, hogy hallják annak csengését, hogy meg ne haljon" (Kiv 28,35);[202] *nem voltak fiaik,* ez is a halálbüntetéssel kapcsolatos: „Nádáv és Ávihu meghalt, mikor idegen tűzzel áldoztak az Örökkévaló előtt, fiaik pedig nem voltak nékik" (Szám 3,4); *ittasan léptek a szentélybe:* „bort és szeszes italt ne igyatok te és a te fiaid veled, mikor bementek a Gyülekezet Sátrába, hogy meg ne haljatok" (Lev 10,9).

Ábá Hánin szerint nőtlenek voltak, mivel az Írás azt mondja: [Amikor Áron bemegy a Szentélybe] „engeszteljen magáért és házáért" (Lev 16,6). A „háza" nem más, mint a feleség. Rabbi Lévi szerint beképzeltek voltak, és ezt mondták: hol találunk magunknak megfelelő asszonyt?! Számos „elhagyott" feleség várt rájuk, de ők csak ezt mondogatták: apánk testvére király [Mózes], apánk főpap, anyánk testvére fejedelem, mi pedig a főpap [örökösei] vagyunk, milyen nő lenne nekünk megfelelő? Rabbi Menáhma Rabbi Jehosua bar Nehémijá nevében róluk mondta Dávid: „ifjait tűz emésztette meg, és szüzei nem énekeltettek meg" (Zsolt 78,63). Miért emésztette meg a tűz ifjait [Áron két fiát]? Azért, mert a szüzek nem énekeltettek.[203]

„És monda Mózesnek: „Jöjj fel az Örökkévalóhoz te és Áron, Nádáv és Ávihu" (Kiv 24,1). Ez arra tanít, hogy Mózes és Áron elöl mentek, mögöttük Nádáv és Ávihu, és utánuk az egész nép. És közben ezt mondogatták: mikor hal már meg

202 A főpap kabátja szélén harangocskák lógtak.
203 Nem remélhették, hogy a két Áron fiú feleségül veszi őket.

ez a két öreg, hogy végre mi vezethessük a népet? Rabbi Judán Rabbi Avo nevében azt mondta: mindketten fennhangon, egymásnak mondták. Rabbi Pinhász szerint csak gondolták. Rabbi Beráchjá szerint a Szent, áldott legyen, azt mondta nekik „ne örvendj a holnapnak, mert nem tudod, mit hoz a nap" (Péld 27,1). [A következő napon] rengeteg csikó pusztult el és szőnyeg lett belőlük az anyjuk hátán.[204]

Izrael nemeseit[205] nem bántotta, „Izrael fiainak választottjaira nem emelte a kezét. Jóllehet, látták az Istent, mindazonáltal ettek és ittak" (Kiv 24,11). Rabbi Pinhász szerint ebből látszik, hogy megérdemelték volna, hogy bántsák őket. Rabbi Hosájá mondta: süteményt is vittek a Szinájba! Írva van: „látták az Istent, eközben ettek és ittak". Úgy bámultak[206] az Isten jelenlétére, mint aki evés-ivás közben a társára néz. Rabbi Johánán szerint a bámulás, akár evés: a „királynak arca fényében élet van; jóakarata olyan, mint a tavaszi eső fellege" (Péld 16,15). Rabbi Tánhumá szerint ez arra tanít, hogy ott álltak, és közömbösen bámulták a Sechinát.

A Szihnin-beli Rabbi Jehosua Rabbi Lévi nevében azt mondta: Mózes azonban nem ezt tette, [nem bámulta] a Sechinát, hanem „eltakarta Mózes az arcát, mert félt az Istenre tekinteni" (Kiv 3,6). Mózes félelmének következtében [Izrael fiai] „féltek közelíteni hozzá" (Kiv 34,30). Arca elfedésének jutalmaképp: „az Örökkévaló hasonlatosságát látja" (Szám 12,8). Mivel „eltakarta az arcát", jutalomképp „az ő arcának bőre sugárzott" (Kiv 34,30). Nádáv és Ávihu csak „bámulták" a Sechinát, de nem gyönyörködtek benne.

204 Hátaslovon lévő takaró.
205 A törzsek vezetőit (Áron fiaival ellentétben).
206 זנו עיניהם bámultak, „tápláltak szemeiket".

Szentek legyetek
(héb. kedosim)

Ember, sőt az egész nép is lehet szent. „Szentnek lenni" nem egyszerű kívánalom. Lássunk egy sort a szentség kívánalmaiból, a hagyományos értelmezéssel *(zárójelben): „Ne járj rágalmazóként a néped között (ne terjessz rágalmat); ne nézd felebarátod vérét (amint meghal és te megmenthetnéd),* én *vagyok az* Örökkévaló *(Lev 19,16). Van a szentségnek olyan kívánalma is, mely csak az* Ígéret *Földjére vonatkozik. Például a fák gyümölcsével kapcsolatban: „Mikor bejöttök az országba* és *akármilyen gyümölcsfát* ültettek, *három esztendeig legyen az körülmetéletlen,*[207] *meg ne egyétek" (Lev 19,23).*

„Szentek legyetek" heti szakasz, 7. fejezet

„Mikor bejöttök az országba és akármilyen gyümölcsfát ültettek". Ezzel az Írás [ezt akarta mondani]: „Most nem olyan vagyok a nép maradékához, mint az első napokban, így szól a Seregek Ura. Mert a vetés békében van, a szőlőtő megadja gyümölcsét, a föld is megadja termését, az ég harmatot ad, és örökössé teszem e nép maradékát" (Zak 8,11–12).

Mit jelent az, hogy „most nem olyan vagyok, mint az első napokban"? Mivel Izrael kivonult Egyiptomból, és a sivatagban bolyongott, a Szent, áldott legyen, [jutalomképpen] lehozta nekik a mannát és a fürjet, és vizet fakasztott a kútból, és minden törzs külön vízcsatornát épített magának, melybe fügefát és gránátalmát ültetett, mely egy nap alatt gyümölcsöt hozott, hasonlóan a teremtésbeli időkhöz: „gyümölcstermő fát csinált, gyümölcsöt a neme szerint" (Ter 1,11). Mikor Ádám vétkezett, gabonát vetett, melyből tüske és bogáncs hajtott ki. Mit szól az Írás arról, amikor a [csodás] kút is kiszáradt? „Ez nem vetésnek való hely, se fügének, se szőlőnek, se gránátalmának". De miért? „És inni való víz sincsen" (Szám 20,5).

207 Az *orlá* (szó szerint körülmetéletlenség) a gyümölcsfára is vonatkozik, itt persze átvitt értelemben.

קדושים

A Szent, áldott legyen, így szólt Mózesnek: mondd meg Izraelnek, mikor bementek az országba, minden jót visszaadok nektek: „Mert az Örökkévaló, a te Istened jó országba visz be téged; bővizű patakoknak, forrásoknak és mély vizeknek országába, melyek a völgyekben és a hegyeken fakadnak. A búza, árpa, szőlő, füge és gránátalma országa ez, az olíva és a méz földje. Ország, melyben nem szegénységben eszed kenyered, és ahol semmiben sem szűkölködsz, ország, melynek köve vas, és melynek hegyeiből rezet vághatsz" (MTörv 8,79). Az országba érkezésük után, vétkezni kezdett a nép: „bejöttetek és megfertőztétek az országomat" (Jer 2,7), és [az ország] nem termett jó gyümölcsöt. Azért se, mivel nem tartották be a zsengék törvényét.[208] Sok búzát vetettek, de keveset arattak. A jövőben nem ezt teszi a Szent, áldott legyen [hanem jó lesz hozzájuk]: „Most nem olyan vagyok a nép maradékához, mint az első napokban, így szól a Seregek Ura. Mert a vetés békében van, a szőlőtő megadja gyümölcsét, a föld is megadja termését".

208 Az első kalászból (zsengék – héb. *bikurim*) áldozatot kell vinni Jeruzsálembe.

Szólj a papoknak

(héb. emor)

A gyász, a halott érintése és *a halottal járó bármilyen tevékenység (szállítás, mosdatás, temetés stb.) rituális tisztátalanság forrása*[209], és *a kohén (pap) számára komoly elővigyázatosságot követel: „Szólt az* Úr *Mózesnek: Szólj a papoknak,* Áron *fiainak,* és *mondd meg nékik: (senki) ne legyen tisztátalan a halottól az ő népe között; kivéve a legközelebbi vérrokonát (Rasi: jegyesét vagy feleségét), anyját, atyját, fiát, leányát* és *fiútestvérét, vagy a hozzá legközelebb* álló *hajadon leánytestvérét, aki még nem ment férjhez: (ezektől) tisztátalanná válhat" (Lev 21,1–3). Ezenkívül a főpapot* és *a szolgáló papot számos parancsolat köti, például csak szűz lányt vehet feleségül, nem köthet házasságot elvált asszonnyal,* özveggyel, *prostituálttal, tiltott házasságból született nővel stb.*

„Szólj a papoknak" heti szakasz, 4. és 20. fejezet

„A [fő]pap, aki nagyobb a testvéreinél" (Lev 21,10).[210] Miért hívják „főpap"-nak [héb. *kohén gádol,* szó szerint: nagy pap, legnagyobb pap]? Mert öt dologban „nagy": szépségben, erőben, gazdagságban, bölcsességben és az évek számában. *Szépség:* hogy paptársainál szebb legyen; *erő:* kitűnjön erejével. Emlékezz, ahogy Áron[211] egymaga „lendítette meg" a lévitákat, huszonkétezret egy nap alatt. Hogyan lendítette őket? Elővezette, a levegőbe emelte, majd lerakta őket, tény, hogy nagyon erős volt; és *a gazdagság?* Ha nem volt gazdag, a többi pap azzá tette.

Történet Pinhászról, a kővágóról, akit kineveztek főpapnak. Kohanita testvérei mind eljöttek oda, ahol követ fejtett, és az előtte lévő vágatot megtöltötték aranydinárokkal.

209 A halott érintése által kiváltott tisztátalanság minden tisztátalanság közül a fő helyen áll (héb. *avi avot hátumáá*).

210 Vagyis a szolgáló papoknál.

211 Áron főpap a szolgáló lévitákat a beavatásukkor a levegőbe lendítette.

אמור

„A [fő]pap, aki nagyobb a testvéreinél" (Lev 21,10). Honnan tudjuk, hogy ha a pap nem elég nagy, a társai naggyá teszik? Onnan, hogy ez nemcsak a főpapra, hanem a királyra is vonatkozik.

Dávid, mikor meg akart küzdeni a filiszteus Góliáttal, azt mondta neki Saul: „Nem küzdhetsz meg ezzel a filiszteussal, mert még túl fiatal vagy, az pedig [Góliát] gyerekkora óta harcos" (1Sám 17,33). *Dávid* így felelt: „A te szolgád atyja pásztora volt, és jött az oroszlán a medvével, és bárányt ragadtak el a nyájból, én utánamentem és leütöttem, a fogai közül kimentettem, de nekem támadt, megragadtam a pofáját, és agyonütöttem. A te szolgád megölte az oroszlánt és a medvét, és ez a pogány [körülmetéletlen] filiszteus csak egy ezek közül" (1Sám 17,34–36). Ekkor ezt kérdezte *Saul:* ki mondta neked, hogy te le tudod győzni? *Dávid* ezt válaszolta: „Az Örökkévaló, aki megmentett az oroszlántól és a medvétől, a filiszteus kezétől is megment" (1Sám 17,37).

„És Saul felöltöztette Dávidot [saját] harci ruhájába". (1Sám 17,38). Pedig ezt írták Saulról: „a vállától magasabb volt az egész népnél" (1Sám 9,2). Miközben öltöztette, látta hogy a ruha egyáltalán nem bő rajta, és ekkor ferde szemmel nézett rá. *Dávid* látta hogy Saul elsápad, és így szólt: „Nem tudok ebben mozogni, soha nem próbáltam, és levette magáról [a harci ruhát]" (1Sám 17,39). Ebből azt tanuljuk, hogy ha alacsony emberből király lesz, a termete megnő. Miért? Azáltal, hogy felkenik a királyt [vagy a papot], minden társánál kiválóbb lesz. Ezt mondta *Dávid:* boldog vagyok az olajtól, mellyel felkentek, és hozzátette: „ezért örül az én szívem és örvendez a lelkem; testem is biztonságban lakozik" (Zsolt 16,9).

אמור

„És az első napon vegyétek a szép fának gyümölcsét, a pálmafa ágait, sűrű levelű fa lombját, és a patak mellett való fűzgallyakat" (Lev 23,40). Salamon királyról azt tartják, hogy „bölcsebb volt minden embernél" (1Kir 4,31). Mindent félretett, csak hogy e „négy [növény]fajtán"[212] gondolkozzon. És így szólt: „[közülük] három csodálatos, de a negyediket nem ismerem" (Péld 30,18). A „luláv"-ról ily módon elmélkedett Salamon király: Ha azt mondod: „a szép fa gyümölcsét", honnan tudod, hogy [a szép fa gyümölcse] éppen az „etrog", hisz minden fa terem gyümölcsöt?

Először a kezébe veszi a datolyapálma levelét [a pálmafaágat, mely még „zárt"]: ez a luláv. Majd hozzátesz egy fűzfaágat. De ki mondta neked, hogy a harmadik a mirtusz? Az Írás, mely így szól: „menjetek ki a hegyre és hozzatok olíva- és vadolajfa-leveleket és mirtuszleveleket és pálmafaágakat és fűzfaleveleket, hogy ünnepelhessétek a Szukot [ünnepét]" (Neh 8,15).[213] De „négy"-ről [azt, hogy miért éppen négyet választottak az ünnepi rituáléhoz], nem tudtatok. Ezt egy másik helyen találjuk: „hárman vannak, kiknek nagy a léptük és négyen, kik jó gyaloglók" (Péld 30,29). A négy jó gyalogló, a lulávban szereplő három zöld ág és a negyedik az etrog, avagy egész Izrael, amely Szukot ünnepe előtt lót-fut, hogy áldhassa az Örökkévalót, és a bűneire bűnbocsánatot nyerjen. Mint a „jó gyalogló".

212 Szukot ünnepén használatos négyfajta növény; a szép fa gyümölcse, amint a midrás kifejti, a sárga színű etrog (citron), a sűrű levelű fa lombja pedig a mirtusz (héberül: *hádász*) a *luláv* a datolyapálma ága, mely még nem nyílt ki, ugyancsak lulávnak nevezik a háromfajta zöld ág együttesét: pálma, fűz, mirtusz, melyhez járul a (szép fa) gyümölcse, az etrog (citron).

213 Nehémija könyvéből vett idézettel igazolja a „négy fajta" közül a harmadik nevét: ez a mirtusz.

אמור

A luláv megnő, felmagasodik a Szent, áldott legyen, előtt: „Négy kis földi dolog, de rendkívül bölcs" (Péld 30,24). Ez a „négy fajta" jellemzője. Kicsi és bölcs, de a Szent, áldott legyen, szemében „nagy". Bölcs, mert bölcsességről és igazságról és szeretetről tesz tanúságot az előtt, aki a szavával világot teremtett. Ki magyarázta meg nekünk, hogy a „négy fajta", az etrog, a pálmafaág, a mirtusz és a fűz együttese? A bölcs, kinek példabeszédeiben írva van: „négy kis földi dolog, de rendkívül bölcs".

Szináj hegyén
(héb. behár)

A termőföld „szombatja" a hetedik esztendő, melyben a föld pihen: ez a szombat év *(héb.* smitá*), és hétszer hét esztendő után következik a jubileumi* év *(héb.* jovél*), melyben az eladott birtok mindenképpen „visszatér" az eredeti tulajdonoshoz, a Józsua idejében történt földosztás szerint. De mi történik akkor, ha valaki megszorultságában eladja a saját birtokát, és azt vissza szeretné kapni a jubileumi* év *előtt? „Ha elszegényedik a te atyádfia,* és *elad valamit az ő birtokából, akkor* álljon *elő az ő visszaváltója, aki rokona,* és *váltsa ki, amit eladott az ő atyjafia. Ha pedig nincs valakinek kiváltó rokona, de maga tesz szert annyira, hogy elege van annak megváltásához: Számlálja meg az eladása* óta *eltelt esztendőket, a felül lévőt pedig térítse meg annak, a kinek eladta volt,* és újra övé *legyen az ő birtoka. Ha pedig nincsen módjában, hogy visszatérithesse annak, akkor maradjon az ő eladott birtoka annál, aki megvette azt, a jubileum esztendejéig: a jubileum esztendejében pedig szabaduljon fel,* és újra övé *legyen az ő birtoka" (Lev 25,25–28). A következő midrás a szegénység és a megváltás kapcsolatáról szól majd,* és érzékelteti *a megváltás különféle példáit.*

„Szináj hegyén" heti szakasz, 3. fejezet

„Ha elszegényedik a te atyádfia, és elad valamit az ő birtokából, akkor álljon elő az ő visszaváltója, aki rokona". Ki ez a visszaváltó? Én vagyok a Megváltó,[214] amint írva van: „Ezt mondja a Seregek Ura: megnyomoríttattak Izrael fiai és Júda fiai együtt és mindnyájan, akik fogságra vitték őket, és [rabságban] tartották őket, nem akarják őket elbocsátani. De az ő Megváltójuk erős, a Seregek Ura az ő neve, bizonnyal felveszi az ő perüket, hogy megnyugtassa e földet, és Babilon lakóit megrettentse" (Jer 50,33–34).

214 A midrás többféle megváltóról és megváltásról szól, de közbelépésüket megelőzi az „elszegényedés".

בהר

A szegénynek hét neve[215] van. „Ha elszegényedik a te atyádfia". Így szól az Írás: „számtalanszor megmentette őket, de ők felháborították szándékaikkal és mélyre süllyedtek bűneikben" (Zsolt 106,43). A Bírák korában Izrael fiai a bálványoknak hódoltak, és a népek között rabszolgasorba süllyedtek: „És gonoszul cselekedtek az Izrael fiai az Örökkévaló szemei előtt, és elfeledkeztek az Örökkévalóról, az ő Istenükről, és a Bááloknak és Áseráknak[216] szolgáltak. Ezért felgerjedt az Örökkévaló haragja Izrael ellen, és Kusán kezébe adta őket" (Bír 3,7–8). Mit tettek? „Az Örökkévalóhoz kiáltottak az Izrael fiai, és az Örökkévaló szabadítót támasztott az Izrael fiainak, aki megszabadította őket: Otniélt, Kénáz fiát" (Bír 3,9). Azonnal megtértek és megváltattak. Egy másik alkalommal is így történt: „Izrael fiai ismét gonoszul cselekedtek az Örökkévaló szemei előtt, és megerősítette az Örökkévaló Eglont, Moáb királyát Izrael ellen". Ekkor Izrael fiai azonnal bűnbocsánatot kértek és az „Örökkévaló megváltót támasztott nékik: Ehudot, Géra fiát, aki Jemininek volt a fia" (Bír 3,12–15). És megváltattak általa. „Számtalanszor megmentette őket, de ők mélyre süllyedtek bűneikben". Mit jelent az, hogy „mélyre süllyedtek bűneikben"? Azt, hogy elszegényedtek a [szomszéd] népekhez képest: „Izrael igen megnyomorodott a Midiániták miatt" (Bír 6,6). Mi az, hogy Izrael elnyomorodott? Rabbi Jichák és Rabbi Lévi, az egyik így magyarázta: a jó cselekedeteiknek szűkében voltak. A másik: még déli áldozatra sem telt nekik. Mert erről szól: „Hogyha pedig szegény és nincs módja [azokhoz]..." (Lev 14,21). Tehát a „mélyre süllyedtek" azt jelenti, hogy elszegényedtek.

215 Hét kifejezés a szegénységre: héb. *áni, rás, techachim, miszkén, mách, evjon, dál* az ismételten használt „mách" kifejezés a mélyre süllyedésre, az erkölcsi elszegényedésre vonatkozik.
216 Báál, Áserá: bálványok nevei.

בְּהֻקֹּתַי

„És Boáz evett és ivott,[217] *és vidám lett az ő szíve. És elment, hogy lefeküdjék a garmada szélén; és [Ruth] oda jött halkan"* (Ruth 3,7). Mi az, hogy halkan? Ahogy mondja: ruhájába burkolózva.[218] „És történt pedig éjféltájban, hogy felrettent a férfiú, és valami megragadta őt, mert lám, asszony fekszik a lábainál" (Ruth 3,8). Mi az, hogy „megragadta"?[219] Ugyanaz [a kifejezés] szerepel Sámson történetében: „Sámson megragadta a két oszlopot" (Bír 16,29). Ekkor a cádik Boáz kiabálni kezdett, és Ruth kezeivel megragadta. *Boáz* azt kérdezte: Ki vagy te? *Ruth* így válaszolt: Ruth vagyok, a te szolgálód (rokonod is). Mit keresel itt? *(Ruth):* a Tóra szavának engedelmeskedni jöttem, ahol írva van: „ha elszegényedik a te atyádfia, és elad valamit az ő birtokából". Tartsd be a Tóra parancsolatát. *(Boáz):* mivel a Tóra miatt jöttél, „ezen az éjszakán hálj itt, és reggel, ha megvált téged jó (héb. *tov*): váltson meg; [Volt Boáznak egy idősebb testvére, akinek a neve Tov, melynek jelentése: „Jó"], ha pedig nem akar téged megváltani, akkor én váltalak meg."[220]

217 A földbirtok „megváltásáról" Ruth könyvében értesülünk.

218 A „Halkan" héberül: *bál'át,* a szó rokon értelme: „burkolózva", vagyis: *lotá.*

219 A régi magyar fordításban szereplő „odafordult" nem felel meg a midrási magyarázatnak.

220 A megváltás Noémi birtokára vonatkozik, melyet Noémi elszegényedése miatt kényszerül áruba bocsátani (Ruth Noémi fiának özvegye).

Ha az én rendeléseim szerint jártok

(héb. behukotáj)

Csodálatos ígéret, *mintha az* Édenkertből *való kiűzetés komor képére végre fény derülne: „Ha az* én *rendeléseim szerint jártok, és az* én *parancsolataimat megtartjátok, és azokat megcselekszitek, esőt adok néktek idejében, és a föld megadja az ő termését, a mező fája is megtermi gyümölcsét. És a ti cséplésetek ott éri a szüretet, és a szüret ott éri a vetést, és elégségig ehetitek kenyereteket, és bátorságosan lakhattok a ti földeteken. Mert békességet adok azon a földön, hogy mikor lefeküdtök, senki fel ne rettentsen" (Lev 3–6). A midrás szerint Salamon királynak bölcsessége okán járt a béke, a gazdagság, de ha a törvényt (a „rendeléseket") is betartotta volna,* örök életű *lehetett volna.*

„Ha az én rendeléseim szerint jártok" heti szakasz, 1. és 2. fejezet

„Ha az én rendeléseim". Ezt mondja az Írás: „hát nincsenek-e meghatározva a napjai, a hónapjai számát is tudod, megszabtad törvényeit, melyet nem hághat át" (Jób 14,5). Mit jelent az, hogy „nincsenek meghatározva napjai"? Mikor a Szent, áldott legyen, megteremtette a világot, minden egyes ember napjainak számát meghatározta: „és legyenek jelek és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőknek" (Ter 1,14). És kinek adta?[221] Izraelnek, mint írva van: „közli igéit Jákobbal, törvényeit s végzéseit Izraellel" (Zsolt 147,19).

„A hónapjai számát is tudod, megszabtad törvényeit, melyet nem hághat át". A Szent, áldott legyen, azt mondta Izraelnek: ha az én rendeléseim szerint jártok, a Sátán nem nyúl hozzátok. A szövegben így szerepel: „melyet nem hághat át". De ha nem tartjátok be törvényeimet [rendeléseimet], a Sátán bántalmazni fog benneteket: „ahányszor eljön, elragad titeket; mert minden reggel eljön, nappal és éjszaka; borzalom

221 Ünnepeket, napokat és esztendőket.

megértetni e tanítást" (Ésa 28,19). Ha betartod a rendeléseket, akkor nem jön [a Sátán]. Így szóltam Salamonnak, mikor a bölcsességet kutatta: „azt is, amit nem is kértél, megadtam neked, gazdagságot és dicsőséget" (1Kir 3,13). Ha a Tóra és törvényei szerint jársz el, a halál angyala se érinthet: „ha az útjaimon jársz, megőrizvén a végzéseimet és parancsolataimat, miképpen járt a te atyád, Dávid: meghosszabbítom életed idejét" (1Kir 3,14). Ha az első ember betartotta volna a törvényt, melyet adtam néki, soha nem halt volna meg. Erről szól az Írás: „Ha az én rendeléseim szerint jártok".

„Ha az én rendeléseim szerint jártok": „elveti őket az én Istenem, mert nem hallgattak reá, és bujdosókká lesznek a pogányok között" (Hosea 9,16). Így szólt a Szent, a neve áldott, azt mondtam, békességben lesztek: „És elplántálom őket az ő földjükbe; és nem szaggattatnak ki többé az ő földjükből, amelyet adtam nékik, azt mondja az Örökkévaló, a te Istened" (Ámos 9,15). De mikor? „Ha az én rendeléseim szerint jártok..., elégségig ehetitek kenyereteket". De nem így cselekedtetek „és alattomban oly dolgokat cselekedtek az Izrael fiai, amelyek ellenére voltak az Örökkévalónak" (2Kir 17,9). Ellenemre való dolgot cselekedtetek, én is olyasmit bocsátok rátok, mely a Tórában nem szerepel: „mindazt a betegséget és mindazt a csapást is, melyek nincsenek megírva e törvénynek könyvében, reád rakja az Örökkévaló, míglen kipusztulsz" (MTörv 28,61).

Mik azok a dolgok, melyek ellenemre voltak? Amint Ézsaiás mondta: „elhagyták az Örökkévalót, káromolák Izrael Szentjét" (Ésa 1,4). De ha lehet, ne úgy mondjátok „elhagyták", hanem „elhagytak engemet". Miért? Mivel a nevem: az Örökkévaló, „az Örökkévaló nagy irgalmasságú és igazságú" (Kiv 34,6). Gonoszságotokban engem kegyetlenné

tettetek, bennem a könyörületet kegyetlenségre változtattátok, ahogy írva van: „olyan volt az Örökkévaló, mint valami ellenség; elnyelte Izraelt" (Siral 2,5). És még azt is mondja [Ézsaiás]: ők pedig engedetlenek voltak és elszomorították Szentséges lelkét, és ő ellenségükké lett, hadakozott ellenük" (Ésa 63,10).

Szináj pusztájában
(héb. bámidbár)

Mózes negyedik könyve népszámlálással kezdődik: „Szólt az Örökkévaló *Mózesnek a Szináj pusztájában, a Gyülekezet Sátrában, a második hónapnak elsején, az Egyiptom földjéről való kijövetelük után a második esztendőben, mondván: vegyétek számba Izrael fiainak egész gyülekezetét, az ő nemzetségeik szerint, atyáiknak háznépe szerint, a neveknek száma szerint, minden férfiút föről före, húszesztendőstől fogva és feljebb, mindent, aki hadba mehet Izraelben; számláljátok meg* őket *a seregük szerint, te* és Áron*" (Szám 1,1–3).*

„Szináj pusztájában" heti szakasz, 6., 7. és 11 fejezet

„Szólt az Örökkévaló Mózesnek": boldog lehetsz Mózes, hatszázezren állnak [előtted], és itt állnak a kohaniták, a léviták[222] és az öregek is, de az Úr senki mással nem beszélt, csak veled: „szólt az Örökkévaló Mózesnek a Szináj pusztájában". És miért Szináj pusztájában? Erről azt tanították bölcseink: három módon [helyen] adták a Tórát: tűzben, vízben és a (Szináj) pusztában. *Tűzben:* „az egész Szináj hegy pedig füstölgött, mivelhogy leszállott arra az Örökkévaló tűzben és felment annak füstje, mint a kemencének füstje, és az egész hegy nagyon rengett" (Kiv 19,18). *Vízben:* „Ó, az Örökkévaló, mikor kijöttél Szeirből és kivonultál Edomból, rengett a föld, a menny csepegett, a felhőkből eső esett" (Bír 5,4). *Pusztában:* „Szólt az Örökkévaló Mózesnek a Szináj pusztájában".

És miért ebben a három „közegben" adta [a Tórát]? Hogy lásd, miként e három dolog minden létezőnek „ingyen" van, ugyanígy a Tóra, minden létező számára szabadon elérhető: „Ó mindnyájan, kik szomjúhoztok, jertek e vizekre, ti is, kiknek nincs pénzetek, jertek, vegyetek és egyetek, jertek, vegyetek pénz nélkül, ingyen, bort és tejet" (Ésa 55,1). És

222 A lévitákat nem számolták meg, a magyarázat szerint mentesek voltak az aranyborjú bűne alól.

במדבר

Szináj pusztájában? Miért a Szináj pusztájában? Mert aki nem képes olyan „nincstelenné" [anyagiatlanná] válni, mint a sivatag, a puszta, az a Tórát sem „vásárolhatja" meg.

„Szólt az Örökkévaló Mózesnek a Szináj pusztájában". [Szináj pusztájának – hegyének] hat neve volt: *az Isten hegye, a Básán hegye, a púpok hegye,*[223] *a kívánt hegy, a Hóreb hegye, a Szináj hegye. Isten hegye:* ahol az Isten törvénykezett, ahogy írva van: „és ezek a rendeletek" (Kiv 21,1); *Básán hegye:* ahova jön a Szent, áldott legyen;[224] *a púpok hegye:* mert [az Isten] formát adott a hegyeknek: „púpos vagy törpe, vagy kinek hibás a szeme..." (Lev 21,20);[225] *a kívánt hegy:* megkívánta ezt a helyet, hogy ott lakjon: „ezt a hegyet kívánta Isten lakóhelyéül" (Zsolt 68,16); *Hóreb hegye:* mert ott beszélt a kardról:[226] „halállal lakoljon a parázna férfi és a parázna nő" (Lev 20,10), vagy „halállal lakoljon a gyilkos" (Szám 35,16); *a Szináj hegye:* mert itt gyűlölte meg[227] a Szent, áldott legyen, a bálványimádókat, és itt szabta ki számukra az ítéletet „a nép és az ország, amely nem néked szolgál, elvész, és a népek mindenestől elpusztulnak" (Ésa 60,12). Rabbi Ábá Káhána fia, Rabbi Johánán nevében azt mondta: akik „mindenestül elpusztulnak", ott [a Szináj hegyén] lettek elítélve.

„Mindenki zászlajával, atyái házának jele szerint".[228] Erről ezt írja az Énekek Éneke: „ki az, aki úgy néz ki, mint a hajnal,

223 Héb. *hár hágávnunim.*
224 „Ahova jön": héb. *bá-sám* (úgy hangzik, mint Básán).
225 Akár az embereknek.
226 Ezekért a bűnökért kard általi halálbüntetés jár, a Hóreb írásmódja, akár a *herev* (kard).
227 A Szináj és a „gyűlöl" (héb. *szone*) hasonló hangzású szavak.
228 A Szináj-beli táborok felállásában a zászlókon színes jel volt (vagy csak egyszerűen szín), hogy meg lehessen különböztetni a törzseket.

במדבר

és [olyan] szép, mint a hold, tiszta, mint a nap és rettenetes, mint egy zászlós tábor[had]" (Én 6,10). Szent és nagy volt Izrael a zászlaival. A népek csodálkozva nézték és azt kérdezték: ki ez, aki úgy néz ki, mint a hajnal? És ezt mondták a népek: „térj meg, ó, Sulamit, térj meg, hogy nézzünk téged" (Én 7,1). Mit jelent az, hogy térj meg Sulamit? Légy velünk, gyere velünk, naggyá teszünk titeket, hercegek lesztek, uralkodók. „Térj meg, hogy nézzünk téged". A „nézz" azt jelenti, hogy uralkodj. Jitró azt mondta Mózesnek: „nézz ki az egész nép közül"[229] (Kiv 18,21).

Ekkor Izrael ezt kérdi: „mit néztek Sulamiton?" Mit adhat ez nékünk? Talán a „Máhánáimbeli táncot"? (Én 7,1). Tudtok ti adni nékünk olyan szépséget, melyet Istenünk adott, mikor a zászlaival felsorakozott a sivatagban Juda tábora, Rúben tábora, Efrájim tábora, Dán tábora? Ehhez hasonlót tudtok adni? „Mit néztek Sulamiton?"

Miközben bűnözünk, ő megbocsát nekünk: „a táborod szent volt" (MTörv 23,15). Mikor látta őket Bálám, a szemével el akarta őket pusztítani, de nem bánthatta őket: „és mikor felemelte Bálám az ő szemeit, látta Izraelt, amint letelepedett az ő nemzetségei szerint [látta a táborokat], és Istennek lelke volt ő rajta" (Szám 24,2). „Letelepedett az ő nemzetségei szerint" – ezek a zászlós törzsek, táborok. Azt mondta magának, ki bánthat ilyen válogatott embereket? Ebből is láttuk, hogy a zászlók nagyságot és dicsőséget sugároztak, és erről szól a „mindenki zászlajával, atyái házának jele szerint".

229 A teljes idézet: „És nézz ki magad az egész nép közül derék, istenfélő férfiakat, igazságos férfiakat, akik gyűlölik a haszonlesést, és tedd közöttük elöljárókká, ezredesekké, századosokká, ötvenedesekké és tizedesekké."

Számold meg Kehát fiait

(héb. nászo)

A népszámlálás befejeztével az izraeliták tábora útra *kész. Mózes előírásai szerint „becsomagolják" a Gyülekezet Sátrának minden kellékét, még az oltárt is. Ebben a feladatban mindenkinek megvan a kijelölt helye. A sátor takaróiért például Gerson fiai a felelősek. A „Nászo" törvényekkel is foglalkozik, köztük a házasságtörő asszony esete: „szól aztán az* Örökkévaló *Mózesnek, mondván: Szólj Izrael fiainak,* és *mondd meg nékik: Ha vétkezik valakinek a felesége,* és *hűtlenné válik iránta;* és *hál valaki ő vele közösülve,* és *az ő férje előtt titok marad,* és *elrejtetik, hogy ő megfertőztetett, bizonyság pedig nincs ellene, sem bűnön nem kapták; de felgerjed ő benne a féltékenység lelke,* és *féltékenykedik a feleségére, mivelhogy az megfertőztetett; vagy felgerjed ő benne a féltékenység lelke,* és *féltékenykedik a feleségére, jóllehet az meg nem fertőztetett" (Szám 5,11–14). A midrás részletesen leírja a „hűtlen asszony" (héb.* isá szotá*) vizsgálatát.*

„Számold meg Kehát fiait" heti szakasz, 1. fejezet

„Ha vétkezik valakinek a felesége". Mesterünk kérdi: ha valaki féltékeny a feleségére, miként cselekedjen? A bölcsek a következőképpen határoztak: ha féltékeny a feleségére,[230] felkíséri őt a Jeruzsálemi Nagy Törvényszékhez [héb. *Bet-Din há-Gádol*], ahol figyelmeztetik az asszonyt, ahogy a főben járó bűnök tanúinál szokásos. Ezután elviszik őt a Szentély keleti kapujához, a Nikanor kapuhoz,[231] ahol az asszonyok szülés után és a bőrbetegek tisztulnak, valamint a házasságtörő asszonyt „itatják".

A kohén megtölt egy cserépedényt fél log [fél liter] vízzel, melyet a mosóedényből vesz. Ezután bemegy a csarnokba, és ott jobbra fordul. Itt talál egy 1 × 1 könyöknyi [40 × 40 cm] nagyságú benyílót, melyben márványedény, ehhez kanál,

230 A házasságtörés esete vagy gyanúja áll fenn.

231 A Nikanor kapu a Szentély női udvarát köti össze az előcsarnokkal.

mellyel az edény aljáról hamut vesz. A hamut a cserépedényben lévő vízhez keveri, ahogy írva van: „az oltár padlójából való hamuból [végy a vízhez]". Ezután a kohén megírja az esküt:[232] „ha nem hált veled senki, és ha el nem hajoltál tisztátalanságra a te férjed mellett, tisztulj meg ettől az átokhozó keserűvíztől" (Szám 5,19). A kohén a továbbiakban ezt írja: „ha pedig hűtlen voltál, és más férfival közösültél, tegyen tégedet az Örökkévaló átokká, és eskü és fogadalom [példájává] a te néped között, megfonnyasztva az Örökkévaló a tomporodat, és a hasadat dagadttá tévén".

Erről mondta Salamon: „Mikor vétkezik valaki felebarátja ellen, és esküre köteleztetik, hogy megesküdjék, és ő ide jő, megesküszik az oltár előtt ebben a házban: Te hallgasd meg a mennyekből, és vidd véghez, és tégy igazat a te szolgáid között, kárhoztatván az istentelent, hogy fején teljék, amit keresett; és az igaznak igazat adva, megfizetvén néki az ő igazsága szerint" (1Kir 8,31–32).

Ha [az asszony] valóban hűtlen volt, még be se fejezi az italt, megzöldül az arca, a szeme kidülled, az erei megduzzadnak, és ekkor a kohén felkiált: vigyék ki innen, vigyék ki innen, még beszennyezi a csarnokot! Ahogy a víz próbára teszi az asszonyt, ugyanúgy próbára teszi a [csábító] férfit. Ahogy írva van: [és jött a víz]. A hűtlen asszony mostantól kezdve, ahogy a férje számára tiltott, ugyanúgy tiltott az idegen férfinak is, akivel hált. Mert tisztátalan.

És mi van akkor, ha megissza a vizet, és tisztának bizonyul? Ha addig meddő volt, ezután teherbe esik! Ha eddig nehéz szülései voltak, ettől kezdve könnyen szül. Ha eddig csúnya gyermeket szült, szépeket szül ezután, ha alacsonyakat szült,

232 Az eskü szövegét (a tintát) lemossák a cserépedény vizében.

magasat szül, ha feketéket szült, világos bőrűt szül ezután, ha lánygyermeket szült, fia lesz ezután. Az asszony megtisztul és termékeny lesz. A Szent, áldott legyen, azt mondta Mózesnek: vedd figyelembe a hűtlen asszony eseténél, hogy a [próbára tett] asszony ismerje a papot [tudja a nevét], aki eljár ellene, és a pap is tudja, kiről van szó. Ha (az asszony) érdemeket szerzett,[233] elhalaszthatják a keserű ital büntetését. Egy évre, két évre, akár három évre. Rabbi Simon szerint semmilyen érdem nem odázhatja el a keserűvíz próbáját, mert ha mindenkinek elodázod a büntetést, ezzel a tiszta asszonyok rossz hírét kelted, akik már átestek ezen a próbán. Rabbi Meir szerint az (asszonyi) érdem bármikor elodázhatja a keserűvíz próbáját, mert ha vétkezett (a büntetés úgyis eléri): meddő marad, elszárad, és ugyanabban a betegségben meghal.

„Hat (dolgot) gyűlöl az Örökkévaló, és hét [dolog] utálat az ő lelkének" (Péld 6,16). Rabbi Joszi Háglili szerint a hűtlen asszonyhoz hét dolog fűződik: *a magasan hordott tekintet,* amint a hűtlen asszony idegen férfira emeli a tekintetét. „Mivel Cion leányai felfuvalkodtak, és felemelt nyakkal járnak, szemeikkel pillognak" (Ésa 3,16); *a hazug nyelv,* paráználkodik egy férfival, akitől teherbe esik, és férjének azt hazudja, hogy a gyerek tőle van; *kezek,* melyek tiszta vért ontanak. A parázna férfi úgy lép be [azzal a gondolattal] a hűtlen asszonyhoz, hogy ha rajtakapják, megöli a férjet, vagy ő maga elpusztul; *gonosz tervekkel játszó szív,* a parázna nő és férfi szíve csak gonosz terveket forral, és várják a pillanatot, mikor, melyik nap, melyik órában…; *a gonosz tett elé futó lábak,* sietnek a vétket elkövetni; *hazugságot lehelő hamis tanú* (Péld 6,19): ha elfogják őket, hazudnak és eskü-

233 Asszonyi érdemek: pl. leány korában apja Tórára tanította, vagy hagyományhű módon neveli gyermekeit.

נשא

döznek, mondván, együtt beszélgettünk egyéb dolgokról; *a testvérek között viszályt kelt,* mivel Izraelben mindenki testvér és barát: „testvéreimért és barátaimért" (Zsolt 122,8). Aki a testvérek között viszályt kelt: aki felebarátja feleségével paráználkodik, a férj meggyűlöli, de a parázna férfi se tud többé a szemébe nézni. Ez az asszony hűtlenségének hét súlyos következménye.

Mikor meggyújtod a mécseseket

(héb. beháálotechá)

A Frigysátor (Ohel Moed) munkálatainak megkoronázása az a pillanat, amikor Áron *meggyújtja a mécseseket: „beszélj* Áronhoz, *és mondd meg néki, mikor meggyújtod a mécseseket, hét mécses fog világítani, a menóra előtt" (Szám 8,2). A régi magyar fordítás* így *szól: „felrakja" a mécseseket, azonban a héber „hálá" a meggyújtásra vonatkozik, a mécses magasba csapó lángjára. Rasi azt mondja, hogy a mécsesek meggyújtása azért követi a törzsi fejedelmek oltáravatási szertartását („Názo" fejezet), mert* Áronnak *fájt, hogy (ő és a többi lévita) nem sorakozhatott fel együtt a fejedelmekkel. Rasi a Midrás Tánhumából idéz: „az Isten* így *szólt* Áronhoz, *az életedre! Te kiválóbb dolgot fogsz cselekedni, te fogod előkészíteni és meggyújtani a menóra mécseseit".*

„Mikor meggyújtod a mécseseket" heti szakasz, 5. fejezet

„Mikor meggyújtod a mécseseket". Miről ír [a Tóra] az előző fejezetben? „És áldoztak a fejedelmek" (Szám 7,10). Ezt mindjárt követi: „beszélj Áronhoz, és mondd meg néki, mikor meggyújtod a mécseseket". Ezzel azt mondja: „akik Őt félik, nincs fogyatkozásuk" (Zsolt 34,9). Az előző fejezetben írják, hogy tizenegy törzs áldozott, de a Lévi törzse nem áldozott. Efrájim és a többi fejedelem áldozott, a léviták fejedelme nem. És ki a léviták fejedelme? Áron, ahogy mondták: „Áron nevét írd fel Lévi pálcájára" (Szám 17,18).

De mivel Áron nem áldoz(hat)ott a fejedelmekkel, így szólt: jaj nekem, talán nem vagyok méltó a Lévi törzséhez? A Szent, áldott legyen, hozzáküldte Mózest, mondván, szólj Áronnak, hogy ne féljen, mert nagy dologgal bízom meg: „beszélj Áronhoz, és mondd meg néki, mikor meggyújtod a mécseseket...". És az áldozatok? [Csak] addig lesznek, amíg a Szentély fennáll, de a mécses örökké lobogni fog a menóra előtt. De az áldás,[234] mellyel fiaimat megáldod, soha nem szűnik meg.

234 Kohén áldás (papi áldás), amelyet felemelt kezekkel mondanak.

„Hét mécses fog világítani, a menóra előtt”. Miért a menóra „előtt” és nem a menórán? Hogy ne csúfolják meg a menórát! Amint írva van: „Azok, kik csúfolják a szerény kezdetek napját,[235] örülni fognak, mikor meglátják Zerubável kezében a függőónt. E hét láng az Örökkévaló szeme, mely átpillantja az egész földet” (Zak 4,10).

Ez a menóra. És mi ez a „hét”? Hét mécses, a hét csillagnak megfelelően, melyek „átfésülik az eget”, „jönnek-mennek” az égen, és én a kedvem lelem bennük, és ti nem szégyenkeztek [a menóra] előtt. Erről írják: a hét mécses a menóra előtt[236] világít.

Talán arra gondolsz, hogy neki [Istennek] szüksége van a fényére? Lásd, mit írnak a Szentély ablakairól! „Zárt ablakok voltak a cellák és az ajtótér felé” (Ez 40,16). Nem egyszerűen „ablak”, hanem olyan ablak, mely kívül széles és belül keskeny, hogy a belső térből távol tartsa a fényt. Rabbi Beráchjá há-Kohén azt mondta: ez a fény az égi tűzjelenség[237] története, mely megmutatkozván elkápráztatja az egész világot: „és az állatok képe a fáklya módján izzó parázs…” (Ez 1,13). Én [a jelenség] elkápráztatom az egész világot, és épp nekem lenne szükségem a [menóra] fényére? Talán azért, hogy felemeljelek benneteket.

Rabbi Hániná azt mondta, a Szent, áldott legyen, szerint a szemünkben van fekete és fehér, de nem a szemfehérrel látunk, hanem a szem feketéjével. A Szent, áldott legyen, mindenestül fény. Minek lenne szüksége a fényre? „A menóra előtt”. A mécsest [a menóra mécseseit] hús-vér ember gyújtja meg egy égő mécsesről. Vajon a sötétséggel is képes mécsest gyújtani? A Szent, áldott legyen, a sötétségből is fényt gyújt: „és sötétség volt a mélység felett” (Ter 1,2). És mi történt ezután? „És mondta az Isten: legyen fény”. Ezt mondta a Szent, áldott legyen: fényt teremtettem a sötétségből, szükségem van a mécsesetek fényére? Akkor miért mondtam nektek? Azt akarom, hogy te [is] gyújts fényt,[238] ez legyen az „örök mécses” (Kiv 27,20).

235 A Szentély újjáépítésének kezdetén, mikor még csak az alapzatot látták, sírtak a papok; Zerubável vezette a babilóniai visszatérők első csoportját.
236 A mécsest tartó kehely előrenyúlik a menóra szárához képest.
237 Ezékiel híres látomása (Ez 1,1–3;27).
238 Számodra, saját magadnak; előlegezi a Rambam véleményét a szentélybeli áldozatokról (A tévelygők útmutatója).

Küldjél magadnak embereket

(héb. sláh lechá ánásim)

„Küldjél magadnak embereket, hogy kikémleljék Kánaán földjét, melyet Izrael fiainak szántam" (Szám 13,1). Rási magyarázatában a Midrás Tánhumát idézi: „miért kapcsolódik Mirjám esete a »kémek« fejezetéhez? Azért, mert Mirjámot testvére (Mózes) rágalmazásáért (leprával) büntették, és azok a gonosz emberek, akik ennek tanúi voltak, ebből semmit nem tanultak". A tizenkét kém is, midőn Kánaánból visszatér, megrágalmazza az Ígéret *Földjét, „rossz hírét" kelti. A rágalmazás bűne alól csak két ember, Józsué* és *Káleb maradt mentes,* ők *el is jutottak a Kánaánba.*

„Küldjél magadnak embereket", 5. fejezet

„Küldjél magadnak embereket". Ezt megelőzően mit ír? „Mirjám és Áron Mózes ellen beszéltek a kusita[239] nővel kapcsolatban" (Szám 12, 1). Ezután következik a „Küldjél magadnak embereket". Ehhez kapcsolódik: „nem tudják, és nem értik, mert bekenvék szemeik és a szívük nem eszmél" (Ésa 44,18). Mit akar mondani a két szöveg egybefűzésével? Hiszen a Szent, áldott legyen, előre tudta, hogy [a kémek] rágalmazni fogják az országot. De megmutatta a következményt, hogy ne mondják azt kifogásképpen, hogy nem tudták, mi lesz a büntetés.[240] A Szent, áldott legyen, egybefűzte a két szöveget, hogy mindenki tudja, mi a rágalmazónak kijáró büntetés. Ha valaki tudni szeretné, mi a rossz nyelvek, a rágalmazás büntetése, mi a következmény, nézzen csak Mirjámra. De mégse akartak tanulni. Erről mondják: „nem tudják, és nem értik". Azért következik a kémek története Mirjám esete után, hogy lássuk, hogy „bekenvék szemeik és a szívük nem eszmél".

„Küldjél magadnak embereket". Mikor a Szent, áldott legyen, Mózestől ezt kérte, nem igazán gondolt arra, hogy valóban kellene kémeket küldeni. Ezt honnan tudjuk? Onnan, hogy már kifejtette az ország dicséretét: „az Örökkévaló, a te Istened, jó országba visz téged" (MTörv 8,7). Ezt mondta, amikor még Egyiptomban volt a nép: „lemegyek, hogy megszabadítsam őt az Egyiptombeliek kezéből és felvigyem őt arról a földről, jó és tágas földre, tejjel és mézzel folyó földre" (Kiv 3,8).

A továbbiakban így ír [a Tóra]: „az Örökkévaló megy előttük nappal felhőoszlopban" (Kiv 13,21). Akkor mire vonatkozik a „küldjél magadnak embereket"? Ezt a nép kérte. Amikor a nép közeledett [Kánaán felé], azt mondta nekik a Szent, áldott legyen: „Íme, elődbe adta az Örökkévaló, a te Istened ezt a földet, menj fel, bírjad azt, miképpen megmondotta" (MTörv 1,21). Ekkor az egész nép körülvette Mózest, ahogy mondták: „ti mindnyájan elém járultatok". Ezra a következőket mondta: „és vonakodának engedelmeskedni, és meg nem emlékezének a te csodatételeidről, amelyeket velük cselekedtél" (Neh 9,17). Még az is írva van, hogy „az Örökkévaló frigyládája előttük ment háromnapi járásnyira" (Szám 10,33).

És ekkor kérték (Mózestől): „küldjünk magunk előtt embereket, akik kikémlelik az országot" (MTörv 1,22), mivel nem volt bennük hit. Dávid ezt mondja: „Nem őrizték meg az Isten szövetségét, és nem akartak járni az ő törvényében" (Zsolt 68,10). Rabbi Józsué a király és fia példájával magyarázta, hogy miként viselkedett Izrael. A király jó házból való és gazdag lányt talált a fiának feleségül, kihez fogható nincs az egész világon, erre ezt mondta a fia, megyek és megnézem magamnak. Mert nem hitt apja szavának. Ekkor a király elszomorodott és így gondolkodott: ha azt mondom a fiamnak, hogy nem nézheted meg a menyasszonyjelöltet, akkor az majd azt feleli, biztos azért nem nézhetem meg, mert

239 Kusita: fekete bőrű. A bibliai „Kus" országát hagyományosan Etiópiával azonosítják.

240 Mirjám leprás lett a rágalmazás miatt.

שלח

csúnya! Nem is mutatta meg a fiának, de végül is azt mondta, rendben, nézd meg és megtudod, hogy nem csaptalak be. De mivel nem hittél nekem, megesküszöm, hogy a házadba soha nem vezetheted őt be, hanem majd a te fiadnak adom.

Így szólt a Szent, áldott legyen, Izraelnek: szép az ország, de nem hisznek nekem, hanem azt mondják: küldjünk embereket magunk előtt. Ha megpróbálom megakadályozni, azt válaszolják, biztosan nem jó az az ország, mert [az Isten] nem akarja, hogy lássuk. Csak nézzék meg, de [engem] eskü kötelez, hogy közülük senki nem léphet be oda,[241] csak az ő fiaik: „és a ti kicsinyeitek, akikről szólátok, hogy prédául lesznek, és a ti fiaitok, akik nem tudnak most sem jót, sem gonoszt, azok mennek be oda, mert nékik adom azt, és ők bírják azt" (MTörv 1,39).

Mikor Mózestől kérte [a nép], hogy küldjön előre embereket, Mózes elgondolkodott, majd így szólt: nem tehetek semmit anélkül, hogy a Szenttel, áldott legyen, tanácskoznék. Mózes tanácskozni ment, mondván: a fiaid ezt és ezt kérik. Így válaszolt neki az Isten: Mózes, ezt nem először csinálják. Akkor nevettek a szavaimon Egyiptomban: „de most ez az ő megszégyenülésük Egyiptom földjén" (Hosea 7,16). Már „jártasak" ebben. De erre [a kémek küldésére] nincs szükségem: „Tudja, mi van a sötétségben és világosság lakozik vele" (Dániel 2,22). A Szent, áldott legyen, azt mondta neki [Mózesnek]: tudom, mit akarnak, de ha már megkértél, akkor „küldjél magadnak embereket", te magadnak. Honnan tudjuk [hogy Mózes az, aki az embereket küldte]? Mert írva van: „ezek az emberek nevei, kiket Mózes küldött, hogy kifürkésszék az országot".

241 Azok, akik még Egyiptomban születtek, nem láthatták meg a Kánaánt, csak a gyermekeik, akik a sivatagban születtek.

Koráh

(héb. Koráh)

Koráh (Kóré) neve súlyos viszályt jelöl, közte és Mózes között. A bukott lázadókat és vezetőjüket élve *elnyelte a föld: „És megnyitá a föld az ő száját, és elnyelé* őket és *Korához, meghalván az a gyülekezet, mivelhogy megemészte a tűz kétszáz* és ötven *férfiút, akik intő például lőnek. Koráh fiai pedig nem halának meg" (Szám 26,10–11). Koráh, Lévi törzsének leszármazottja, akárcsak Mózes. A fejezet nyitó sora* így *hangzik: „Koráh, Jichár fia, Kehát fia, Lévi fia fogta…". Mit fogott? Hiányzik a mondatból a tárgy. A lázadó Koráh „fogta magát"* és *kivált Izrael gyülekezetéből, mert ellenezte* Áron *főpapi kinevezését. Onkelosz* így *fordítja arámira: Koráh kivált, elkülönült.*

„Koráh" heti szakasz, 1. és 2. fejezet

„És Koráh, Jichár fia, Kehát fia, Lévi fia". Az Írás erről ezt mondja: „a felingerelt atyafiú erősebb az erős városnál, és az ilyen versengés olyan, mint a vár zárja" (Péld 18,19). „A felingerelt atyafiú" Koráh, aki nem ért egyet Mózessel és fellázadván elveszti a becsületét. A „felingerelt" [héb. *„nifsá"*], úgy is érthető, hogy „a lázadó", mint: „Moáv királya ellenem lázadt" (2Kir 3,7), vagy az, aki elpártol: „akkor pártolt el Livna, abban az időben" (2Kir 8,22). A viszály olyan, mint a várkapu zárja. A viszály kiközösíti őt,[242] elválasztja, mint a várkapu zárja, mikor az Istennek és Mózesnek ellentmond.

Az *és vette* vagy és *kivált* (héb. *vá-jikáh)* „drága" és „jó" dolgokra vonatkozik, melyekkel Koráh maga mellé állította Izrael nagyjait és a Szanhedrint.

Példák Mózessel kapcsolatban: „*maga mellé vette* azért Mózes és Áron e férfiakat" (Szám 1,17); vagy: „*vegyed* Áront és az ő fiait" (Lev 8,2); vagy: „*vigyetek* veletek beszédeket, és térjetek vissza" (Hosea 14,3); a Genezisből: „és *elvivék* az asszonyt a fáraó udvarába" (Ter 12,15).

242 Korához.

Visszatérve Koráhra: Koráh drága és jó dolgokkal megvásárolta az emberek szívét. Miért különbözött össze Koráh? Elicáfán ben Uziel miatt, aki atyjának testvére volt, és a család [a törzs] fejedelme lett. Ahogy írva van: Elicáfán ben Uziel, a Kehátiak feje [fejedelme]. Így szólt Koráh: Apám testvérei négyen voltak: „Kehát fiai: Ámrám és Jichár és Hevron és Uziel" (Kiv 6,18). Ámrám az elsőszülött, akinek fiából, Áronból főpap lett és testvéréé, Mózesé lett a királyság. És ki érdemes arra, hogy a fejedelemséget magához vegye? Hát nem a második [gyerek]? Én, Jichár fia érdemes vagyok arra, hogy a törzs fejedelme legyek. De ő [Mózes] mégis Uziel fiát tette fejedelemmé. Testvérem gyermeke atyáskodjon felettem? Én ebbe nem egyezek bele, és minden rendelkezését eltörlöm. Ez Koráh viszályának lényege.

„És Koráh... kivált...". Mit írnak még erről a [viszályról]? „Szólj Izrael fiainak, és mondjad nékik, hogy készítsenek magoknak bojtokat az ő ruháik szegleteire". *Koráh* izgatottan *Mózeshez* fordult: de azt is mondtad, hogy: „és tegyenek a tálit[243] szegletének bojtjára (azúr)kék zsinórt" (Szám 15,38)? Mert az a tálit, mely teljes egészében kék, „mentesül" az imarojtoktól; *Mózes:* a tálitra mindenképpen kötelesek vagyunk imarojtot tenni, akkor is, ha teljes egészében kék; *Koráh:* ha a tiszta kék tálit nem „menti fel[244] „magát", akkor épp az a kék zsinór „mentené fel"? Az a ház, mely amúgy is tele van könyvekkel, nem ment fel a mezuza kötelessége alól? *Mózes:* még az ilyen házra is kötelesek vagyunk mezuzát felszegezni; *Koráh:* ha az egész Tóra a 275 fejezetével nem menti fel a házat a mezuza kötelessége alól, akkor épp az a két szakasz [mely a mezuzán van] felmenti?[245] *Mózes:* ezeket a dolgokat

243 *Tálit* (héb.): imasál, régi időkben ruha is.
244 A „felment" a parancsolat teljesítésére vonatkozik.
245 Az imaház ajtófélfájára is fel kell tenni a mezuzát.

(melyeket te mondasz) senki se írta elő, ez mind a te képzeleted szüleménye.

„És Koráh... kivált..." a szakadásra utal. Hogy Koráhot a szíve [képzelete] vezette volna? Erről Jób könyve (15,12) tesz említést: Merre ragadt téged a szíved, és merre pillantottak a te szemeid? Mózes ezt mondja nekik: nem elég nektek, hogy Izrael Istene kiválasztott titeket a népből, és most ti mind csak úgy elpusztultok [megtérés nélkül]? Bölcseink, emlékük áldott, Koráhról azt mondták: bölcs ember volt Koráh, a frigyláda hordozói közül való: „Kehát fiának szent munkát adott, a vállukon vitték..." (Szám 7,9). Koráh, Jichár fia, Kehát fia.

Mikor Mózes ezt mondta: „és tegyenek a ruha szegletének bojtjára kék zsinórt", mit tett Koráh? Azonnal készíttetett kétszázötven kék *tálit*ot, és abba burkolózott mind a kétszázötven férfi, a Szanhedrin vezetői, akik Mózes ellen lázadtak: „És támadának Mózes ellen, és velök Izrael fiai közül kétszáz és ötven ember" (Szám 16,3). Kik voltak ezek: törzsek fejedelmei, gyülekezetek vezetői, jó nevű emberek. Koráh lakomát rendezett a lázadóknak, ahová mindnyájan eljöttek kék imasáljaikban, és ekkor jöttek Áron fiai, hogy magukkal vigyék áldozati ajándékaikat [amely a papi családnak jár], a melle húsát és a jobb combot. De ekkor Koráh emberei elébük álltak, és azt kérdezték: ki mondta nektek, hogy ezt tehetitek? Ugye Mózes? Nem adunk nektek semmit, mivel az Isten erről nem beszélt ő vele! Ezek elmentek és jelentették Mózesnek, mi történt. Mózes eljött, hogy kibékítse a feleket. De Koráh és emberei ellenkeztek, mint írva van: „és támadának Mózes ellen, és velök Izrael fiai közül kétszáz és ötven ember". Kik voltak ezek? Elicur ben Sdeur és barátai megneveztek közülük néhányat. A Tóra nem említi a neveket, de jeleket mégis ad róluk, így a történetekből ismerjük őket.

Ez a tannak törvénye
(héb. hukát)

A „Hukát" komor és rejtélyes fejezet. Elhangzik benne a vörös tehén hamvának parancsolata, szó esik a szomjas és fáradt nép lázongásáról és a vízfakasztásról, melynek Mózesre nézve szomorú következménye lett, és végül Áron *haláláról: „Elindultak Kádesből és elérkeztek Izrael fiai, az egész község, a Hór hegyéhez. És az* Örökkévaló *szólt Mózeshez, meg* Áronhoz *a Hór hegyén, Edom országának határán, mondván: Takaríttassék el – gyűjtessék* össze[246] Áron *a népéhez, mert nem fog bemenni az országba, melyet Izrael fiainak adtam, mivelhogy ellenszegültek parancsomnak a pörlekedés vizénél. Vedd* Áront és *fiát, Elázárt* és *vidd föl* őket *Hór hegyére. Vetesd le* Áronnal *az ő ruháit* és öltöztesd *fel azokba Elázárt, az ő fiát;* Áron *pedig takaríttassék el* és *ott meghal. Mózes cselekedett, amint az* Örökkévaló *parancsolta; fölmentek a Hór hegyére az egész község szemei láttára. Mózes levetette* Áronnal *a ruháit* és *felöltöztette azokba Elázárt, az ő fiát;* Áron *pedig meghalt ott, a hegy tetején" (Szám 20,28).*

„Ez a tannak törvénye" heti szakasz, 15. és 17. fejezet

„És az Örökkévaló szólt Mózeshez, meg Áronhoz a Hór hegyén… gyűjtessék össze Áron a népéhez". Ebből megtudjuk, hogy a cádiknak jelentik a halála napját, hogy „koronáját" időben átadhassa a fiainak. Miért nem halt meg Áron úgy, mint Mirjám, hogy csak [utólag] bejelentik, hogy összegyűjtetett? Példa: volt egyszer egy király és annak két kincstári felügyelője, akik semmit nem tettek királyuk tudta nélkül. Az egyik kincstárnoknak volt egy hímzett köpenye, amit a király magánál tartott. A király azt mondta: bár a köpeny nálam van, de én csak akkor öltöm magamra, ha előtte szólok. Ez a két igaz ember, szólt a Szent, áldott legyen, soha semmit nem tett a szándékom ellenére. Nem is viszem el őket [az élők világából] anélkül, hogy szólnék nekik. Ezért így szól: „gyűjtessék

246 A „takaríttassék el" helyett helyesebb a „gyűjtessék össze" kifejezés, mert az ősi temetkezési módszer lényege a csontok összegyűjtése.

חקת

össze Áron népéhez". Mózes így szólt: Uram, hadd éljen még Reuven és Gád emberei között.[247] Az Isten így felelt: és „amelyet Izrael fiainak adtam"? Áron halálának elnapolása akadályozná az „ajándék" [a honfoglalás] tervét. Te azt akarod, hogy ne haljon meg, de addig Izrael fiai nem léphetnek be Izrael Országának (Erec Jiszráel) földjére! Erről írta: „melyet Izrael fiainak adtam".

„És az Örökkévaló szólt Mózeshez: …vetesd le Áronnal az ő ruháit". Azt mondta neki [Mózesnek] a Szent, legyen áldott: vetkőztesd le és vigasztald meg, mert koronáját a fiaira hagyja, amit te nem tehetsz. „Mózes levettette Áronnal a ruháit és felöltöztette azokba Elázárt, az ő fiát".

Ha a főpap szent papi ruháiban elhagyja a Szentély hegyét, büntetése negyven [vesszőcsapás];[248] [mert a papi ruhák] gyapjúból és lenvászonból vannak. Áron halála előtt így szólt [Mózesnek]: „vedd Áront" [cselekedj haladéktalanul], mint annak idején, amikor Áront főpapnak felkenték: „vedd Áront és fiát". „Mózes úgy cselekedett, amint az Örökkévaló parancsolta". Ebből megtudjuk, hogy Mózes, mikor Áronnal közölte az ítéletet, halasztás nélkül cselekedett. „És látta az egész gyülekezet, hogy Áron meghalt". Mikor Mózes és Elázár lejöttek a hegyről, mindenki köréjük gyűlt, és azt kérdezték, hol van Áron? Azt válaszolták, hogy meghalt. Azt kérdezték: hogy bánthat a halál angyala ilyen embert? Aki ellenállt a halál angyalának: „és a halottak és az élők közé állt, és megszűnt a járvány" (Szám 17,13).

247 Reuven és Gád törzse Kánaán földjén kívül marad, így Áron, akinek a „bemenetel" szintén tiltva volt, még élhetett volna köztük.

248 Áron nem távozhatott az élők sorából a szent (főpapi) ruházatban; a len és gyapjú (tiltott) együttese csak a főpapi ruha számára volt megengedett.

חקת

[Így kiáltottak az emberek]: jobban tennétek, ha visszahoznátok őt, különben megkövezünk titeket! Ekkor Mózes imába kezdett: Világ Ura, ments meg a gyanú alól. A Szent, legyen áldott, azonnal a jelenlévők szeme elé varázsolt egy sírbarlangot: „és látta az egész gyülekezet, hogy Áron meghalt".

Bálák

(héb. Bálák)

Bálák és *felbérelt prófétája, Bálám* történetére mindenki emlékszik. *Ennél kevésbé népszerű Pinhász kegyetlen cselekedete, mellyel Izrael erkölcseit védelmezte,* és *a népet eltávolította a bálványimádó moábitáktól. Pinhász istenfélelméről* és *a kettős gyilkosság körülményeiről magyarázattal szolgál a midrás.* Íme *a kegyetlen tett* és *annak előzménye: „Mikor Izrael Sittimben lakott, elkezdett a nép paráználkodni Moáb leányaival. És ezek meghívták a népet az ő isteneik* áldozataihoz, és *a nép evett* és *leborult az ő isteneik előtt. Izrael csatlakozott Báál-Peorhoz*[249] és *föllobbant az* Örökkévaló *haragja Izrael ellen.* És *mondta az* Örökkévaló *Mózesnek: Vedd a nép minden főnökeit* és *akasztasd föl* őket *az* Örökkévaló *színe előtt fényes nappal, hogy elforduljon az* Örökkévaló *föllobbant haragja Izraeltől.* És *mondta Mózes Izrael bíráinak:* Öljétek *meg mindegyik a maga embereit, akik csatlakoztak Báál-Peorhoz.* És íme, *egy férfiú Izrael fiai közül jött* és *vezette testvéreihez a midiánita nőt Mózes szeme láttára* és *Izrael fiai egész községének szeme láttára; ezek pedig sírtak a gyülekezés sátorának bejáratánál. Ezt látta Pinhász, Elázár fia,* Áron *papnak a fia, fölkelt a község közepéből* és *dárdát vett a kezébe; bement az izraelita férfi után a kamrába* és átdöfte *mindkettőjüket, az izraelita férfit* és *a nőt a hasán. Erre megszűnt a csapás Izrael fiai között. Voltak pedig, akik meghaltak a csapás alatt: huszonnégyezren" (Szám 25,1–9).*

„Bálák" heti szakasz, 21. fejezet

„Ezt látta Pinhász", Elázár fia. Senki más nem látta? Hát nincs leírva, hogy mindez Mózes és Izrael egész gyülekezete előtt történt? Hanem látta azt, amit csináltak, és akkor eszébe jutott egy rendelet: aki arámi nővel közösül, a *kanaim*[250] megölik. És erre „fölkelt a község közepéből". Hol állt [eddig]?

249 Moábita bálvány.

250 Kánáim (zelóták): szélsőségesek; a szó gyökere: héb. *kine,* féltékeny. Zimri és a midiánita nő a kamrában voltak, mely egyébként árnyékszékül szolgált. A moábita szokás összefüggött a nő hátsó felének felfedésével, sőt egymás előtt ürítettek.

Ott álltak többen és tanakodtak az ügyben, hogy vajon a férfi halálbüntetést érdemel-e. Pinhász ott állt közöttük és önként vállalkozott [a vétkes megölésére]: „és dárdát vett a kezébe". Kivette a dárda vashegyét és kezébe vette [a tarsolyába]. Pinhász (remélte), hogy a dárda fanyele is elégséges lesz, mert félt, hogy a törzsbeliek körülveszik őt. Mikor a közelükbe ért, ezt kérdezték [Zimri emberei], minek jöttél? Azt mondta, én is a szükségemet akarom végezni. Odaengedték, és bement [a kamrába]. Mert ha nem mondja ezt, nem engedték volna oda, és ezután: „bement az izraelita férfi után a kamrába és átdöfte mindkettőjüket". Mindkettőjüket átdöfte, a kettőjük tisztátalanságában, hogy Izrael ne mondhassa később (enyhítő körülményként), hogy ott nem volt semmiféle tisztátalanság. [Pinhász] félte a Szent, legyen áldott, nevének tisztaságát.

Pinhásszal tizenkét „csoda" történt: első: a szerelmesek, szokás szerint (az aktus után) szétváltak, de az angyal egymáshoz „tapasztotta" őket; második: az angyal befogta a szájukat, hogy ne kiáltozzanak; harmadik: a kamra felé irányított, hogy a „férfiassága" látszódjon a kamrában, hogy mondhassák a körülállók: ő is bement, hogy a szükségét végezze; negyedik: a vas [melyet a lándzsa végére közben visszatett] meghosszabbodott, hogy mindkettőjüket keresztüldöfhesse; ötödik: elég erő volt a karjaiban, hogy két embert egyszerre keresztüldöfjön; hatodik: a dárdafa elég erős volt ahhoz, hogy ne törjön el; hetedik: nem dőltek el [a szerelmesek] a csapástól, hanem állva maradtak, a helyükön; nyolcadik: a dárda vége kijött a másik oldalon, hogy ezzel is mutassa a szégyenüket; kilencedik: nem véreztek, nehogy Pinhászt beszennyezzék; tizedik: a Szent, áldott legyen, lelket tartott bennük, hogy ne haljanak meg azonnal; tizenegyedik: az angyal magasabbra tette a kamra szemöldökfáját, hogy mindenki láthassa őket, amint „lógnak"; tizenkettedik:

[Zimri] törzsbeli társai meg akarták támadni Pinhászt, de odajött az angyal és félresöpörte őket.

Ezután, mikor Pinhász látta, hogy a Szent, legyen áldott, el akarja pusztítani Izraelt, a földre dobbantott, és állva imádkozott, hogy eltűnjön a pusztító angyal, ahogy írva van: „és Pinhász könyörületet kért,[251] és megszűnt a pusztítás" (Zsolt 106,30). Mert ő, Pinhász „határozta meg az ítéletet". Ahhoz hasonlóan, „ahogy a bírák meghatározzák" (Kiv 21,22). „Meghaltak vala a csapásban huszonnégyezren" (Szám 25,9). „Számoljátok össze".[252] Ebből azt tanuljuk, hogy pusztítás [járvány, háború stb.] esetén mindig összeszámolják a halottakat. Azt mondja a nyáj gazdája a pásztornak. Számold össze, mennyi hiányzik! Gondold el, mennyien hiányoztak, egyetlen eltévelyedés miatt. Huszonnégyezren. Az Írás erről így szól: „a királynak felgerjedt haragja a halál követe; de a bölcs férfiú leszállítja azt" (Péld 16,14).

Példa a királyról, aki előtt fiatalok csoportja állt, és az egyik káromolni kezdte a királyt, aki megharagudott rájuk. Az egyik fiatal odament a káromló fiatalhoz, és megütötte, ekkor rögtön megszűnt a király haragja. Ugyanígy, Pinhász volt az, aki kiengesztelte a Szentet, áldott legyen, kinek haragja lecsillapodott, és nem pusztult el az egész nép: „a bölcs férfiú leszállítja azt".

Azt mondta a Szent, áldott legyen: ebben a világban bűn által számláltattok meg, de a jövő világban: „annyi lesz az Izráel fiainak száma, mint a tenger fövenye, a mely meg nem mérettethetik és meg nem számláltathatik" (Hosea 10,1). Legyen minél hamarabb, napjainkban, Ámen.

---

251 A legtöbb fordítás az „ítélkezett" kifejezést használja, ez nem pontos.
252 A bálványimádást követő pusztítás után meg kell számolni a népet.

Pinhász
(héb. Pinhász)

Pinhász felmagasztalt tette, Zimri és a midiánita nő (Kozbi bát Cur) kivégzése nem csak Isten engesztelése volt egy járványméretű pusztítás okán, hanem egy háború kezdő aktusa: a sivatagban vándorló nép első nagyszabású háborúja Jitró népével, a midiánitákkal. „És szólt az Örökkévaló *Mózeshez, mondván: szorongassátok a midiánitákat, hogy megverjétek* őket*; mert szorongattak* ők *beneteket fondorlataikkal, melyekkel fondorkodtak ellenetek, a Peor dolga* által és *Kozbi, Midián fejedelmének lánya, az ő testvérük* által, *aki megöletett a csapás napján, a Peor dolga miatt" (Szám 25,16).*

„Pinhász" heti szakasz, 3. fejezet

„És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: »szorongassátok a midiánitákat«". Miért mondta? Mert ők is szorongatnak benneteket. Erről azt mondták bölcseink, emlékük legyen áldott: „aki ellened kel, hogy megöljön, előzd meg, hogy megölhesd".[253] Rabbi Simon mondja: és az honnan van, hogy aki barátját megtéveszti,[254] rosszabb, mintha megölné? Mert ha megöli, az ebben a világban történik, de az áldozattól nem veheti el a túlvilági életét. De akit megtévesztenek [rossz útra visznek], mindkét világot elveszítheti.

Két nemzet állt Izraellel szemben karddal, és két másik [nemzet] gonoszsággal. Az egyiptomiak és az edomiak karddal. Az egyiptomiak, mint ahogy írva van: „szólt az ellen, üldözöm, elérem, zsákmányt osztok, betelik velük lelkem; kirántom kardom, kiirtja őt kezem" (Kiv 15,9), és Edom: „De Edom azt mondta neki: nem fogsz átvonulni rajtam, különben karddal megyek ki ellened" (Szám 20,18).

253 Vö. Babilóniai Talmud, Szanhedrin traktátus, 72a.

254 Anyagiakban vagy még inkább szellemiekben, hitben.

És ketten gonoszsággal, a moábiták és az ámmoniták.[255] Azokról, akik karddal támadtak, azt is mondják: „ne utáld az edomitát, mert testvéred ő; ne utáld az egyiptomit, mert idegen voltál az ő országában" (MTörv 23,8). De azok, akik gonoszsággal fogadták Izraelt, hogy megtévesszék, írva van: „Ne jusson be ámmonita és moábita az Örökkévaló gyülekezetébe: tizedik nemzedéke se jusson be az Örökkévaló gyülekezetébe, mindörökké" (MTörv 23,4).

Ne sikerüljön nekik ebben a világban. Erről szól a „szorongassátok a midiánitákat". Mi az, hogy „szorongassátok a midiánitákat"? [Szorongasd], akkor is, ha azt írtam: „mikor egy város elé vonulsz, szólítsd fel azt békére" (MTörv 20,10). De ezekkel [midiániták] „ne keresd az ő békességüket és az ő javukat mindennapjaidon át, örökké" (MTörv 23,7). [Mert] akkor az történik, hogy miután könyörületet gyakoroltál, a végén megcsúfolnak, háborút és bajt hoznak rád. Honnan tudjuk? Dávidtól, mert írva van: „mondta Dávid: hadd tegyek szeretetet Hánúnnal, Náhás fiával" (2Sám 10,2). Erre a Szent, legyen áldott, így válaszolt: a szavamat megszeged, mert én azt írtam: „ne keresd az ő békességüket és az ő javukat", és te mégis jót teszel velük?

„Ne légy túlságosan cádik" (Préd 7,16). Ez azt jelenti, hogy az ember soha ne adja fel a Tórát. De ő [Dávid király] küldötteket menesztett, hogy az ámmonitákat megvigasztalja, és jót tegyen velük, és a végén megszégyenült: „ekkor vette Hánún Dávid szolgáit, lenyíratta szakálluk felét, felében levágatta ruháikat alfelükig és elbocsátotta őket" (2Sám 10,4). Megszégyenült, és aztán háborúba keveredett Árám Náhárájimmal, Zová és Máachá királyaival és az ámmonitákkal, összesen négy nemzettel. Még erről: „mikor látta

255 Moábita, ámmonita: a Jordán folyótól keletre élő népek.

Joáv, hogy ellene fordul a harcnak éle, elölről és hátulról is" (2Sám 10,9). Miért történt ez [Joávval]? Mert jót akart tenni azzal, akiről a Szent, áldott legyen, azt mondta: „ne keresd az ő békességüket és az ő javukat". Ezért írják, hogy „szorongassátok a midiánitákat". „Szorongassátok a midiánitákat": még akkor is, ha a Tórámban azt írtam, hogy „ha ostromolsz egy várost hosszú időn át, harcolván ellene, hogy bevedd azt, ne pusztítsd el fáját" (MTörv 20,19), de velük [a midiánitákkal] ne ezt cselekedd, hanem a fáikat is pusztítsd ki.

Egyszer Jehorám, Izrael királya a moábitákkal háborúzott: „ment tehát Izrael királya, meg Jehuda királya [Jehosáfát] és Edom királya és kerülőben jártak hét napi úton; de nem volt víz a tábor számára, sem a barom számára, mely velük ment" (2Kir 3,9) és ekkor sírni kezdtek. „És szólt Izrael királya: aj, bizony azért hívta az Örökkévaló e három királyt, hogy Moáv kezébe adja őket".[256] „Erre így szólt Jehosáfát: nincs-e itt egy prófétája az Örökkévalónak, hogy általa megkérdezhessük az Örökkévalót? Ekkor megszólalt valaki Izrael királyának szolgái közül és így szólt: Itt [van] Elizeus, Sáfát fia, aki vizet öntött Illés kezére".

Ezt azért kérdezte [Jehosáfát], hogy rámutasson Jehorám szándékos gonoszságára,[257] „mondván Jehosáfát: ő nála van az Örökkévaló igéje! És lementek hozzá Izrael királya, meg Jehosáfát és Edom királya". Miért nem nevezi a szöveg Jehosáfátot [is] királynak? Hogy mindenki lássa a cádikhoz méltó szerénységét, hogy nem akar a próféta [Elizeus] előtt királyi öltözékben mutatkozni, hanem mint egy egyszerű barát. Mások szerint azért, mert a sorsa meg volt pecsételve,

256 Izrael, Jehuda és Edom királyai.

257 Jehorám „megkerüli" a prófétát, és hamisan nyilatkozik „Isten akaratáról".

miszerint Áhábbal együtt életét veszti.[258] Ezért van az, hogy az Írás az évszámot a fia révén jegyzi.

De jutalomképpen, mivel lementek a próféta elé, láthatták az összes csodát. Mikor Izrael királya Elizeussal találkozott, így szólt a próféta: „és szólt Elizeus Izrael királyához: Mi közöm hozzád? Menj atyád prófétáihoz és anyád prófétáihoz!" (2Kir 3,13). Ekkor könyörögni kezdett: „mondta neki Izrael királya: Ne így!". Mert [a király] soha nem kért jóslatot a prófétától. Ekkor így szólt Elizeus: „most pedig hozzatok nekem egy hárfást! Volt ugyanis, amint hárfázott a hárfás, rajta volt az Örökkévaló keze". Aztán még azt is mondta [Elizeus]: „de ez csekély az Örökkévaló szemeiben, aki még Moávot is kezetekbe adja; s megvertek minden erősített várost és minden kiváló várost, és minden jó fát ledöntetek, és minden vízforrást eltömtök, minden jó telket kövekkel rontotok el" (2Kir 3). Kérdezték tőle: nem azt mondta a Szent, áldott legyen, hogy ne pusztítsd el a fát? És te mégis azt mondod „és minden jó fát ledöntetek"? Ő így válaszolt: Isten valóban minden népről ezt mondta, de ez itt [Moáv] az ő szemeiben csekély és szégyenteljes: „csekély az Örökkévaló szemeiben". Erre vonatkozik a „szorongassátok a midiánitákat".

258 Áháb és Jehosáfát szövetséget kötöttek, de nem haltak meg együtt.

És szólt Mózes a törzsek fejeihez
(héb. mátot)

„És szólt Mózes Izrael fiai törzseinek fejeihez, mondván: ez az, amit parancsolt az Örökkévaló*: Ha valaki fogadalmat tesz az* Örökkévalónak*, vagy esküt tesz, hogy megkösse magát megszorítással, meg ne szegje szavát; mind aszerint, amint kijön szájából, cselekedjék" (Szám 30,2–3). Miért kellett a fogadalomtétel szabályait a törzsek fejedelmeinek is kihirdetni? Az eskü és a fogadalom rendkívüli fontossága miatt, mely teljesen* átszőtte *az emberek mindennapi* életét*, és azok betartása vagy megszegése az egyén, a család vagy akár egy egész város létére kockázatos lehetett: „Történt Har haMelechel*[259]*: akinek (birodalmában) kétezer város pusztult el, eskütétel miatt, férj és feleség között, apa és lánya között".*

„És szólt Mózes a törzsek fejeihez" heti szakasz, 1. fejezet

„Ha valaki fogadalmat tesz az Örökkévalónak". Erről a következőket tanítja mesterünk [Rabbi Tánhumá][260]: mi az hogy: „konám" és „nedarim"?[261] Így tanítja a misna:[262] „Megfogadom, hogy nem alszom, megfogadom, hogy nem beszélek, megfogadom, hogy nem hálok vele [a feleségemmel]: Nem szegheti meg adott szavát. Azonban ezekre esküdni, hogy nem alszom, vagy arra, hogy nem járok, tilos".[263]

Az eskü szigorúbb, mint a fogadalom, de a fogadalom is [lehet szigorú], mint az eskü. Hogy lehet? Megfogadom, hogy nem építek *szukát* [ünnepi sátrat], megfogadom, hogy nem lóbálok *lulávot,*[264] megfogadom, hogy nem kötöm fel az

259 Har haMelech: Alexander Jánáj uralkodó neve a midrásban, állítólag a király birtokaira utal a név.
260 *És szólt Mózes a törzsek fejeihez*/1.
261 *Konám* és *neder* (héb.): fogadalom.
262 Misna, Nedarim traktátus, 2. fejezet, 1. misna.
263 A midrás két kategóriát hasonlít össze: az esküt és a fogadalmat, a fenti példák: „nem járok", „nem alszom" abszurd fogadalmak, és eskü (formájában) büntetés jár értük.
264 *Szuká* (sátor) építése parancsolat, ugyancsak a pálmaág *(luláv)* meglóbálása.

imaszíjat. E fogadalmak nem szeghetők meg, még akkor se, ha parancsolatról van szó. De eskü esetében megszegheted, mert a parancsolat megszegésére nem tesznek esküt[265] [vagyis az előbbi fogadalom nem érvényes eskü formájában].

Azt mondta nekik a Szent, áldott legyen: legyetek óvatosak a fogadalmakkal, ne vigyétek túlzásba.[266] Mert aki túlzásba viszi, határt szeg, és a vége az lesz, hogy az esküjét is megszegi. Aki pedig esküt szeg, azt a Szent, áldott legyen, elhagyja, és soha nem bocsát meg néki, ahogy írva van: „mert nem hagyja büntetlenül az Örökkévaló azt, aki kiejti az ő nevét hiába" (Kiv 20,7).

Máshol: „hanem esküszöl, él az Örökkévaló, hűségben, jogosságban és igazságban" (Jer 4,2).[267] És folytatta a Szent, áldott legyen: ne gondoljátok, hogy engedélyeztem, hogy az én nevemben esküdjetek. Semmiképpen nem esküdhettek a nevemben, csak ha megvan bennetek az erkölcsi mérték, ahogy írva van: „az Örökkévalót, a te Istenedet féljed, őt szolgáld, hozzá ragaszkodjál, és nevére esküdjél" (MTörv 10,20) és olyanok lesztek, mint az a három, kiket istenfélőknek neveztek, és ezek: Ábrahám, Jób és József.

Ábrahámról írva van: „mert most tudom, hogy istenfélő vagy és nem vontad meg fiadat, a te egyetlenedet tőlem" (Ter 22,12);
Jóbról: „mert nincs olyan, mint ő a földön: ember, aki gáncstalan és egyenes, istenfélő és rossztól távozó" (Jób 1,8);
Józsefről: „ezt tegyétek, hogy éljetek, az Istent félem én" (Ter 42,18).

265 A példa mutatja, hogy az eskü a fogadalomnál „magasabb" kategória.
266 A nép száján könnyebben fogan a fogadalom, mint az eskü.
267 „Él az Örökkévaló": eskütételi formula.

מטות

Ha csak a Tórának és a parancsolatoknak élsz, és nincs más munkád, erre vonatkozik az előbb elhangzott „és őt szolgáld". És csak őt kövesd [„ragaszkodj hozzá"]. Hogyan ragaszkodhat az ember Isten jelenlétéhez? Hisz azt mondták: „az Örökkévaló, a te Istened emésztő tűz, buzgó Isten" (MTörv 4,24). Ez arra tanít, hogy ha valaki a lányát egy bölcs talmudistához adja feleségül, aki tanul és tanít, lássa el [az após] a talmudistát minden jóval, vagyonával is szerencséltesse – ez a „ragaszkodj hozzá" értelme. Ha ilyen vagy, és ilyen mértékkel rendelkezel, szabad esküt tenni. Ha nem, nem tehetsz esküt.

A Har-haMelech birodalmában a könnyelmű eskütételek miatt, mely férjre és feleségre, apára és lányára vonatkozott, annyi ember pusztult el, ami kétezer várost megtöltene.[268]

A férj feloldhatja,[269] felbonthatja asszonyának önsanyargatásra vonatkozó fogadalmát, vagy az asszony és közte lévő dolgokkal kapcsolatban tett fogadalmát, ugyanígy az apa is felbonthatja lánya fogadalmát, mely sanyargatásra vonatkozik, közte és a lány között.

268 A Midrás Rábá szerint ilyen könnyelműen esküdöztek: „esküszöm, hogy lakomázni fogok, itt vagy ott".

269 „Minden fogadalmat és minden megszorító esküt, mely önmaga sanyargatására való, férje megerősít, és a férje felbont" (Szám 4,14).

Ezek Izrael fiainak utazásai

(héb. másé)

Negyven évig *tartó sivatagi* élet, *vándorlások* és állomáshelyek, *ahogy Mózes felírta: „Ezek Izrael fiainak vonulásai, akik kivonultak Egyiptom országából seregeik szerint, Mózes* és Áron által. *Mózes pedig felírta kiindulásaikat vonulásaik szerint az* Örökkévaló *parancsára; és ezek az ő vonulásaik kiindulásaik szerint. Elvonultak Rámszeszből az első hónapban, az első hónap tizenötödik napján; a peszách után való napon vonultak ki Izrael fiai fölemelt kézzel, egész Egyiptom szeme láttára. Az egyiptomiak pedig eltemették azokat, akiket sújtott az* Örökkévaló *közöttük, minden elsőszülöttet; és az ő isteneiken is végzett az* Örökkévaló ítéletet. És *elvonultak Izrael fiai Rámszeszből és táboroztak Szukkószban" (Szám 33,1–5). A midrás a túlélés „művészetéről" szól, arról, hogy az* életet *mindennél jobban* őriznünk *kell. Mit nyújtott a sivatagi tapasztalat!*

„Ezek Izrael fiainak utazásai" heti szakasz, 1. fejezet

Mesterünk [Rabbi Tánhumá] azt kérdezi, ha a császár sorozói üldöznek, vagy útonállók, megszeghetjük-e a szombat szentségét? Bölcseink ezt tanították: akit a sorozók vagy útonállók üldöznek, meneküljön el. Mert azt találjuk Dávidnál, amikor Saul meg akarta ölni, hogy elszökött. Bölcseink, emlékük áldott, azt mesélik: történt egyszer, hogy királyi jegyzők érkeztek szombaton Cipori [galileai város] híresség eihez. [Az emberek] azt kérdezték Elázár ben Pártától: gonosz jegyzők jöttek a városunkba a királytól, mit mondasz, szökjünk el? Ben Pártá nem szívesen tanácsolta nekik, hogy [szombaton] szökjenek, ehelyett célzatosan így válaszolt: miért engem kérdeztek? Kérdezzétek meg Jákobot, Mózest és Dávidot. *Jákobról* ezt írták: „Jákob Árám földjére bujdosott" (Hosea 12,12); *Mózesről:* „Mózes elmenekült a fáraó elől és letelepedett Midián országában és leült a kútnál" (Kiv 2,15); *Dávidról:* „Dávid pedig megfutamodott és elmenekült azon éjjel" (1Sám 19,10), ezen kívül: „eredj népem, menj be kamaráidba és zárd be mögötted ajtódat, rejtőzzél el kis pillanatra, míg elmúlik a harag" (Ésa 26,20).

Honnan tudjuk, hogy élet őrzése[270] a szombatnál is fontosabb? Abból a mondatból, hogy: „őrizzétek meg törvényeimet és rendeleteimet, melyeket megtesz az ember, hogy éljen általuk; én vagyok az Örökkévaló" (Lev 18,5). A törvények arra valók, hogy „éljünk általuk" [és ne haljunk meg általuk].

A *circumcisióról*[271] írva van: „a nyolcadik napon metélje körül…". Metélje körül, még akkor is, ha szombat van! A *könnyű* és *a nehéz* szabálya[272] szerint az előbőr, az ember kétszáznegyvennyolc testrészének egyike, mely „kicsinysége" ellenére is fontosabb a szombatnál, annál inkább, az ember egész teste [vagy bármely egyéb testrész] fontosabb a szombatnál!

A Szent, legyen áldott, így figyelmeztette Izraelt: fiaim, parancsolataimat, a Tórát, őrizzétek, lássátok, mennyi csodát tettem veletek, attól kezdve, hogy kivonultatok Egyiptom földjéről, a ti üldözőitek elestek, ti átvonultatok a tengeren, ellenségeitekbe félelmet ültettem, mint írva van: „akkor megrémültek Edom törzsfői, Moáv hatalmasait elfogta a rettegés, elcsüggedtek Kánaán lakói mind" (Kiv 15,15). Megsemmisítettem az Emoritákat, Szihont, Ogot. Az alatt a negyven év alatt a sivatagban egyetlen órára se hagytalak titeket magatokra, sokan támadtak rátok, de nem engedtem, hogy megfutamodjatok. Mennyi kígyót és skorpiót pusztítottam el: „ki vezetett téged a nagy és félelmetes pusztán át, ahol mérges kígyó és skorpió, meg szárazság van, ahol nincs víz; aki előhozott neked vizet a

270 Héb. *pikuah nefes:* életveszély esetén a szombat parancsolata megszeghető.
271 Héb. *brit milá* (körülmetélés).
272 Héb. *kál vá homer,* talmudi szabály: ha valami a „könnyű" esetre érvényes, akkor a „nehezebb" esetben annál inkább az.

sziklaszirtből" (MTörv 8,15), és nem engedtem, hogy kárt tegyenek bennetek. Ezért is mondta a Szent, áldott legyen, Mózesnek: írd fel Izrael fiainak vonulásait, hogy tudják, mennyi csodát tettem velük, minden egyes úton: „Mózes pedig felírta kiindulásaikat vonulásaik szerint az Örökkévaló parancsára".

Ezek a szavak
(héb. dvárim)

Az Ötödik *Könyv (Deuteronomium – Második Törvénykönyv) első fejezetéhez* érkeztünk. *Az* Ötödik *Könyv egyszerre dörgedelmes* és *simogató hangjai között* úgy érezzük, *hogy egyik lábunkkal még a pusztában* állunk, *a másikkal pedig már a Szentföldön. A hangulat emelkedett* és ünnepélyes. *A nép parancsot kap az indulásra. Ez a vándorlás utolsó, negyvenedik* éve. *A midrás feleleveníti a pusztában történt csodákat, melyek majd szinte változatlanul megismétlődnek az* új *hazában, Cionban. „Az* Örökkévaló, *a mi Istenünk szólt hozzánk a Hóreben, mondván: Eleget laktatok már a hegy alatt. Forduljatok meg* és *vonuljatok,* és *menjetek az Emori hegyéhez* és *minden szomszédjaihoz a síkságon, a hegyen, az alföldön, a déli vidéken* és *a tenger partján, a Kánaáni országába, a Libanonra, a nagy folyamig, a Prát folyamig. Lásd, elétek adtam az országot, menjetek be* és *foglaljátok el, az országot, melyről megesküdött* őseiteknek: Ábrahámnak, *Izsáknak* és *Jákobnak, hogy nekik adja* és *magzatuknak utánuk" (MTörv 1,6–8).*

„Ezek a szavak" heti szakasz, 1. fejezet

„Ezek a szavak" (MTörv 1,1). Áldasson a Királyok Királyának neve, a Szent, áldott legyen, áldasson és magasztosuljon az emléke. Hogy mindazt a csodát, amit cselekedett Izraellel a pusztában, megtegye velük a Cion földjén is. *A pusztában* így mondták: „ezek a szavak". *Cionban* [majd] így mondják: „teszek sötétséget előttük világossággá és a görbe helyeket rónává – ezek a dolgok, melyeket megcselekszem és nem hagyom el" (Ésa 42,16); *a pusztában* így mondták: „az egész nép látja a hangokat" (Kiv 20,18); *Cionban:* „vidámság hangja, öröm hangja" (Jer 33,11); *a pusztában:* „a föld rengett, az egek csepegtek" (Zsolt 68,9); *Cionban:* „megrengetem az eget és a földet" (Agg 2,6); *a pusztában:* „az Úr előttük megy nappal" (Kiv 13,21); *Cionban:* „ mert az Úr előttetek megy és követni fog Izrael Istene", (Ésa 52,12); *a pusztában:* „és örvendezni fog feletted az Úr" (MTörv 30,9); *Cionban:* „vidám leszek Jeruzsálemben, boldog a népem között" (Ésa 65,19); a *pusztában:* „örvendenek majd puszta és sivatag" (Ésa 35,1).

דברים

Mire gondolt Ézsaiás, mikor ezt mondta? Azokra a szavakra, melyekkel Hosea a Tórát megszegő Izraelről szólt: „a pusztához teszem hasonlatossá, és olyanná változtatom őt, amilyen a sivatagi föld" (Hosea 2,3). Ezért mondta Ézsaiás: „örvendenek majd puszta és sivatag". Minden vigasz, melyről Ézsaiás beszél, kétszeresen megvalósul [ezt a szóismétlésekből tudjuk]: „szóljatok Jeruzsálem szívéhez, és hirdessétek néki, hogy vége van nyomorúságának, hogy bűne megbocsáttatott; hiszen kétszeresen sújtotta őt az Örökkévaló keze minden bűneiért" (Ésa 40,2).

Tehát a vigasz kétszeres: „*Vigasztaljátok, vigasztaljátok* népemet, így szól Istenetek!" (Ésa 40,10); vagy: „Én, én *vagyok* megvigasztalótok!" (Ésa 51,12); vagy „*Kelj föl, kelj föl,* öltözd fel az erőt" (Ésa 51,9); vagy: „*Serkenj föl, serkenj föl,* kelj föl Jeruzsálem" (Ésa 51,17); vagy: „Örvendezvén örvendezek az Örökkévalóban" (Ésa 61,10); vagy: „*Virulva virul* és örvend ujjongva" (Ésa 35,2).

„*Örvendenek majd puszta és sivatag*". Miért mondja ezt? Hogy megértsd, hogy mikor a Szent, legyen áldott, felfedi magát [a Sechiná képében] Izrael előtt, nem fed(het)i fel magát egyszerre, mivel a nép ezt nem bírná ki. Ha hirtelen [egyszerre] megmutatkozna, mindenki meghalna. Lásd, mit írnak erről: „Hiszen soha nem hallottak és fülökbe sem jutott, szem nem látott más Istent te kívüled, aki így cselekszik azzal, aki Őt várja" (Ésa 64,3).

József esetéből is tanulhatsz: mikor annyi év után megmutatkozott testvérei előtt, magát egyszerre „felfedve": „Én vagyok József! Él-e még atyám? De testvérei nem bírtak felelni neki,

דברים

mert megrémültek tőle" (Ter 45,3). Hát még ha ezt tenné a Szent, legyen áldott! Hát mit tesz a Szent? Apránként, lassan fedi fel magát, először felvidítja a pusztát, „örvendenek majd puszta és sivatag", aztán így folytatja: „ujjongj vadon és virulj, mint a nárcisz," aztán „virulva virul és ujjong", aztán „a Libanon dicsősége adatik meg neki", aztán: „ők látni fogják az Örökkévaló dicsőségét, Istenünk díszét".

Ezért mondta Dávid: „Mivelhogy az Úr megépítette a Ciont, megláttatta magát az ő dicsőségében" (Zsolt 102,17); [és Ézsaiás] mondja: „mert szemtől szembe látják, hogy mint tér vissza az Örökkévaló Cionba" (Ésa 52,8); „íme Istenünk, akit vártunk és aki megtart minket; ez az Örökkévaló, akit vártunk, örüljünk és örvendezzünk szabadításában!" (Ésa 25,9).

És könyörögtem

(héb. váethánán)

Mózes súlyos büntetést kapott azután, hogy a sziklából vizet fakasztott. Az volt a büntetése, hogy nem léphet be az Ígéret *Földjére. Fejezetünkben Mózes könyörgéssel (imával) próbál „fellebbezni". Az Isten hajthatatlan, és aki ezt hallja, a szeme megtelik könnyekkel. A midrás* értetlenül *kérdi: vajon egyként ítél az Isten jót és gonoszt? Akkor mi* értelme *van az imának?* Íme, *Mózes imája:* „És *könyörögtem az* Örökkévalónak *abban az időben, mondván: Uram, Istenem te elkezdted megmutatni szolgádnak nagyságodat és erős kezedet; hisz ki oly Isten az* égben és *a földön, aki cselekednék a te cselekedeteid* és *hatalmad szerint? Hadd vonuljak* át, *kérlek, hogy lássam azt a jó országot, mely a Jordánon túl van, azt a jó hegyet*[273] és *a Libanont*[274]. *De fölgerjedt az* Örökkévaló *ellenem miattatok* és *nem hallgatott rám; azt mondta az* Örökkévaló *nekem: Elég! ne szólj hozzám többé ebben a dologban. Menj föl a Piszgá csúcsára, vesd föl szemeidet nyugatra,* északra, *délre* és *keletre* és *nézd meg szemeiddel, mert nem fogsz* átvonulni *ezen a Jordánon" (MTörv 3,23–28).*

„És könyörögtem" heti szakasz, 1. fejezet

„És könyörögtem...". Ez van az Írásban: „egyre megy", és így folytatódik: „azért azt mondom, gáncstalant és gonoszt semmisít ő meg" (Jób 9,22). Mózes azt kérdi: Világ Ura, [valóban] egyre megy? Mindenki egyforma a te szemedben? Ugyanúgy ítélsz igaz embert és gonoszt? Ugyanezt kérdi Salamon: „minden mindenkinek egyformán: azon egy esete van az igaznak és a gonosznak, a jónak meg a tisztának és a tisztátalannak, az áldozónak és annak, aki nem áldoz; olyan a jó, mint a vétkező, olyan, aki esküszik, mint aki eskütől fél?" (Préd 9,2). *„Az igaznak".* Ez Noé! Rabbi Pinhász, Rabbi Johánán nevében, Rabbi Eliezer nevében, aki a galileai Rabbi Joszé fia, mondja: mikor Noé kijött a bárkából, meg-

273 A jó hegy: Jeruzsálem.
274 Libanon: a Szentély.

ואתחנן

harapta őt az oroszlán, és megsérült, ettől kezdve nem volt alkalmas arra, hogy áldozzon, és helyette a fia, Sém áldozott; és *„a gonosznak"*. Ez Nékó fáraó! Mikor (Nékó) meg akarta kaparintani Salamon trónját, nem ismerte azt a [titkos] szerkezetet, mely a trónban működött, és megharapta őt a trónban rejtőző oroszlán, és megsérült. Azóta ő is sántikál, és a másik is; *„a jónak"*. Ez Mózes! Ahogy írva van: „és látta őt, hogy jó" (Kiv 2,2), mivel körülmetélten[275] született; *„a tisztának"*. Ez Áron! Aki megtisztítja Izrael népét bűneitől; *„a tisztátalannak"*. Ezek a kémek[276]. Köztük volt olyan, aki dicsérte Izrael földjét, volt, aki rosszat mondott róla, de egyikük se mehetett be[277]; *„az* áldozó*"*. Ez Josijáhu, akiről mondják: „És adományozott Josijáhu a nép fiai számára juhokat és fiatal kecskéket, mindet pészachi áldozatul" (2Krón 35,7). És *„aki nem* áldoz*"* Áháb, aki felszámolta az oltár feletti áldozást, ahogy írva van: „és áldozott Áháb magának bárányt és marhát"[278]. Magának áldozott, és nem a [szabályos] áldozat kedvéért [nem az Istennek]. Az egyiket [Josijáhut] nyílvessző ölte meg: „a lázadók a királyra lőttek", a másik, [Áháb] szintén nyíl által [halt meg]: „Egy ember pedig jóhiszeműen meghúzta az íjat és találta Izrael királyát" (1Kir 22,34). *„Olyan a jó"*, az Dávid, mint írva van: „Küldött tehát és elhozta – ő pedig vörös volt, meg szép szemű és szép tekintetű" (1Sám 16,12). *„Mint a vétkező"*, Nebukodnecár,[279] akiről azt írják: „és vétkeidtől igazság által szabadulj" (Dán 4,24). Az egyik [Dávid] felépítette a Szentélyt és negyven évig uralkodott, a másik [Nebukodnecár] pedig lerombolta és [szintén] negyven évig uralkodott. *„Aki esküszik"*, az Cidkijáhu,[280] akiről írva van: „Fel is lázadt Nebukodnecár király ellen, aki Istenre megeskette őt; s megkeményítette nyakát, megszilárdította szívét, semhogy megtért volna az Örökkévalóhoz, Izrael Istenéhez" (2Krón 36,13). Mi az, hogy [Cidkijáhu] fellázadt? [Egyszer] meglátta[281] Cidkijáhu, hogy Nebukodnecár nyulat eszik, nyersen. Erre Nebukodnecár azt mondta Cidkijáhunak: esküdj meg nekem, hogy nem árulod el senkinek. Megesküdött neki. De Cidkijáhu megbánta az esküjét [mert másoknak is fel akarta fedni, hogy Nebukodnecár megszégyenüljön]. Ezután kikérdezte őt [a bölcsek tanácsa] az esküje felől, és felmentette [az eskü alól]. És Cidkijáhu elmondta másoknak. Nebukodnecár megtudta, hogy rossz hírét kelti, hívatta a Szanhedrint és Cidkijáhut. Így szólt nekik: látjátok, mit tett velem Cidkijáhu? Vajon nem esküdött meg nekem? Cidkijáhu azt válaszolta: ők [a Szanhedrin] megkérdeztek engem az esküm felől. De hogy kérdezhetnek meg valakit az esküje felől? [A Szanhedrin] ezt válaszolta: megkérdezhetik, ha életveszélyről van szó! Erre azt kérdezte [Nebukodnecár]: Mikor? Még aznap [az eskü napján]. Azt kérdezte a Szanhedrintől: [annak] a jelenlétében [akinek megesküdött] mentik fel az eskü alól? Azt válaszolták: igen, a jelenlétében! Akkor miért nem mondtátok meg Cidkijáhunak, hogy nem menthető fel esküje alól [hisz én nem voltam jelen]?!

„Földön ülnek, hallgatnak Cion leányának vénei" (Siral 2,10). Rabbi Jichák szerint: elvették tőlük az írószerszámaikat és párnáikat [mert tévedtek a törvényben]. Aki fél „az eskütől",

275 A csecsemő Mózesen nem látszott az előbőr.
276 12 kémet küldött Mózes, hogy kikémleljék Kánaán földjét.
277 Rasi, a Kohelet (Prédikátor) magyarázatában is idézi (a Midrás Tánhumát), de akkor hogyan értjük, hogy Józsué és Káleb mégis bemehettek?
278 Josijáhu, Júdea királya, Áháb, Izrael királya: az egyik jó, a másik gonosz, a midrás szerint egy a sorsuk.
279 Babilon királya.
280 Cidkijáhu, Júdea utolsó Dávid-házi királya fellázadt II. Nebukodnecár ellen.
281 Hasonló történet a Talmudban is szerepel (Babilóniai Talmud, Nedarim traktátus, 9. fejezet, fol. 65a); ennek lényege: ha valaki megesküszik valakinek, csak akkor menthető fel esküje alól, ha mindketten jelen vannak, az esküvő és az is, akinek megesküdött.

ואתחנן

az Sámson,[282] „aki azt mondta nekik: esküdjetek meg nekem, hogy ti magatok nem támadtok reám" (Bír 15,12). És ez is megvakítva halt meg: „és Cidkijáhu szemét kiszúrták" (2Kir 25,7). Heten hasonlítottak Ádámra, az első emberre. Ezek közül az egyik Cidkijáhu [a szemei révén]. Vasdárdát szúrtak a szemébe. De előtte Nebukodnecár megölte [szeme láttára] a fiait, és aztán vakította meg. Sámsont is ebbe halt bele:[283]„lefogták a filiszteusok, és kiszúrták a szemeit" (Bír 16,21).

„Minden mindenkinek egyformán". Mózes azt mondja a Szentnek, a neve áldott: Világ Ura, mindenki egyforma a te szemedben, te gáncstalant és gonoszt megsemmisítesz? A kémek megharagítottak azzal, hogy az ország [Kánaán] rossz hírét keltették, de én, aki a fiaidat szolgáltam előtted a pusztában, negyven évig, egy vagyok velük?

282 Sámsont megvakították, ugyancsak Cidkijáhut.
283 Sámson nem a megvakításba halt bele (se Cidkijáhu).

És lesz jutalmául
(héb. ekev)

„És lesz jutalmául annak, hogy hallgattok a rendeletekre, megőrzitek, hogy megtegyétek azokat, megőrzi neked az Örökkévaló, *a te Istened a szövetséget és a szeretetet, melyről megesküdött* őseidnek. *És szeret téged, megáld és megsokasít, megáldja méhed gyümölcsét és földed gyümölcsét, gabonádat, mustodat és olajodat, marháid fajzását és juhaid szaporodását a földön, melyről megesküdött* őseidnek, *hogy neked adja.* Áldottabb *leszel mind a népeknél, nem lesz közötted magtalan férfi és magtalan nő, sem barmod között meddő" (MTörv 7,12). A heti szakasz héber címe: „ekev". Az „ekev" kötőszó mindennapi jelentése: nyomában, eredményképpen, következtében, sarkában stb. Ezt a szót „hordozza" Jákob is a nevében – (J)ákov –, aki születése pillanatában az előtte kibújó* Ézsau *(ikertestvére) sarkába kapaszkodik. A hatszáztizenhárom parancsolat közül van könnyen betartható és keményebb, szigorúbb parancsolat. Van, aki azonban nem veszi komolyan a „könnyű" parancsolatokat, és (a sarkával) rájuk tapos. A midrás ezt (is) az „ekev" (sarok) szóval fejezi ki.*

„*És* lesz jutalmául" heti szakasz, 1. és 9. fejezet

„És lesz jutalmául annak, hogy hallgattok…". Ezt kérdi a zsoltár (49,6): „Miért féljek bajnak napjaiban, mikor bűn környez sarkaimon". A Szent, áldott legyen, áldott legyen azért, mert Izraelnek Tórát adott, melyben hatszáztizenhárom parancsolat van, közöttük könnyű és nehéz. A „könnyű" parancsolatokkal az emberek nemigen törődnek, eldobják azokat, és a sarkukkal rátaposnak. Mivel Dávid félt az Ítélet napjától, így szólt: Világ ura, a Tóra nehéz parancsolataitól nem félek, de akkor mitől félek? A könnyű parancsolatoktól, melyek valamelyikét netán megszegem, csak azért, mert könnyű előírásról van szó. Pedig Te azt mondtad: mind a könnyű, mind a nehéz parancsolatban egyaránt légy körültekintő [óvatos]. Ezért kérdi a zsoltár: „miért féljek bajnak napjaiban".

„És lesz jutalmául annak". Az Írás így szól: „kívánatosabbak azok aranynál és sok színaranynál, és édesebbek méznél, s csurgó színméznél" (Zsolt 19,11), ugyanazon zsoltár folytatása: „szolgád is meginteti magát általuk; megőrzésükben nagy jutalom van".[284] Lásd, miként dicséri Dávid a Tóra rendeleteit: „kívánatosabbak azok aranynál és sok színaranynál!" Mint ahogy a lisztfajták közül legjobb a finom, fehér liszt, mely megmarad a szitáláskor, de még ennél is finomabbak, kedvesebbek a Tóra rendeletei, melyek „édesebbek méznél, s csurgó színméznél". Rav Hanina mondta: mondhatjátok azt is, hogy az italok közül nincsen édesebb, mint a méz, de a Tóra szavai mindennél édesebbek: melyek „édesebbek méznél, s csurgó színméznél".

Dávid így szólt a Szenthez, áldott legyen: Világ Ura, azt gondolod, hogy torkig vagyok vele, mert édesebb, mint a méz? Isten ments! A Te szolgád nagy gonddal őrzi a könnyű rendeleteket, mert „megőrzésükért nagy jutalom jár". Írva van: „mily nagy a te jóságod, melyet tartogatsz tisztelőidnek, míveltél a benned menedéket keresőknek, az ember fiainak előtte" (Zsolt 31,2). Ez a „könnyű" parancsolat jutalma.

„Abban az időben mondta az Örökkévaló nekem: Faragj magadnak kőtáblát, amint az elsők voltak..." (MTörv 10,1). Erről így szól az Írás: „Mindennek megvan a kora, és ideje van minden dolognak az ég alatt" (Préd 3,1). A világ teremtésének megvolt az ideje; ugyancsak az özönvíz nemzedékének, hogy a vízbe pusztuljanak; Noénak idő adatott, hogy belépjen a bárkába, és hogy elhagyja a bárkát; Ábrahám és az ősatyák teremtéséhez idő kellett; időbe tellett, hogy őseink kivándoroljanak Egyiptomba, és ahhoz is, hogy onnan kivonuljanak;

284 A zsoltárban megtaláljuk a heti szakasz címadó kötőszavát, az értelmezés „forrását": *ekev rávo* – nagy jutalom.

idő, hogy szolgákká legyenek; a kőtáblák összetörésének is megvolt az ideje; és annak is, hogy a más(odik) kőtáblák készüljenek; ahhoz is idő kell, hogy mások az aranyborjú bűnét elkövessék.

„Faragj magadnak két kőtáblát". Salamon azt mondta: [külön] ideje van a kődobálásnak és a kövek összegyűjtésének. A kövek „dobálása": ez az első két kőtábla. A kövek „összegyűjtése": az újbóli kőtáblák készítése: „készíts (faragj) magadnak két kőtáblát". Rabbi Jehosua szerint [Mózes] idegen istenek (szobrait) tette tönkre.

A Teremtő: „faragj magadnak", de a „hulladék"[285] a tied legyen. Rabbi Lévi és Rabbi Johánán kérdik: miből faragta a kőtáblákat? Egyikük ezt válaszolja: az Isten trónja alól vette, a másik: a sátrából. Teremtett neki [az Isten] egy kőfejtőt, és onnan kifejtette a két kőtáblát. De a kőhulladékot magával vitte, és gazdag lett, mivel szanprinon kő volt.[286] Amint Salamon mondja: „kezei aranyhengerek, tarsis kövekkel foglalva" (Én 5,14). „Kezei aranyhengerek", ezek a kőtáblák. És mennyi volt mindegyik táblán? Öt parancsolat mindegyiken. „Tarsis kövekkel foglalva", azt a midrás úgy magyarázza, hogy a kőtáblák szanprinonból voltak.

A Teremtő: „faragj magadnak", ez téged illet, ez a tied; *Mózes:* nekem adtad, és jó szemmel nézed [a kőtáblákat], nekik adtad a Tórát; *A Teremtő:* esküszöm, királlyá teszlek, és azt faragod vagy elutasítod[287] akit/amit akarsz, és azt engeded közel magadhoz, akit akarsz.

285 A hulladék (héb. *pszolet*), a *pászál* (farag) tőből származik, és a faragás közben keletkező hulladékra utal.

286 Szanprinon (héb.): valószínűleg zafír, melynek keménysége mellett természetfeletti tulajdonságai is voltak.

287 Szójáték: (héb. *poszel*), farag és elutasít.

Lásd
(héb. re'e)

Az ősrégi Schem (későbbi nevén Szamária) városa két hegy között fekszik. Az egyik az átok *hegye, a másik az* áldásé, *és mintha a két hegy (Éval* és *Grizim) két figyelmeztető zászló lenne: „add az* áldást *a Grizim hegyére, az* átkot *pedig az Éval hegyére". A két hegy között húzódó völgy komorsága, problematikája ma is, ennyi idő után is feltűnő. Itt vezet a „választút", melyen az országába bevonuló, honfoglaló népnek döntenie kell: a jót vagy a rosszat, a törvény vagy a bűn* útját *választja. „Lásd, én teszek ma elétek* áldást és átkot. *Az* áldást, *ha hallgattok az* Örökkévaló, *a ti Istenetek parancsaira, amelyeket én ma nektek parancsolok; és az* átkot, *ha nem hallgattok az* Örökkévaló, *a ti Istenetek parancsaira és eltértek az* útról, *melyet én nektek ma parancsolok, járván más istenek után, melyeket nem ismertek. És lesz, ha bevisz téged az* Örökkévaló *a te Istened az országba, ahova bemész, hogy azt elfoglaljad, akkor add az* áldást *a Grizim hegyére, az* átkot *pedig az Éval hegyére" (MTörv 11,26–29).*

„Lásd" heti szakasz, 1. fejezet

„Lásd, én teszek ma elétek áldást". *Azt mondta az* Írás: „e néphez pedig szólj. Így szól az Örökkévaló, íme én elétek teszem az élet útját és a halál útját" (Jer 21,8); *és ezt is:* „oktató dal, Ászáftól, figyelj, népem tanomra, hajtsátok fületek szájam beszédjeire!" (Zsolt 68,1); *és ezt is:* „Csak őrizkedjél és őrizd nagyon a te lelkedet, hogy el ne felejtsd a dolgokat, melyeket szemeid láttak..." (MTörv 4,9); *és ezt is:* „azt a napot, melyen álltál az Örökkévaló, a te Istened előtt a Hóreben" (uo. 10), hogy megtanuld: aki a Tórától megvonja magát, az olyan, mintha nem hinne az Istenben. Mert a Tórát Izraelnek csak azért adta, hogy érte éljen, éjjel, nappal: „elmélkedjél róla nappal és éjjel" (Józs 1,8). *Az is* írva *van:* „hanem az Örökkévaló tanában telik kedve és az ő tanáról elmélkedik nappal és éjjel" (Zsolt 1,2). Aki a Tórának él, és annak törvénye szerint, olyan, mintha ő kapta volna azt a Szináj hegyén.

ראה

Ezért szól a Könyv így: „hanem ismertesd meg azokat fiaiddal és fiaid fiaival", és ezután így folytatja: „azt a napot, melyen álltál az Örökkévaló, a te Istened előtt a Hóreben". Ászáf[288] így kezdte: *„Figyelj, népem, tanomra,* hajtsátok fületek szájam beszédjeire!"; Salamon pedig ezt mondta: „mert jó tanulságot adtam nektek, tanomat el ne hagyjátok" (Péld 4,2). De az emberek ezt kérdik Ászáftól: te miféle Tóráról beszélsz, mikor így szólsz: „Figyelj, népem, tanomra"? Hiszen azt [a Tórát] mi már [egyszer] megkaptuk Szináj hegyén! Ő [Ászáf] így válaszolt: Izrael bűnösei beszélnek így, hogy a Próféták [könyve] és az Írások[289] az nem a Tóra, és nem is hisznek bennük, mondván: „és nem hallgattunk Istenünk, az Örökkévaló hangjára, hogy Tórája szerint éljünk, melyet a szolgái, a próféták által elénk helyezett" (Dán 9,10). A Próféták és az Írások, az mind Tóra. Ezért írták: *„Figyelj, népem, tanomra."*[290]

A *„Figyelj, népem, tanomra"* így kapcsolódik a Példabeszédekhez: „A bölcsnek szíve oktatja száját, és ajkain gyarapítja a tanulságot" (16,23). Mikor Izrael vétkezik, a „jó" elkerüli őt. Ha jóban részesülnek [vagy jót cselekednek], gyarapítják a Tórát. Tanultuk, hogy mikor azt a dolgot cselekedték [aranyborjú vétke], nem részesültek a „jóban": „És volt, midőn közeledett a táborhoz és látta a borjút és a táncot, akkor felgerjedt Mózes haragja, ledobta kezeiből a táblákat és összetörte azokat a hegy alján" (Kiv 32,19). Mikor Mózes kegyelmet kért a nép számára, azt mondta neki a Szent, legyen áldott: Mózes, az egész világot csak a Tóráért teremtettem: „szádba tettem szavaimat és kezem árnyékával betakartalak, hogy megplántáljam az egeket és megalapítsam a földet, és

288 Ászáf: Dávid király zsoltáros költője.
289 Írások (héb. *Ktuvim*), pl. Salamon írásai, Eszter könyve, Dániel könyve stb.
290 A Tóra jelentése: tan.

azt mondjam Cionnak: népem vagy! (Ésa 51,16). Ezek meg bika képmására cserélték az én dicsőségemet, és te összetörted a kőtáblákat! Hogy is létezhet világ Tóra nélkül? Mózes ekkor azt kérdezte: mit tegyek? Faragj két új kőtáblát, olyat, mint az elsők voltak. Erről szól: „A bölcsnek szíve oktatja száját", és mikor ott állt Ászáf, ezt mondta: „vezetted népedet, mint juhokat, Mózes és Áron által" (Zsolt 77). És hogyan folytatta: *„Figyelj, népem, tanomra".*

Bírákat és felügyelőket

(héb. softim)

„Bírákat és felügyelőket rendelj magadnak minden kapuidban, melyeket az Örökkévaló, *a te Istened ad neked, törzseid szerint, hogy ítéljék a népet igazságos ítélettel. Ne hajlítsd el az ítéletet, ne ismerj tekintélyt és ne fogadj el megvesztegetést, mert a megvesztegetés megvakítja a bölcsek szemeit és elferdíti az igazak szavait. Igazságot; csak igazságot kövess, hogy* élj és *elfoglaljad az országot, melyet az* Örökkévaló, *a te Istened ad neked" (MTörv 16,18–20). Az* életbevágó *jogi határozatok*[291] *a mindenkori Szanhedrin*[292] *kezében voltak. A „nagy" Szanhedrin testülete hetvenegy bíróból* állt, *és Jeruzsálemben* ülésezett, *közel a Szentélyhez. A többi nagyvárosban ezt a feladatot a huszonhárom tagú,* úgynevezett *„kis" Szanhedrin töltötte be. A Szanhedrin* élén *sokáig a főpap* állt *(héb.* kohén gádol*), de később, amikor a bíráknak a főpapba vetett bizalma megtört, választott elnök (héb.* nászi*) vezette a bírák tanácsát.*

„Bírákat és felügyelőket" heti szakasz, 1. fejezet

„Bírákat és felügyelőket". Ezt mondja az írás: „Tudtára adja igéjét Jákobnak, törvényeit és rendeleteit Izraelnek" (Zsolt 147,19), igéjét: ez a Tóra; törvényeit: ezek a törvény értelmezései [midrások]; rendeletei: ezek a jogszabályok. A Szent, áldott legyen, a Tórát és törvényeit kizárólag Izraelnek[293] adta.

Honnan tudjuk, hogy ha Izrael és egy idegen pereskedik, az izraelitának tilos azt mondania: jer velem a ti törvényetek [bíróságotok] elé, mert akkor tiltó parancsolatot szeg meg? Az előző zsoltárból: „nem tett úgy egy nemzetnek sem, akik rendeleteit nem ismerik, hallelúja!" (Zsolt 147,20). Hiszen a többi nemzet számára [csak] Noé fiainak hét törvénye

291 Emberéletről szóló határozatok, héb. *diné nefásot.*

292 Szanhedrin: görög eredetű szó, jelentése: együtt ülésezik.

293 Izrael: Jákob és ivadéka (egyénre is mondjuk, hogy: „Izrael"); aki pedig nem Izrael, azt az ókori zsidó törvény szempontjából „Noé fiai" közé sorolják.

érvényes, ezért is mondja a zsoltár „(akik) rendeleteit nem ismerik".

A Talmudban hallottunk arról, hogy Ben Zákáj[294] a tanúskodásnál még a füge szárát is megvizsgálta. Noé fiai [akikre csak hét törvény vonatkozik] akár egyetlen tanú vallomása alapján is végrehajtják a halálos ítéleteket, egyetlen bíró által és figyelmeztetés[295] nélkül. Izraelben ez nem történhet meg, mivel ott még az anyagi károk pereit is három bíró tárgyalja, de az életbevágó pereket legalább huszonhárom. Mert az is írva van, hogy: „ne álljon elő egy tanú valaki ellen bármi bűnnél és bármi vételnél, bármely vétségnél, mellyel vétkezik; két tanú vallomására, vagy három tanú vallomására állapíttassék meg a dolog" (MTörv 19,15).

[Izraelben] kivizsgálás és kihallgatás is szükséges. Hogyan vizsgálják ki a tanúkat? Bevezetik a bírák elé és megfenyegetik őket. Hét vizsgálatnak [kérdésnek] vetik alá őket, kérdezvén: melyik napon történt (az eset)? Melyik héten? Melyik évben? Mely hónapban? A hónap hányadik napján és hol? Vajon ismeritek-e (azt, akiről tanúskodtok)? Vajon figyelmeztettétek-e őt? Úgy, ahogy ezt a Szanhedrin traktátusban tanuljuk.

Izrael vezetőiről az a hír járta, hogy kitűntek a törvénykezésben. Sámuelről írják: „menni szokott évről évre, körüljárt Bét-Élbe, Gilgálba és Micpába, és ítéletet tartott Izrael fölött mind e helyeken" (1Sám 7,16). Dávid is ebben tűnt ki a legjobban: „Így uralkodék Dávid az egész Izrael felett,

294 Rabbi Johánán Ben Zákáj vizsgálta ki az ügyet a Szanhedrin részéről.

295 Izrael törvénye szerint halálbüntetést nem lehet kiszabni úgy, hogy a bűnöst a bűn elkövetése előtt ne figyelmeztették volna arra, hogy amit elkövetni készül, az halálos bűn. (Vö. Babilóniai Talmud, Szanhedrin traktátus, fol. 40b)

és ítéletet és igazságot szolgáltat vala egész népének (1Krón 18,14). Hasonlóképpen Josáfát, mikor királysága megerősödött, „uralkodék pedig ő helyette az ő fia, Josáfát, és megerősíté magát Izrael ellen" (2Krón, 17,1). Josáfát nem a királyság ügyeivel törődött, nem a meggazdagodással, se a hírnévvel, se mással, hanem a törvénykezéssel. Mit jelent az, hogy „megerősödött"? Azt, hogy hatalmában állt a bírák kinevezése. „És az ő szíve felemelkedett az Úr útjain, és még jobban kiirtotta Júdából a magaslatokat és az Aserákat" (2Krón 17,6). Durvaságra utal-e az, hogy „az ő szíve felemelkedett"? Nem. Ez arra utal, hogy az Isten törvényeit követő bírákat nevezett ki: „hogy őrizzék meg az Örökkévaló útját, cselekedvén igazságot és jogot" (Ter 18,19). És [Josáfát] meghagyta a bíráknak: „ne ismerjetek tekintélyt az ítéletben, a kicsinyt, mint a nagyot hallgassátok meg, ne féljetek senkitől, mert az ítélet Istené" (MTörv 1,17).

Ha kivonulsz

(héb. ki técé)

Nem véletlen, hogy a Tórában az alábbi három eset: „a szép termetű nő", „a két feleség, kik közül az egyik gyűlölt" és a „makacskodó és ellenszegülő fiú" esete egymás után következik. Korábban a Misna, majd a Midrás Tánhumá és ezek nyomán Rasi bibliamagyarázatában megállapította, hogy az egyik vétekből következik a másik, úgy és *abban a sorrendben, ahogy azok az* Írásban *egymást követik. Ugyanez vonatkozik a parancsolatokra, melyek teljesítése további parancsolat megtételéhez, teljesítéséhez vezeti az embert. Előttünk a fejezet három egymást követő részlete: „Ha kivonulsz háborúba ellenséged ellen és kezedbe adja* őt *az* Örökkévaló, *a te Istened és te foglyokat ejtesz közüle, és látsz a foglyok között szép termetű nőt, megkedveled* őt és *elveszed magadnak feleségül: Akkor vidd be házadba és nyírja le haját és igazítsa körmeit; vesse le fogsága ruháit magáról, maradjon házadban és sirassa meg apját meg anyját egy teljes hónapig, azután menj be hozzá és légy férjévé, és ő legyen a te feleséged. És lesz, ha nem találsz majd kedvet benne, bocsásd el szabadon, de eladni ne add el pénzért; ne hatalmaskodjál fölötte, mivelhogy megaláztad* őt*".*

„Ha lesz egy férfiúnak két felesége, az egyik szeretett, a másik gyűlölt, és szülnek neki fiúkat, a szeretett és a gyűlölt; és lesz az elsőszülött fiú a gyűlölté: Akkor lesz, amely napon örökségül *adja fiainak azt, amije lesz, nem teheti elsőszülöttnek a szeretettnek fiát a gyűlöltnek fia elé, aki az elsőszülött; hanem az elsőszülöttet, a gyűlöltnek fiát, ismerje el, hogy adjon neki kétszeres részt mindenből, ami nála találtatik, mert az tehetségének zsengéje,* övé *az elsőszülöttség joga".*
„Ha lesz valakinek makacskodó és ellenszegülő fia, nem hallgat atyja szavára, sem anyja szavára, megfenyítik őt, *de nem hallgat rájuk: Akkor fogják meg* őt *atyja és anyja, és vigyék ki városának véneihez, helységének kapujába, és szóljanak városának véneihez: Eme fiunk makacskodó és ellenszegülő, nem hallgat szavunkra, dőzsölő és iszákos. És kövezzék meg városának mind az emberei kövekkel, hogy meghaljon:* Így *irtsd ki a gonoszt közepedből; egész Izrael pedig hallja és féljen!" (MTörv 21,10–21).*

כי תצא

„Ha kivonulsz" heti szakasz, 1. fejezet

„Ha kivonulsz a háborúba". Bölcseink így tanították: parancsolat parancsolatot von maga után, és a vétek vétket.[296] „És látsz a foglyok között…". „És nyírja le haját és igazítsa körmeit", hogy ne tessék neked.[297] Mit ír a Tóra ezután? „Ha lesz egy férfiúnak két felesége". Ha ketten vannak [két feleség] a házban, örökös a viszálykodás. És ez nem elég, mert kettőjük közül az egyik „gyűlölt", vagy mind a kettő. És mi következik ezután? „Ha lesz valakinek makacskodó és ellenszegülő fia…" Minden[298] a „szép termetű nő" esetéből fakad, ezzel együtt az ellenszegülő, lázadó fiú!

Dávid királyról említik, hogy a háborúban megkívánta Mááchá bát Tálmáit, Gesúr királyának lányát, és tőle született Ávsálom,[299] aki később meg akarta őt ölni, mindenki szeme láttára. Fényes nappal lefeküdt apja tíz ágyasával, és Izrael népét megosztotta, emiatt több tízezren pusztultak el, közöttük Simei ben Gerá, Seva ben Bichri és Ahitofel. Mefibosetet is megölte, és Civát tette Saul háza fölé.[300] A Misna szerint Rabbi Joszé ezt kérdi: vajon a bíróság a „makacskodó és ellenszegülő fiút" csak azért kövezteti meg, mert fél litra húst (1/3 kg) megevett és fél log keveretlen (sűrű) bort (1/2 liter) megivott? [Vö. Misna, Szanhedrin traktátus, 8. fejezet, 2. misna]

296 Parancsolat parancsolatot von maga után: (héb. *micvá goreret micvá*) a Pirké Ávot (Atyák mondásai) elhíresült mondása.
297 A szép fogolynő azért nyírja le a haját, hogy az őt feleségül megkívánó katona ne szeresse.
298 A Tánhumá így érvel: a szép fogolynőből lesz az a más(od)ik feleség, akit a férfi majd (meg)gyűlöl, és végül ő (ez az asszony) ad életet a makacskodó és ellenszegülő fiúnak.
299 Ávsálom Dávid király fia, aki apja ellen lázadt.
300 A nevekkel kapcsolatban lásd Sámuel könyvét.

כי תצא

A Tóra azonban tudja [mindez hová vezet], tudja, hogy az ellenszegülő fiú végül majd a semmirekellő barátaival [akikkel együtt dorbézolt] elherdálja apja vagyonát, rossz dolgokba keveredik, útonálló lesz, embereket bántalmaz. Róla mondja a Tóra: életében bűnös, a halálában ártatlan [a halála által], mivel a gonoszok halála nekik is és a világnak is egyaránt megnyugvás. „Makacskodó és ellenszegülő fiú". Mi van ezután? „Ha lesz valakin bűn, halálos ítélettel és megölik és fölakasztod őt egy fára" (MTörv 21,22). Ha életben marad [elkerüli a halálos büntetést], akkor sem menekül meg, mert tanultuk [lásd a midrás elején], hogy vétek vétket von maga után, és parancsolat parancsolatot.

Honnan van ez (a szabály): „Ha madárfészek kerül eléd az úton valamely fán vagy a földön, fiókák vagy tojások, és az anya ül a fiókákon vagy a tojásokon, ne vedd el az anyát a fiakkal együtt. Bocsásd el az anyát, és a fiakat elveheted, hogy jó dolgod legyen és hosszú életű légy[301]", és milyen parancsolatok következnek ezután? „Ha új házat építesz, csinálj korlátot tetődre...", (ezért) új házad lesz és a tetején korlát. És ezután? „Ne vesd be szőlődet kétfélével...", (ezért) szőlőd lesz, és beveted a mezőt. És ezután? „Ne szánts ökrön és szamáron együtt...", ezért majd ökröd és szamarad lesz. És ezután? „Ne ölts fel vegyes szövetet..." [héb. *kilájim*], ezért majd szép ruháid lesznek gyapjúból és lenből. És ezután? „Bojtokat készíts ruhád négy szögletére...", [ezért] a „cicit" [szemlélő bojt] parancsolatában részesülhetsz. És ezután? „Ha valaki feleséget vesz magának...", [ezért] asszonyod lesz, és fiúgyermekeid lesznek. Hisz tanultuk, hogy parancsolat parancsolatot követ és vétek vétket. E törvények [útmutató módon] egymás után következnek a Tórában.

301 A midrás ezután folyamatosan idéz Mózes 5. könyvének 22. fejezetéből.

Amikor bemész

(héb. ki távo)

„És lesz, ha hallgatsz az Örökkévaló, *a te Istened szavára, hogy megőrizd* és *megtedd mind a parancsolatait, melyeket* én *ma neked parancsolok, akkor tesz téged az* Örökkévaló, *a te Istened legmagasabbá mind a népek fölé.* És *rád szállnak mindeme* áldások *és elérnek téged, ha hallgatsz az* Örökkévaló, *a te Istened szavára.* Áldott *leszel a városban* és áldott *leszel a mezőn.* Áldott *lesz méhed gyümölcse, földed gyümölcse* és *barmod gyümölcse: marháid fajzása* és *juhaid szaporodása.* Áldott *lesz kosarad* és *teknőd.* Áldott *leszel jöttödben* és áldott *leszel mentedben. Az* Örökkévaló *teszi majd, hogy ellenségeid, kik ellened támadnak, vereséget szenvedjenek előtted; egy* úton *vonulnak ki ellened, de hét* úton *menekülnek majd előled..." (MTörv 28,1–8).* Ígéretek *halmaza az* áldással *teli jóslat, mely hasonlít a Smá (Halljad, Izrael) imádság második szakaszára („és lesz, ha hallgattok parancsolataimra"). Az erre vonatkozó midrás azonban nem az* ígéretekről, *hanem az* élet *végéig tartó tanulásról beszél, arról a tudásról, bölcsességről, arról a „talmud"-ról, melyet az Isten szavára figyelő halandó* élete *során elsajátít. Mire való ez a tudás?*

„Amikor bemész" heti szakasz, 4. fejezet

„És lesz, ha hallgatsz". Ha csak egy keveset hallasz, a végén sokat fogsz hallani. Más dolog: „és lesz, ha hallgatsz". Mikor hallgathatod a talmudod [tudásod, bölcsességed] hangját a Szent, áldott legyen, színe előtt? Mikor hallatja talmudját? Abban az órában, amikor [az ember] eltávozik az élők sorából, ahogy írva van: „A dolognak végén [halála percében] az egész így értendő" (Préd 12,13). Rabbi Meir szerint: amíg a lelke „rendben van", [talmudja] szabatosan, világosan hangzik. Aki az alvilágba készül, nem fogja talmudját „rendezgetni" [már nem lesz abban a helyzetben], mert Jób szavai így szólnak: „vakhomály, rend nélkül"[302] (Jób 10,22).

302 A halottak országa, az alvilág.

Más dolog: „és lesz, ha hallgatsz". Imádságod meghallgattatik, mint Honié, a körök rajzolójáé[303]. Mikor Izraelben esőre vártak, összegyűltek nála, és arra kérték, imádkozzon értük, mert esőre van szükségük. Honi azonnal kört rajzolt a porba, és a kör közepére állt, hogy eleget tegyen a próféta előírásának: „őrhelyemre állok" (Hab 2,1). Akkor csepegni kezdett az eső. Erre ő azt mondta: én nem ezt kértem, hanem azt, hogy a vízgyűjtők, árkok és ciszternák megteljenek![304] Erre felhőszakadás lett. Ekkor azt mondta, én nem ezt kértem, hanem csendes, áldásos esőt. Ekkor „szabályos" eső esett. Mi vette rá őt, hogy esőért imádkozzon, és hogy az Isten meg is hallgassa? Az, hogy a Tóra „szavaira" hallgatott.

Más dolog. Mi van, ha e világon hallod a Tóra szavait? A túlvilágon Isten szájából fogod hallani. Rabbi Joná, Rabbi Máná apja így szólt Rabbi Lévi nevében, aki Rabbi Ábától tanulta: Izraelnek nem ezen a világon kellett volna kapni a Tórát! De miért? Mivel a túlvilágon úgyis az Isten szájából fogják tanulni, akkor minek odaadni nekik már ebben a világban? Azért, hogy amikor az Isten [ott fenn] tanításba kezd, mindenki tudja, melyik fejezetnél tart. Ez az „evilági" „és lesz, ha hallgatsz" tartalma.

Más dolog. Ha hallhattad a Tóra szavait a hangok [szigorú] hangjával [a törvényadáskor], hallani fogod azt a hangot is, melyről azt írják, hogy az „öröm és vidámság hangja" (Jer 7,34).

Más dolog. „És lesz, ha hallgatsz". Ha mestered hangjára hallgatsz, a végén rád is hallgatni fognak [a tanítványok]. „Hogy megőrizd és megtedd mind a parancsolatait". Azért tanulj,

303 Honi a híres esőcsináló (körök rajzolója, héb. *hámeágel*).
304 Ásott és természetes vízgyűjtőkben tárolták az esővizet.

hogy „megtedd". Rabbi Johánán szerint: aki csak tanul, anélkül, hogy [a parancsolatokat] betartaná, jobb, ha már a születésekor a nyakára tekeredik a köldökzsinór. Ha sikerül „megőrizni és megtenni", akkor „tesz téged az Istened[305] legfelülre". Azt kérdi Rabbi Lévi, mi az, hogy legfelül? Mint a hüvelykujj. Ha sikerül, ez az ujj a többi négy fölé kerekedik, ha nem, alulmarad, és a te Istened csak feltétellel „tesz téged" [más népek fölé]. Ha nem sikerül, akkor az idegen, aki veled lakik, felülkerekedik...

305 A többi népek fölé (lásd Bevezetés).

Itt álltok
(héb. nicávim)

„Ti álltok *ma mindnyájan az* Örökkévaló, *az Istenetek színe előtt, fejeitek, törzseitek, véneitek* és *felügyelőitek, Izrael minden férfija; gyermekeitek, feleségeitek* és *idegened, aki táborod közepette van, favágódtól vízmerítődig. Hogy belépj az* Örökkévaló, *a te Istened szövetségébe…" (MTörv 29,9–11). Mózes, aki nem mehetett be az* Ígéret *Földjére, még az utolsó pillanatban,* élete *utolsó napján az Isten elé* áll, *és szövetséget kötött népe számára (a midrás szerint ez volt a harmadik, Szinájban kötött szövetség). A „favágóról* és *vízmerítőről" azt* írja *Rási, hogy Mózes idejében a kánaániták közül is csatlakoztak az izraeliták táborához* és *betértek.*

„Itt álltok" heti szakasz, 2. fejezet

„Fejeitek, törzseitek…". Annak ellenére, hogy számba vettem a törzsek fejeit, a véneket, a felügyelőket, előttem mindnyájan egyenlők vagytok [a szövetség mindenkire egyformán vonatkozik], mivel írva van: „Izrael minden férfija".

Más dolog: mindnyájan felelősek vagytok egymásért. Még akkor is, ha csak egyetlen cádik van köztetek, az egész világ az ő jogán létezik, mint ahogy írva van: „a cádikon áll a világ" (Péld 6,25). És ha közületek egyvalaki vétkezik, az egész nemzedék bűnhődik. Ezt találjuk Ákán ben Zeráh esetében, aki vett a tiltott kincsből.[306] Ákán vétke viszonylag enyhe, de a nemzedék mégis felelős: „Ákán, Zerah fia hűtlenséget követett el az örök szentséggel és Izrael egész községén volt harag; ő csak egy ember volt, s nem egyedül pusztult el bűnében!" (Józs 22,20). A „jó"-ból [lásd szövetség] a nemzedék még ennél is nagyobb mértékben kiveszi a részét: „Izrael minden férfija", nemcsak a kiválóságok, hanem gyermekeitek, asszonyaitok és az idegenek köztetek.

306 Jerikó ostrománál Józsua megfogadta, hogy nem nyúl a város kincseihez.

נצבים

Miért írják így, hogy „Izrael minden férfija"? Mert a hús-vér emberben több a féltés a férfiak iránt, mint a nők iránt, de nem így a Szent, legyen áldott, akinek könyörülete egyformán kiterjed a nőkre és férfiakra, a cádikokra, a gonosztevőkre, ahogy írva van: „favágódtól vízmerítődig". A favágókról mondta Rabbi Jichák ben Távli, hogy a gibeoniták Mózeshez fordultak, aki nem fogadta (el) őket, és aztán Józsuéhoz, aki viszont elfogadta őket. Erről írja Józsué könyve (9,4): „Gibeon lakói pedig hallották, mit tett Józsua Jerikóval és Ájjal.[307] Cselekedtek tehát ők is ravaszsággal: mentek és tettették magukat követeknek; szereztek ugyanis kopott zsákokat szamaraikra, meg kopott boros tömlőket, repedteket és összefoltozottakat…"

307 Két város, melyet Józsua elfoglalt és elpusztított.

Mózes ment
(héb. vájelech)

„Mózes ment és *elmondta ezeket a szavakat egész Izraelnek.* És *mondta nekik: Százhúsz* éves *vagyok* én *ma, nem bírok többé kivonulni, meg bevonulni; az* Örökkévaló *pedig azt mondta nekem, nem fogsz* átvonulni *ezen a Jordánon. Az* Örökkévaló, *a te Istened, ő vonul* át *előtted, ő fogja elpusztítani ezeket a népeket előled, hogy elfoglaljad azokat; Józsua, ő vonul* át *előtted, amint szólt az* Örökkévaló*…" (MTörv 31,1–4). Ahogy közeledik Ros Hásáná (újév), a tóraolvasás ciklusa lezárul, a midrás szövege lerövidül. Ebben is egy* öregember *(Mózes) fáradtságát* érezzük, *aki már* úgy érzi, *hosszú* élete *során mindent közölt velünk.*

„Mózes ment" heti szakasz, 2. fejezet

„Ezeket a szavakat". Ezt mondja az írás: „nemde fölírtam neked kiváló dolgokat, tanácsokkal és tudással" (Péld 22,20). Tanácsokkal a *gimátria*[308] szerint hatszázhat. Noé hét parancsolatával együtt hatszáztizenhárom. Ézsaiásnál olvassuk: „szőlője volt barátomnak Ben Semen sarkában" (Ésa 5,1). A szőlő Izrael jelképe: „azon a napon énekeljetek a bortermő szőlőről" (Ésa 27,2), és „bekerítette s megtisztította kövektől és beültette nemes venyigével" (uo.). Ábrahám „bekerítette" azzal, hogy elűzte magától Ismáelt; „megtisztította", az Izsák, akitől Ézsau származott; „és beültette nemes venyigével", az Jákob, akinél minden „ültetés" jól fogant, [gyermekei] mind szépek és jók voltak, mint a „jófajta" venyige, mely mind igaz mag. A venyige szó *gimátriája* is hatszázhat, mely Noé hét parancsolatával együtt hatszáztizenhárom. Írva van: „az Örökkévaló bölcsességgel alapította a földet" (Péld 3,19). A bölcsesség nem más, mint a Tóra.

308 Gimátria: a szavak számbeli értéke; a Tóra összes parancsolatainak száma hatszáztizenhárom.

De mi a Tóra neve? Ámon. Mivel ugyanott írva van (Péld 8,30): „Voltam nála növendék (héb. *ámon).*"[309] A Szináj-beli törvényadásig nem is nevezték Tórának. Valójában a parancsolatok száma miatt nevezik Tórának. A Tóra *gimátriája* hatszáztizenegy, és a hiányzó kettőt az Isten tette hozzá: „egyet beszélt Isten, kettő az, amit hallottam: hogy Istené az erő" (Zsolt 62,12). Ez a Tóra, melyet Mózes parancsolt: „a tan, melyet parancsolt nekünk Mózes, öröksége Jákob gyülekezetének" (MTörv 33,4) a Tóra számértéke szerint. És a kettőt Isten parancsolta, ahogy a Jitro című szakaszban magyaráztam.[310] [A Tóra] Jákob fiainak öröksége, és nem a világ többi nemzetéé: „tudtára adja igéjét Jákobnak, törvényeit és rendeleteit Izraelnek. Nem tett úgy egy nemzetnek sem" (Zsolt 147,19–20). Azt írják a tanról [a tanulásról]: nap-nap: „Voltam nála növendékül, voltam gyönyörűségül, napról napra, játszadozva előtte minden időben" (Péld 8,30). Egy nap nem kevesebb, mint ezer év: „Mert ezer esztendő a te szemeidben, akár a tegnapi nap, midőn elvonul s az őrszak az éjjelen" (Zsolt 94,4).

Mire írták a tant, mielőtt az embereknek adták? Ezüstre és aranyra. De előbb a világot teremtették, azzal az ezüstöt és az aranyat! Valójában a Szent, áldott legyen, karjára volt írva a tan. Ezért minden ember tudja, hogy éjjel-nappal tanulnia kell a tant.

309 A fordításban növendék, héb. *Ámon,* melynek több jelentése van, pl. növendék, hűséges, ámen stb.
310 Rabbi Tánhumá saját magától idéz.

Figyeljetek egek
(héb. háázinu)

Mózes utolsó fohászkodása kozmikus, az egész világnak szól. Mintha az égből beszélne, vagy mintha a Prédikátort (Bölcs Salamon) hallanánk: „Figyeljetek egek, hadd szóljak és hallja meg a föld szám szózatát. Permetezzék mint az eső tanításom, hulljon mint a harmat szózatom, mint permetezés a sarjadékra és zápor a fűre. Mert az Örökkévaló *nevét szólítom, adjatok dicsőséget Istenünknek! A szirt, tökéletes az Ő műve, mert minden* útja *jog; a hűség Istene hamisság nélkül, igazságos és egyenes Ő. Elromlott számára – nem is gyermekei, saját gyalázatukra – a ferde és fonák nemzedék. Az* Örökkévalónak *így fizettek, alávaló, oktalan nép? Nem-e Ő a te atyád, aki téged szerzett, Ő alkotott és szilárdított meg téged?" (MTörv 32,1–6).*

„Figyeljetek egek" heti szakasz, 2. fejezet

„Figyeljetek egek". Így szól az Írás: „a munkálkodó lelke magának munkálkodik; mert az ő szája kényszeríti őt" (Péld 16,26). Mit akart azzal Mózes, mikor a halála órájában az eget és a földet szólította? Úgy tanultuk, hogy felszólította őket, mondván: a Szent, áldott legyen, úgy határozott, hogy most meg kell haljak, ti készüljetek fel, hogy tisztelettel fogadjatok, és úgy tekintsetek rám, mint aki él, és örökké a Tóra szavait tanítja. „Figyeljetek egek", mondtam már nektek: „tanúkul hívom ellenetek ma az eget és a földet" (MTörv 30,19), és vigyázzatok, hogy ne vádaskodjatok Izrael ellen a halálom után, hanem vegyétek úgy, mintha élnék, és könyörületért folyamodnék hozzátok.

Így szólt Ézsaiás: „Halljátok egek és figyelj rá föld, mert az Örökkévaló szólt!" (Ésa 1,2). Mit mond [és hogyan] Ézsaiás? Látjuk, hogy a próféták azonos nyelven beszélnek. Mózes azt mondta, hogy „figyeljetek egek, hadd szóljak és hallja meg a föld szám", Ézsaiás pedig: „halljátok egek és figyelj rá föld". Rabbi Ákiva a különbséget[311] így magyarázza: mikor Mózes a Tórát mondta [az ötödik könyv utolsó sorát], már az égben volt, és úgy társalgott az éggel, mint ahogy az ember a barátjával társalog, mondván: „figyeljetek egek". A föld már távolinak tűnt neki, mondván: „hallja meg a föld szám". Ézsaiás, aki a földön volt, az eget távolinak látta, és így kezdte: „halljátok egek" és aztán, „és figyelj rá föld", mert azon állt. „Mert az Örökkévaló szólt". Ezt mondták neki: mesterünk, Ézsaiás, mikor a Szent, legyen áldott, beszélt, akkor a föld hallgatott, de mikor „a föld reng, az egek is csepegnek vala Isten előtt, ez a Szináj hegy is, az Isten előtt, az Izrael Istene előtt (Zsolt 68,9), és „a nagy vizek zúgásainál, a tengernek felséges morajlásánál felségesebb az Úr a magasságban" (Zsolt 93,4). Mikor?[312] „Amikor az Isten mondta ezeket a dolgokat" (Kiv 20,1). [Képzeld], ha ez veled történik, és életben maradsz!

Példa az uralkodóról: Amint belépett az országába, elébe járult a parancsnoki testület. Mivel az uralkodó beszélni akart velük, [a félelemtől] majd megőrültek. Ekkor jött egy odavalósi városlakó, és azt mondta nekik: az uralkodó szeret engem, és megszoktam, hogy egymással beszélünk. Azt válaszolták: mi nem vagyunk képesek vele beszélni, de ha ő szeret téged, közvetíts, beszélj vele a nevünkben.

Izrael így szólt Ézsaiáshoz: a Szent, legyen áldott, minket a fiainak nevezett: „elsőszülötteim, Izrael" (Kiv 4,22), „hallgassatok rám, Jákob háza és Izrael házának minden maradéka, akiket magamra raktam anyátok méhétől fogva, és hordoztalak születésetek óta" (Ésa 46,3). Mivel velünk beszélt Szinájban, a szavaitól [félelmünkben] elhagyott minket a lelkünk. Ha [újra] beszélne velünk, biztos meghalnánk. De mesterünk, jer közelebb és figyelj, ahogy Mózes tette.

311 Mózes és Ézsaiás mondása között.

312 Amikor elhangzottak a törvényadás szavai.

האזינו

Kitől kapta Ézsaiás a koronát? „És most így szól az Úr, a ki engem anyám méhétől szolgájává alkotott, hogy Jákobot Ő hozzá megtérítsem, és hogy Izrael hozzá gyűjtessék" (Ésa 49,5). Erről szól a „Halljátok egek és figyelj rá föld".

Ez pedig az áldás
(héb. ve zot hábrachá)

„Ez pedig az áldás*" (héb.* ve zot hábrachá*) a Tóra utolsó fejezete. Ezzel véget ér az évi ciklus, és ennek olvasása után,* újra *olvasni kezdjük a Tórát, elölről, a Teremtés könyvétől. Az utolsó heti szakaszt az* őszi ünnepek *végén, a Tóra* ünnepén *(Smini* Áceret*, Szimhát Torá) olvassák fel. Ebben Mózes megáldja a törzseket, Jákob (Izrael) ivadékait, akik a próféta kezében néppé váltak: „Ez pedig az* áldás*, mellyel megáldotta Mózes, Isten embere, Izrael fiait az ő halála előtt.* És *mondta: Az* Örökkévaló *Szinájról jött és sugárzott neki Szeirről, fénylett Párán hegyéről és eljött a szentség tízezrei közül, jobbja felől a törvény tüze számukra.* És *szerette is a népet, minden szentjei a te kezedben vannak* és ők *lábaidnál elterülve fogadják szózataidat. A tan, melyet parancsolt nekünk Mózes,* öröksége *Jákob gyülekezetének.* Így *lett királlyá Jesurunban, midőn* összegyűltek *a nép fejei, együvé Izrael törzsei" (MTörv 33,1–5).*

„Ez pedig az *áldás*" heti szakasz, 3. fejezet

„Az ő halála előtt". El tudod képzelni, hogy a halála után áldotta volna meg Izraelt? Akkor miért írja, hogy „halála előtt"? [Arra utal, hogy] a halál angyala „előtt". Mivel abban az órában, amikor a Szent, áldott legyen, azt mondta neki, menj fel[313] és halj meg, a halál angyala már biztosra vette [a dolgot] mondván: a Szent, áldott legyen, már a kezembe adta Mózes lelkét, odament hozzá és fölébe állt.

Így *szólt neki Mózes:* a Szent, legyen áldott, már megígérte nekem, hogy nem ad a kezedbe. *Az angyal ezt válaszolta:* az Isten küldött hozzád, mert Te ezen a napon meghalsz. Így *szólt neki Mózes:* menj innen, mert áldani akarom az Istent: „nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úrnak cselekedeteit!" (Zsolt 118,17). Így *szólt (a halál angyala):* mit büszkélkedsz? Van más is, aki áldást mondhat: „az egek beszélik Isten dicsőségét" (Zsolt 19,2). *Mózes* így *válaszolt:* elhall-

313 A Nevo hegyére.

וזאת הברכה

gattatom őket és az áldást majd (én) mondom: „figyeljetek egek, hadd szóljak" (MTörv 32,1). [A halál angyala] másodszor is eljött. Mit tett Mózes? Kimondta az Isten nevét, és az [a halál angyala] elszökött onnan. Eljött hozzá harmadszor is. Így szólt Mózes: mivel az ég küldte, el kell fogadjam az ítéletet. És így szólt: „a Szirt, tökéletes az Ő műve..." (MTörv 32,4). Így szólt Rabbi Jichák: Mózes lelke reszketett, mikor el kellett távozzon belőle és [Mózes] így beszélt hozzá: Lelkem, mit szólsz ahhoz, hogy a halál angyala lesz az urad? *A lélek* így válaszolt: nem lesz az, mert a Szent, legyen áldott, megígérte nekem, hogy nem ad a kezére. *Mózes* így szólt neki: mondjad azt, hogy láttad őket, hogy sírnak, és velük sírtál:[314] „minthogy megszabadítottad lelkemet a haláltól, szemeimet a könnyhullatástól..." (Zsolt 116,8). [*Mózes* újra] szólt neki [a lelkének]: mondjad azt, hogy az alvilágban elutasítottak. *A lelke* így folytatta: „és lábamat az eséstől" (Zsolt 116,8). Ezt mondta neki: hová szándékozol menni? *A lelke* így válaszolt: az Úr nevében járok-kelek az élők országában. Mikor ezt meghallotta, ezt mondta neki: „térj meg lelkem a te nyugodalmadba" (Zsolt 116,7).

Így szólt Rabbi Ábá, mivel [a lélek] elhagyta őt, így szóltak a „lentiek" [az élők]: „Tórát parancsolt nekünk Mózes". És a fentiek azt mondták: „az Úr igazát és törvényét tette Izrael népe", és maga a Szent, legyen áldott, maga is dicsérte őt [Mózest], mondván:

לֹא קם נביא עוד בישראל כמשה

„És nem támadott többé Izraelben olyan próféta, mint Mózes, akit ismert volna az Örökkévaló színről színre" (MTörv 34,10).

314 A többi gyászoló lélek.

Isten a teremtés előtt a Tórával (írott tan) tanácskozik, mivel az írott tan eszmei léte megelőzi a teremtett világot. Ezt látván a midrás azt kérdi: „Hogyan íródott az örökkévaló Tóra?”, és felel: „Fekete tűzzel fehér tűzre”. Elképzelni is nehéz. „A fehér tűz elpusztítja az anyagot, a betűket, mégis beleróták”. Íme, az írás misztikája, mely előremutat a kabbala világára. A kérdésre az olvasó választ talál ebben a késő ókori midrásválogatásban.

מדרש תנחומא

9 789635 092734

3999 FT

www.scolar.hu

Kövessen minket a Facebookon!
facebook.com/scolarklub